

**YMPÄRISTÖN-
SUOJELU**

Ari Nissinen

Julkisten hankintojen ympäristöopas

Ari Nissinen

Julkisten hankintojen ympäristöopas

HELSINKI 2004

Julkaisu on saatavana myös Internetistä
www.ymparisto.fi/julkaisut

ISBN 952-11-1625-0 (nid.)
ISBN 952-11-1626-9 (PDF)
ISSN 1238-8602

Kannen kuva: Kestävän kehityksen kolme pilaria: ekologinen,
sosiaalinen ja taloudellinen / Ari Nissinen ja Sirkka Vuoristo
Taitto: Ritva Koskinen

Paino: Edita Prima Oy, Helsinki 2004

Lukijalle

Ilmastonmuutos ja vaarallisten kemikaalien päästöt eivät tunnista valtioiden rajoja. Ympäristöongelmien sekä tuotannon ja kaupan kansainvälistyessä joudumme etsimään uusia keinoja huolehtia maasta, vedestä ja ilmasta, asuinyhdyskunnista ja biodiversiteetistä. Päästöjen puhdistaminen piipunpäässä ei myöskään yksinomaan tarjoa ratkaisuja lisääntyviin ympäristöongelmiin, vaan tuotteiden ja palveluiden ympäristövaikutuksia pitää vähentää niiden koko elinkaaren aikana.

Tulevat sukupolvet tulevat kiittämään, jos teemme ympäristön kannalta viisaita ja kestäviä valintoja. Pakottavia tarpeita reivata kulutustamme kestävämpään suuntaan on monia. Maapallo jää äkkiä liian pieneksi, jos Johannesburgin huippukokouksen päämäärää kestävänsä kulutuksen edistämisestä ei tavoiteta. Yhteisestä ympäristöstämme huolehtiminen on yleisen edun turvaamista. Julkishallinnon perustuslaissa määriteltynä tehtävänä on yleisen edun edistäminen ja turvaaminen. Näin ollen julkishallinnossa, josta julkiset hankinnat ovat osa, tulee ottaa myös ympäristönäkökohdat huomioon.

Ostajalla on aina tärkeä rooli tuotelähtöisessä ympäristönsuojelussa, koska kysyntä on tärkein valmistusta ohjaava tekijä. Julkinen sektori on ostajana vaikutusvaltainen suunnannäyttävä. Sairaalat, päiväkodit, koulut, virastot ja ministeriöt käyttävät noin 15% BKT:stä eli noin 20 miljardia euroa yhteisiä verovarojamme julkisiin hankintoihin. Näitä veroeuroja kannattaakin käyttää viisaasti, sillä ostamalla ympäristön kannalta kestäviä tuotteita ja palveluita voittajia on monia - ympäristön tila paranee, rahaa säästyy ja ekotehokkaat yritykset pääsevät markkinoille.

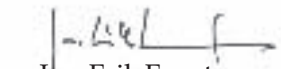
Kuinka hyvin julkinen hallinto toimii kysynnän veturina ympäristöä säästävälle tuotteille? Kansainvälisten ja kotimaisten selvitysten perusteella ei kovinkaan hyvin. Julkisissa hankinnoissa ympäristönäkökulma otetaan vaihdellen huomioon. Harvalla organisaatiolla on strategiassaan tavoitteena edistää ympäristönäkökulmaa hankinnoissaan tai systemaattista työkalupakkia hankintojen ympäristönäkökulman arvioimiseksi. Ongelmia aiheuttaa myös ympäristönäkökohtien moninaisuus ja asiantuntemuksen tarve. Lainsäädännön riittämätön tuntemus ja tulokinnanvaraisuus ovat myös hidastaneet ympäristöperusteiden yleistymistä hankinnoissa.

Vuoden 2004 alussa julkisia hankintoja koskevat EU-direktiivit uudistuivat ja tässä oppaassa onkin otettu huomioon uusittujen direktiivien vaatimukset ja mahdollisuudet. Julkisella hankintaviranomaisella on uusittujen direktiivien mukaan mahdollisuus asettaa ympäristökriteereitä, joita se edellyttää tarjouskilpailussa, ja myös sen mukaisesti valita tuotteita.

Tämän oppaan tarkoitus on antaa eväitä julkisista hankinnoista vastaaville. Toiminnan hajanaisuuteen ja lyhytjänteisyyteen antavat apua hankinta- ja ympäristöpoliittiset päätökset, työkalut tuotteiden ympäristötiedon hankkimiseen sekä toiminnan seuranta, joita käsitellään luvuissa 1 ja 2. Hankintamenettelyistä ja lainsäädännöstä kerrotaan mitä voi tehdä, mitä pitää varoa, ja mitä ei voi tehdä (luku 3). Ympäristömerkit ja ympäristöjärjestelmät aiheuttavat aina paljon kysymyksiä, ja niille onkin omistettu paljon huomiota hankintamenettelyjen yhteydessä (luku 3.6).

Lisäksi esitellään tuotteille kehitettyjä ympäristömerkintöjä ja ohjataan tuotekohtaisen lisätiedon lähteille (luku 4).

Kiitokset oppaan kirjoittajalle Ari Nissiselle, joka on asiantuntevasti ja pietteillä paneutunut tähän haastavaan aiheeseen. Lisäksi lukuisat tahot ja henkilöt ovat kommentoineet opasta sen valmistelun eri vaiheissa. Suuret kiitokset heille korvaamattoman tärkeästä työstä. Erityisesti julkisten hankintojen vastuuministeriön eli kauppaja- ja teollisuusministeriöiden asiantuntijoiden kommentit ja neuvot ovat varmistaneet tämän juridisesti vaikean aihepiirin asianmukaisen käsittelyn.

Jan-Erik Enestam
ympäristöministeri

Sisällys

Lukijalle	3
Määritelmiä, ydinajatuksia ja tavoitteita	7
I Miksi ekohankintoja¹⁾?	9
1.1 Ekohankinnat ja kestävä kehitys	9
1.2 Korkean tason päätöksiä ympäristöä säästävistä hankinnoista	14
1.3 Julkisia hankintoja ohjataan lainsäädännöllä ja kansainvälisillä sopimuksilla	17
2 Ekohankintojen järjestäminen organisaatiossa	20
2.1 Ekohankintojen tavoitteet ja edellytykset	20
2.2 Organisaation sitoutuminen ekohankintoihin	21
2.3 Tieto tuotteiden ympäristönäkökohdista ja hankintamenettelyjen mahdollisuuksista	21
2.4 Ekohankintojen seuranta ja raportointi	27
2.5 Hankinnat ympäristöjärjestelmässä	27
2.6 Kokonaiskustannuksiin ja talouslaskentaan liittyviä erityiskysymyksiä	28
3 Miten ekotuotteita hankitaan?	31
3.1 Ympäristönäkökohdat hankinnan eri vaiheissa	31
3.2 Tarveharkinta	33
3.3 Tarjouksen kohteen määrittely	33
3.4 Ympäristönäkökohdat tarjouspyynnössä	34
3.4.1 Tarjouksen valintaperusteet on ilmoitettava tarjouspyynnössä	34
3.4.2 Ympäristöä säästäviä tuotteita vaaditaan teknisten eritelmien avulla	35
3.4.3 Vaihtoehtoja käyttämällä varmistetaan ettei tarjouskilpailua rajoiteta liikaa	37
3.4.4 Ehdokkaiden kelpoisuus syytä varmistaa	38
3.4.5 Arviointiperusteiden avulla valitaan kokonaistaloudellisesti paras tuote	40
3.4.6 Sopimusehtoihin liittyy lukuisia mahdollisuuksia	44
3.5 Tarjousten vertailu ja hankintapäätös	46
3.6 Erityiskysymyksiä	47
3.6.1 Ympäristömerkit	47
3.6.2 Ympäristöjärjestelmät	48
3.6.3 Valmistusvaiheen ympäristövaikutukset tarjousten vertailuperusteena	49
3.6.4 Puitesopimukset	50
3.6.5 Vuokraus ja palveluhankinnat	51
3.6.6 Syrjimättömyyden varmistaminen	52
3.6.7 Mitä ei voi tehdä, mitä on syytä varoa?	53
4 Mistä löytyy tuotekohtaista ympäristötietoa?	55
4.1 Mikä on ekotuote?	55
4.2 Miten ekotuote tunnistetaan?	55
4.3 Mistä löytyy ympäristökriteerejä?	58
Lähdeluettelo	71
Liite 1. Ympäristöongelmat ja ympäristövaikutukset	73
Liite 2. Elinkaariarviointi, ympäristöseloste, materiaalitehokkuus, ja ekologinen jalanjälki	75
Kuvailulehdet	77

¹⁾Ekohankinnoilla tarkoitetaan tässä julkaisussa hankintoja, joissa tuotteiden ympäristönäkökohtia otetaan huomioon hankintamenettelyissä, ja joissa valinta kohdistuu ympäristöä säästäviin tuotteisiin. Ekotuotteilla tarkoitetaan ympäristöä säästäviä tavaroita ja palveluja. (Katso myös 'Määritelmiä ja ydinajatuksia'.)

Kuvat ja taulut

- Kuva 1. Ostaja on avainasemassa, kun valmistaja kehittää tuotteitaan ja kauppa päättää tuotevalikoimastaan
- Kuva 2. Valmistaja voi tehdä ympäristöä säästäviä ratkaisuja, ja tuotteet eroavat toisistaan ympäristönäkökohtiensa suhteen
- Kuva 3. Ekohankintojen järjestäminen organisaatiossa
- Kuva 4. Ekohankinnat osana ympäristöjärjestelmää
- Kuva 5. Hankinnan vaiheita ja ympäristönäkökulmia
- Taulu 1. Miksi ekohankintoja? - Perusteita julkisten hankintojen ympäristönäkökohdille
- Taulu 2. Kansainvälisiä ja kansallisia julkisten ekohankintojen ohjelmia
- Taulu 3. Mistä hankintamenettelyt määräytyvät? - Hankintalainsäädäntöä ja muita keskeisiä asiakirjoja
- Taulu 4. Ketä lainsäädäntö koskee? - Julkisten hankintojen piiriin kuuluvat organisaatiot
- Taulu 5. Kuinka aloittaa ja edetä ympäristöä säästävässä hankinnoissa?
- Taulu 6. Millaista tietoa internetistä löytyy ekohankinnoista?
- Taulu 7. Millaisia suuntaviivoja löytyy ympäristöperustaiselle tarveharkinnalle?
- Taulu 8. Minkä tyyppisiä vaihtoehtoja tarveharkinta voi nostaa esiin?
- Taulu 9. Tarjouksen kohteen määrittely
- Taulu 10. Missä tarjouspyynnön kohdissa ympäristönäkökulma on tärkeä?
- Taulu 11. Hankittavien tuotteiden ominaisuudet eli tekniset eritelmät
- Taulu 12. Tuoteryhmiä joissa tarjouspyyntö voidaan rajata ekotuotteisiin
- Taulu 13. Vaihtoehdot
- Taulu 14. Asiakirjat jotka ehdokkaan on esitettävä taloudellisten ja teknisten edellytystensä todentamiseksi
- Taulu 15. Tarjousten vertailuperusteet
- Taulu 16. Laitteen energiankulutuksen selvittäminen ja käyttö tarjousten vertailuperusteena
- Taulu 17. Sopimusehdot
- Taulu 18. Vaatimukset takuusta, varaosista, huolto- ja korjausjärjestelyistä, huolto- ja käyttöohjeista, sekä käytön koulutuksesta
- Taulu 19. Puitesopimusten ympäristönäkökohtia
- Taulu 20. Esimerkkejä ympäristö- ja energiamerkkien kriteerejä koskevista ympäristökysymyksistä
- Taulu 21. Ekokriteerimatriisi, eli eri tuotteiden keskeisiä ympäristökriteerien lähteitä

Määritelmiä, ydinajatuksia ja tavoitteita

Määritelmiä

Tuote

Tuotteilla tarkoitetaan tavaroita ja palveluita.

Ekotuote eli 'Ympäristöä säästävä tuote'

Ekotuotteen haitalliset ympäristövaikutukset ovat pienempiä kuin valtaosalla muita samaan käyttötarkoitukseen markkinoilta löytyviä tuotteita. Ympäristövaikutuksia tarkastellaan tällöin tuotteen koko elinkaaren aikana, eli raaka-aineiden hankinnasta valmistukseen, käyttöön ja loppukäsittelyyn. Ympäristövaikutuksissa otetaan huomioon luonnonvarojen käyttö, ekologiset seuraukset ja vaikutukset ihmisten terveyteen. (Katso Ympäristöministeriö 1993, SFS 1997).

Ekohankinta

Ekohankinnoilla tarkoitetaan hankintoja, joissa tuotteiden ympäristönäkökohtia esitetään tarjouspyynnöissä ja joissa valinta kohdistuu ympäristöä säästäviin tuotteisiin.

Ekohankintoja tekevä organisaatio

Ekohankintoja tekevässä organisaatiossa toimitaan niin, että

- 1) tavaran tai palvelun tärkeimmät ympäristönäkökohdat² otetaan huomioon tarjouspyynnössä esitettävissä hankinnan kohteen määrittelyissä, teknisissä eritelmissä, vaihtoehtoisissa, sopimusehdoissa tai tarjousten valintaperusteissa, ja että
- 2) milloin ympäristönäkökohdat on esitetty valintaperusteeksi, ne otetaan tarjousvertailussa huomioon ja kirjataan hankintapäätökseen, ja että
- 3) tarjouskilpailun voittaa usein tuote, joka on tarjouspyynnössä esitettyjen ympäristönäkökohtien kannalta tarjottujen tuotteiden parhaimmiston kuuluva³.

Rajaus

Tässä oppaassa ei käsitellä hankkeiden ympäristövaikutusten arviointia, joka kuuluu ns. YVA-lain piiriin.

Ydinajatuksia

Luonnonvarojen harkittu käyttö ja maapallon ekosysteemin suojelu ovat yhdessä taloudellisen vaurauden ja tasapainoisen yhteiskunnallisen kehityksen kanssa kestävä kehityksen edellytyksiä.

Euroopan unioni, kuudes ympäristöä koskeva toimintaohjelma

Ekotehokkuus merkitsee luonnonvarojen tuottavuuden lisäämistä. Vähemmistä raaka-aineista ja energiasta tuotetaan enemmän palveluita ja hyvinvointia.

Euroopan unionin ekotehokkuusaloite YK:lle 1997

²Tässä tarkoitettuja ympäristönäkökohtia ovat mm. tavaran (ja soveltuvin osin palvelun) energiankulutus, kemikaalisällön haitallisuus, käyttöiän pituus, kierrätysmateriaalien käyttö, kierrätysjärjestelmän olemassaolo, jätemäärä ja materiaalitehokkuus, ja ympäristömerkin kriteerien täytyminen.

³Tässä ei oleteta, että ympäristönäkökohdat ratkaisivat aina hankinnan, koska muutkin tekijät voivat olla ratkaisevia. Olennaista on, että ympäristönäkökohtia otetaan huomioon ja valinta kohdistuu usein ekotuotteisiin.

Ympäristöhallinto painottaa kestävän kehityksen näkökulmaa ja erityisesti ympäristönäkökohtia. Tämä ei ole ristiriidassa kustannustietoisuuden ja taloudellisuuden kanssa. Hankintojen ympäristönäkökohtien huomioon ottaminen tukee pitkän aikavälin taloudellista kehitystä sekä kansallisella että globaalilla tasolla, ja se on strategisesti tärkeä toimintamuoto julkiselle sektorille yleisen edun turvaamisen kannalta.

Ympäristöhallinnon hankintastrategiatyöryhmän muistio, Ympäristöministeriö 2002

Tarvitsemme kestävämpiä tuotteita. Kestävämpiä siinä tarkoituksessa, että tavaroiden käyttöikä on pitkä, eikä huonolaatuisten tavaroiden tuotannolla turhaan lisätä luonnonvarojen ja materiaalien käyttöä ja luonnon saastumista. Kestävämpiä myös siinä tarkoituksessa, että tavarat täyttävät jatkuvasti paremmin kestävän kehityksen kriteerejä: vähäinen energiankulutus, haitaton kemikaalisäältö, vähän päästöjä, suuri materiaalitehokkuus, eettisesti ja sosiaalisesti hyväksyttävä työntekijöiden kohtelu.

Oppaan kirjoittajalle työssä kiteytynyt 'johtoajatus'

Tavoitteita

EKOHANKINTOJEN TAVOITTEITA

- A. Tarjouspyynnöissä asetetaan kriteerejä hankittavien tavaroiden ja palveluiden ympäristönäkökohdille.**
- B. Ympäristönäkökohdilla on merkitystä tarjousten vertailussa ja ympäristönäkökohtia tuodaan esiin hankintapäätöksissä.**
- C. Valintoja kohdistetaan ympäristöä säästäviin tuotteisiin.**

TÄMÄN OPPAAN TAVOITTEITA

- 1. Perustella julkisten hankintojen ympäristönäkökohtien tärkeys.**
- 2. Kuvata organisaation järjestelyjä jotka tukevat ekohankintoja.**
- 3. Esittää hankintamenettelyissä mahdollisia ympäristönäkökulmia.**
- 4. Ohjata tuotekohtaisen ympäristötiedon lähteille.**

Miksi ekohankintoja?

1.1 Ekohankinnat ja kestävä kehitys

Maailmanlaajuinen yhteisymmärrys kestävän kehityksen välttämättömydestä

Kestävällä kehityksellä pyritään tyydyttämään ihmisten nykytarpeet ja täyttämään tämän päivän toiveet niin, ettei samalla luovuta kyvystä tehdä niin myös tulevaisuudessa. YK:n Ympäristön ja kehityksen maailmankomissio, eli Brundtlandin komissio, totesi viisitoista vuotta sitten loppuraportissaan 'Yhteinen tulevaisuutemme' (UM ja YM 1988), ettei ympäristöpolitiikka ollut pystynyt estämään ympäristön pilaantumista - se oli suuntautunut useimmissa maissa vain luontoa tuhoavan toiminnan oireisiin, ei niiden syihin. Kestävän kehityksen lähestymistavassa sitä vastoin pyritään vaikuttamaan nimenomaan ympäristöongelmien syihin, ja ympäristöpolitiikka yhdistetään yhteiskuntien ja kansainvälisten järjestelmien kehitysstrategioihin. Siten ekologiset näkökohdat otetaan ennakoivasti huomioon kaikessa toiminnassa. Teollisuudessa on opittava valmistamaan 'enemmän vähemmästä' ja teollisuuden on vähennettävä haitallisia päästöjään. Valtioiden tulee laatia tyydyttävät ympäristönsuojelunormit, vaatia ympäristövaikutusten ennakoarviointia ympäristöön tai luonnonvarojen käyttöön merkittävästi vaikuttavista toiminnoista, sekä vaalia maapallon luonnon kannalta elintärkeitä ekosysteemejä ja käyttää kestävästi elollisia uusiutuvia luonnonvaroja.

Koko maailman luontoa, ympäristöä ja ihmisten hyvinvointia uhkaavat uusiutuvien luonnonvarojen kestävästi riistäminen, luonnon monimuotoisuuden väheneminen, monien uusiutumattomien luonnonvarojen hupeneminen, sekä saasteiden vaikutukset: ilmastonmuutos, happamoituminen, otsonikato, ja ihmisille ja muille eliöille vaarallisten kemikaalien kertyminen luontoon ja muuhun ympäristöön (UM ja YM 1998, UN 2002).

Maailmankomission mukaan kohtaamamme ympäristöhaasteet johtuvat toisaalta kehityksen puutteesta – köyhyydestä ja siitä aiheutuvasta uusiutuvien luonnonvarojen tuhoavasta ylikäytöstä – ja toisaalta talouskasvun tahattomista seurauksista – saastumisesta ja monien luonnonvarojen hupenemisesta (UM ja YM 1988). Siten kestävä kehitys kytkeytyy ympäristöongelmien ohella taloudellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin yhteiskunnissa ja kansainvälisessä talousjärjestelmässä. Kestävässä kehityksessä onkin erotettu kolme pilaria: ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen pilari. Näistä sosiaalinen ja taloudellinen pilari vaativat toimia erityisesti kehittyvissä valtioissa ja kansainvälisessä yhteistyössä. Ekologinen pilari sen sijaan vaatii määrätietoisia toimia sekä kehittyvissä että kehittyneissä valtioissa.

Julkisten hankintojen merkitys kestävässä kehityksessä on ollut esillä jo pitkään. Julkishallinnon hankinnat nähtiin tärkeiksi esikuvan kannalta YK:n maailmankokouksessa Rio de Janeirossa 1992, jossa kiinnitettiin yleisemminkin huomiota kulutuksen ympäristövaikutuksiin (UN 1992). Tavoitteeksi asetettiin kulutus- ja tuotantotapojen muuttaminen niin, että ympäristöön kohdistuva kuormitus vähenee ja kaikille ihmisille taataan perustarpeiden tyydytys. Ympäristötietoisten kulluttajien ja ympäristöä säästäviä tuotteita valmistavan teollisuuden tukeminen näh-

tiin tärkeäksi, erityisesti kehittämällä menetelmiä tuotteen koko elinkaaren ympäristövaikutusten arvioimiseksi, sekä kehittämällä ympäristöä säästävien tuotteiden merkintöjä.

Kulutustapojen muuttaminen oli esillä myös YK:n Johannesburgin kokouksessa vuonna 2002, jossa hyväksyttiin Suomen aloitteesta alkunsa saanut kulutuksen ja tuotannon 10-vuotinen toimintaohjelma (UN 2002). Julkiset hankinnat kuuluvat yhtenä osana tähän toimintaohjelmaan.

Taulu 1. Miksi ekohankintoja? - Perusteita julkisten hankintojen ympäristönäkökohtalle.

Esimerkki ja julkisen sektorin rooli.

Julkiset hankkijat voivat olla hyvänä esimerkkinä yksityisen sektorin hankkijoille ja myös tavallisille kuluttajille (julkisen sektorin rooli yleisen edun edistäjänä).

Vaikutus tuotekehitykseen ja tuotteisiin.

Julkisten hankintojen suuren volyymin ansioista niille asetettavat vaatimukset kannustavat tuotekehitystä ympäristömyötäisempään suuntaan (mistä on etua myös yrityksille).

Valmiudet tehdä asiantuntevia päätöksiä.

Ammattimaiset ostajat tuntevat hyvin hankkimansa tuoteryhmän ominaisuudet.

Hankintojen aiheuttamat "suorat ympäristövaikutukset" vähenevät.

Esimerkiksi kun valitaan energiatehokkaita laitteita, energiankulutus ja siitä aiheutuvat päästöt vähenevät. Tai kun valitaan ympäristöä säästäviä siivousaineita, haitallisten kemikaalien päästöt ja kertyminen vesistöihin ja lietteeseen vähenevät.

Hankintojen viherryttämällä voidaan saavuttaa myös taloudellista hyötyä.

Esimerkiksi energiatehokkaat laitteet tuottavat säästöä käyttökustannuksissa, ja kierrätysjärjestelmän omaavat laitteet eivät tuota myöhemmin ikäviä yllätyksiä jätekustannuksissa.

Lähteitä: YM 1993, Lukin 1999, OECD 1996, OECD 2002b.

Julkisten hankintojen erityisrooli kestävässä kehityksessä

Kysynnän lisääminen on yksi tärkeimmistä keinoista edistää ympäristöä säästävien tuotteiden kehittämistä ja yleistymistä - yritysten ei kannata kehittää tuotteisiinsa ominaisuuksia, joista ostajat eivät ole kiinnostuneita. Julkisilla hankinnoilla on monesta syystä erityinen rooli kysynnän lisäämisessä (taulu 1). Ensinnäkin, julkisten hankintojen määrä on niin suuri, että yrityksille on kannattavaa ottaa julkisten hankintojen valintaperusteet huomioon tuotesuunnittelussaan. Toiseksi, julkisia hankintoja tekevät usein ammattimaiset ostajat, jotka tuntevat hyvin hankkimien tuotteiden ominaisuudet, ja pystyvät antamaan eri näkökohdille niiden ansaitseman arvon valintapäätöksessään. Kolmanneksi, ympäristöperusteiden käyttö sopii hyvin julkisen vallan rooliin yleisen edun vaalijana.

Julkisilla hankinnoilla - eli valtion, kuntien, seurakuntien, ja muiden julkisyhteisöjen ostoksilla - on suuri merkitys kansantaloudessa. Julkisten hankintojen arvo on Suomessa noin 20 miljardia euroa, eli noin 15% bruttokansantuotteesta (BKT), ja EU:n alueella sen arvioidaan olevan yli 1000 miljardia euroa, eli 16% BKT:sta (KTM 2004).

Vuoden 2000 julkisen sektorin hankintojen vuotuinen yhteismäärä on arvioitu noin 15 miljardiksi euroksi. Valtaosan eli 11 miljardia euroa muodostivat kuntien, kuntayhtymien ja muiden kunnallisten organisaatioiden hankinnat. Valtion budjettitalouteen kuuluvien virastojen ja laitosten hankintojen arvo oli runsas 4 miljardia euroa. Tästä palvelujen osuus oli 46%, kulutushankintojen 24%, vuokrien 17% ja maanpuolustuskaluston 13%. Hallinnonaloista merkittävimpiä olivat puolustusministeriö (26% hankintojen arvosta), liikenne- ja viestintäministeriö (22%), ja opetusministeriö (17%). (VM 2001).

Ekohankinnat myös vähentävät organisaation suoria ympäristövaikutuksia, mikä voi olla monen työntekijän kannalta ekohankintojen tärkeimmäksi koettu hyöty. Lisäksi ekohankinnoilla voidaan saavuttaa taloudellista hyötyä - useat tuotteiden ympäristömyötäisistä ominaisuuksista tuottavat säästöjä niissä kustannuksissa, joita aiheutuu tuotteen käytöstä ja käytöstä poistamisesta. Näitä ominaisuuksia ovat mm. tuotteiden pitkäikäisyys, laadukkuus, vähäinen energiakulutus, sekä kemikaalisällön ongelmattomuus terveyden ja ympäristön kannalta.

Julkiset hankkijat voivat siis ostoksillaan vaikuttaa siihen, millaisia tuotteita valmistetaan ja mitä ominaisuuksia niissä kehitetään. Hankintojen ympäristökriteerit kannustavat tuotekehitystä ympäristömyötäisempään suuntaan, mistä on yleisen edun ohella hyötyä myös yritysten ekokilpailukyvyille.

Voidaankin hyvällä syyllä sanoa, että hankintojen ympäristönäkökohtien huomioon ottaminen tukee pitkän aikavälin taloudellista kehitystä sekä organisaation tasolla että kansallisella ja globaalilla tasolla, ja se on strategisesti tärkeä toimintamuoto julkiselle sektorille yleisen edun turvaamisen kannalta (YM 2002).

Ekohankinnat kansainvälisiä, tasapuolisia, ja ekotehokkaita

Hankinnoilla on neljä tärkeää piirrettä, jotka asettavat ne erityisasemaan kestävästä kehityksen 'liikenteenohjaajina': kansainvälisyys, tasapuolisuus, elinkaariajattelu ja ekotehokkuus. Kaupan kansainvälisyyden vuoksi ekohankinnoilla on kansainvälinen ympäristöpoliittinen vaikutus, mikä on tärkeää koska ympäristöongelmat ovat kansainvälisiä. Tasapuolisuus valmistajia kohtaan on myös tärkeä periaate – näin eri tuotteiden valmistuksen ympäristökuormitukset voidaan asettaa samalle mittapuulle riippumatta tehtaan sijaintimaan päästönormien tiukkuudesta tai löysyydestä. Yrityksen hyvä ympäristönsuojelun taso voi siis tulla palkituksi riippumatta sen sijaintimaan ympäristönormeista, kun ostajat suuntaavat hankintojaan ekotuotteisiin.

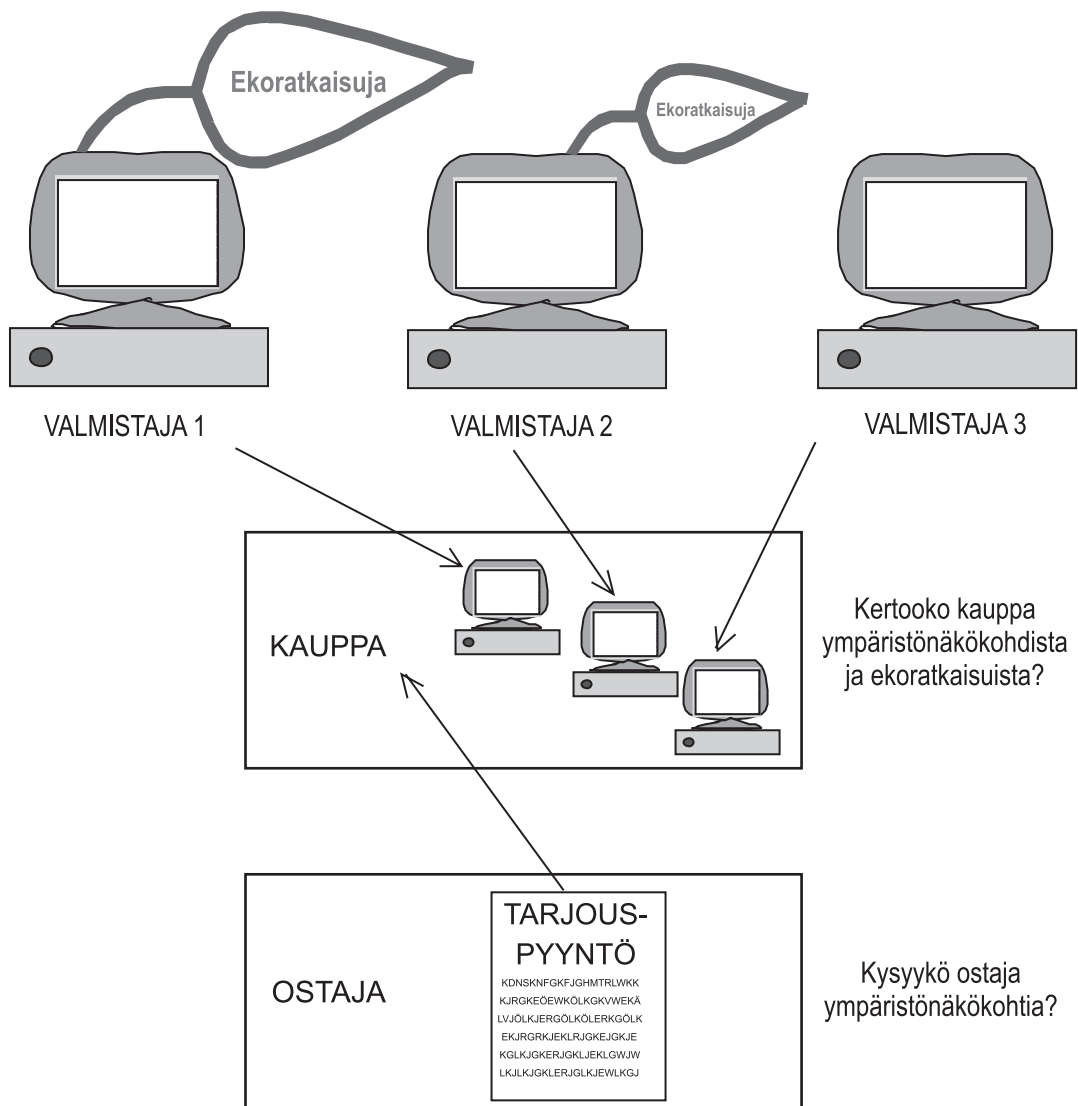
Elinkaariajattelu ja ekotehokkuuteen pyrkiminen kuuluvat ekohankintoihin. Hankinnoissa on luontevaa edellyttää tietoja hankittavan tuotteen koko elinkaaresta. Edelleen on mahdollista pyrkiä tuotteisiin, joiden elinkaaren kaikkien vaiheiden - luonnonvaroista valmistukseen, käyttöön ja jätekesittelyyn – erilaisia ympäristöhaittoja on eliminoitu ja vähennetty. Koska ostaja kiinnittää huomiota samaan aikaan sekä tuotteella aikaan saatavaan hyötyyn että tuotteen ympäristökuormitukseen, niin valinnat ohjautuvat kohti ekotehokkaampia⁴ tuotteita. Ekohankinnat voivat siis olla tehokas keino edistää ekotehokkuutta globaalisti.

⁴Ekotehokkuudella tarkoitetaan tuotteesta saatavan hyödyn ja sen haitallisten ympäristövaikutusten suhdetta. Mitä suurempi on tuotteen ekotehokkuus, sitä enemmän hyötyä tuotteesta on suhteessa ympäristöhaittoihin.

Tuotteiden välillä on eroja

Samaan käyttötarkoitukseen soveltuvilla tuotteilla on suuria eroja ympäristövaikutusten suhteen. Jotta ekotuotteet yleistyisivät, niiden tulisi saada etua myönteisistä ominaisuuksistaan. Tämä edellyttää sitä, että ostajat kysyvät tuotteiden ympäristönäkökohtia, ja että kauppa ja toimittajat osaavat vastata kysymyksiin (kuva 1).

Tuotteiden valmistajat voivat parantaa tuotteidensa ekolaatua monin tavoin. Kuvassa 2 on esitetty ympäristönäkökohtia, joihin liittyvät vaatimukset tietokoneiden ja kopiopaperin tulee täyttää saadakseen pohjoismaisen tai EU:n ympäristömerkin käyttöoikeuden. Kuvissa näytetään myös ympäristöongelmat, joihin nämä ympäristönäkökohdat liittyvät. Ympäristömerkityn ja tavallisen tuotteen vaikutus näihin ympäristöongelmiin voi erota suuresti – valinnoilla on siis väliä!

Kuva 1. Ostaja on avainasemassa, kun valmistaja kehittää tuotteitaan ja kauppa päättää tuotevalikoimastaan. Ostaja, joka kysyy tuotteen ympäristönäkökohtia, kannustaa valmistajaa ja kaupppaa ottamaan ympäristönäkökohtia huomioon ja edistää ekotuotteiden yleistymistä. Tällainen ostajan toiminta on yleisen edun mukaista, ja sopii julkisen sektorin rooliin.

a) mikrotietokone

EU:n ja pohjoismaisen ympäristömerkkien kriteerien kohteita

Valmistuksen

- CFC ja HCFC -aineet

Laitteen käytön sähkönkulutus

- virransäästötilat, käyttöohje

Laitteen sisältämät

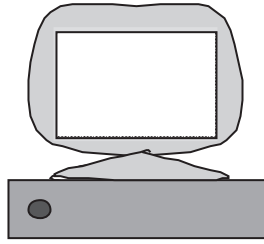
- bromatut ja klooratut palonestoaineet
- raskasmetallit paristoissa, kuvaruuduissa ja muoveissa (elohopea, kadmium, lyijy)

Laitteen käyttöikä

- laajennettavuus, päivitettävyys, laadukkuus, takuu, varaosien saatavuus

Laitteen helppo purettavuus ja

olemassa oleva kierrätysjärjestelmä **(B)**

Ympäristöongelmia

Ilmastomuutos

Yläilmakehän otsonin tuhoutuminen

Uusiutumattomien luonnonvarojen ehtyminen

Happamoituminen

Luonnon ja muun ympäristön kemikalisoituminen

Kuva 2. Valmistaja voi tehdä ympäristöä säästäviä ratkaisuja, ja tuotteet eroavat toisistaan ympäristönäkökoh-
tiansa suhteen. Kuvassa näkyy esimerkinomaisesti eräitä ympäristönäkökohtia, joita on otettu huomioon pohjois-
maisessa ja EU:n ympäristömerkissä(1). Lisäksi kuvassa näkyy tärkeimpiä kytkeitä ympäristöongelmiin.

Selityksiä:

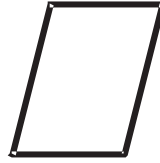
A) Pitkä käyttöikä vähentää tarvetta valmistaa uusia laitteita, ja samalla vähentää uusien tuotteiden valmistuk-
sesta aiheutuvaa luonnonvarojen käyttöä ja muita ympäristöhaittoja, mm. kemikalisoitumista. Laadukkuutta
edistävät laitteen melua, ergonomiia, ja sähköturvallisuutta koskevat vaatimukset.

B) Kierrätys vähentää luonnonvarojen käyttöä, haitallisia päästöjä uusien materiaalien valmistuksesta, sekä kemi-
kaalipäästöjä jätteistä.

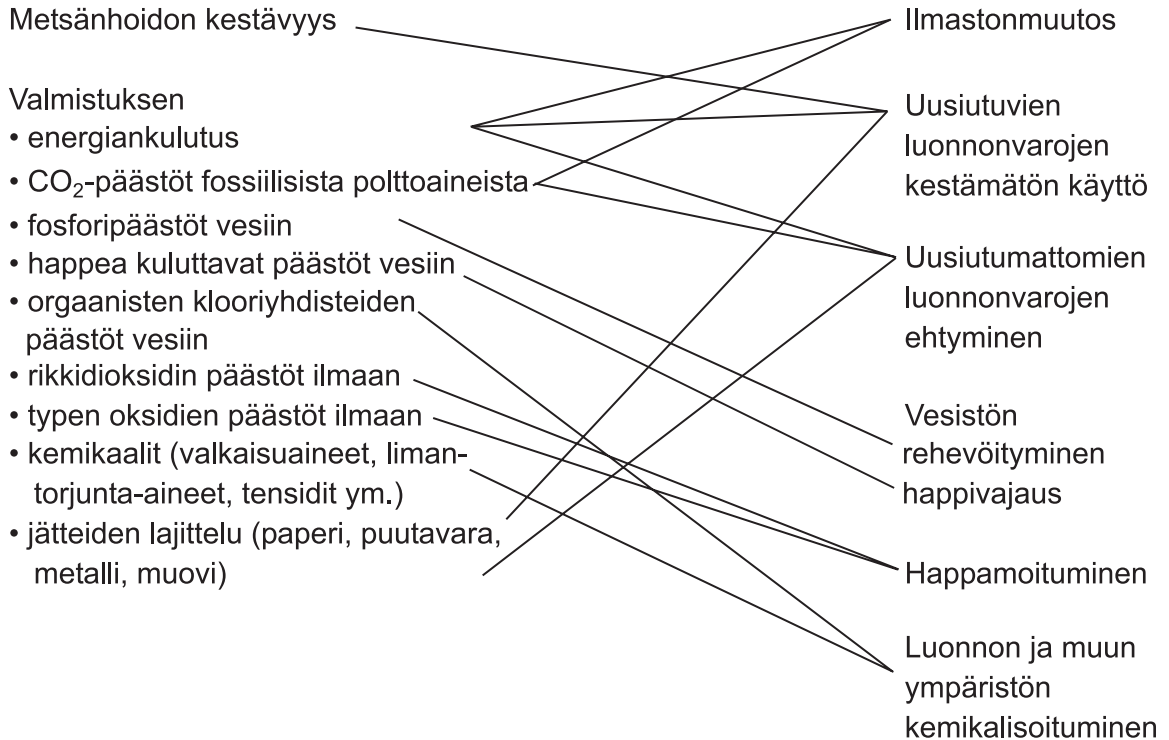
1) Lähteet: Pohjoismainen ympäristömerkki 1999, EU:n komissio 2001b ja 2002, Nordisk Miljömärkning 2002.

b) kopiopaperi

EU:n ja pohjoismaisen ympäristömerkkien kriteerien kohteita

Ympäristöongelmia

1.2 Korkean tason päätöksiä ympäristöä säästävistä hankinnoista

Tuotteiden ympäristövaikutukset ovat nousemassa tärkeiksi valintaperusteiksi julkisissa hankinnoissa. Valtioiden ja kuntien hankintojen ympäristöpolitiikkaan on viime vuosina kiinnitetty paljon huomiota sekä EU:ssa, OECD:ssä⁵, Pohjoismaiden ministerineuvostossa, paikallisviranomaisia edustavassa ICLEI:ssä⁶, että eri valtioissa (taulu 2). Tämän toiminnan merkitys kasvaa vielä entisestään YK:n kestävästä kulutuksesta ja tuotannon toimintaohjelman myötä.

EU:ssa on viime vuosina vahvasti noussut esiin uudenlainen ympäristöpoliittinen suuntaus, jossa kehitetään ympäristönsuojelua tuotelähtöisestä näkökulmasta. Samalla tarkastellaan myös muita kestävä kehityksen näkökulmia, mukaan lukien sosiaalinen ja taloudellinen näkökulma. Puhutaan *yhdennetystä tuotepolitiikasta* (IPP, Integrated Product Policy).

Yhdennetyn tuotepolitiikan tausta-ajatuksena on, että tavaroiden ja palvelujen lisääntyvä kulutus on suoranaista tai välillistä syytä saastumiseen ja luonnonvarojen hävittämiseen maapallollamme. Siksi tulevaisuuden tuotteiden on kulutettava vähemmän luonnonvaroja ja aiheutettava vähemmän ympäristövaikutuksia ja pienempiä ympäristöriskejä kuin nykyiset tuotteet. Keskeisiä kysymyksiä ovat, miten valmistajat saadaan parantamaan tuotteidensa ekologista kestävyttä, ja miten saadaan lisättyä kuluttajien mahdollisuuksia ja halua ympäristövastuullisiin valintoihin.

⁵Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD, www.oecd.org

⁶Kansainvälinen paikallisviranomaisten kestävä kehityksen järjestö ICLEI, www.iclei.org

Taulu 2. Kansainvälisiä ja kansallisia julkisten ekohankintojen ohjelmia ja suosituksia.

Katso myös taulu 6 internetistä löytyvistä tiedonlähteistä. Päivitetyt www-osoitteet löytyvät osoitteesta: www.ymparisto.fi > Yritykset ja yhteisöt > Tuotteet ja hankinnat > Julkiset hankinnat

Kansainvälisiä ohjelmia

YK. YK:n kestävä kehityksen työssä on korostettu julkisten hankintojen merkitystä sekä ympäristöä säästävien tuotteiden yleistymiselle että julkisen sektorin esimerkkinä toimimiselle. Kaksi ohjelmaa edistää kestävä kehityksen näkökulmia julkisissa hankinnoissa:

www.un.org/esa/sustdev/sdissues/consumption/cpppr01.htm
www.uneptie.org/pc/sustain/design/green-proc.htm

OECD. Talouden ja kehityksen järjestö OECD on antanut suosituksen lisätä julkisten hankintojen ympäristömyötäisyyttä. OECD keskittyy hallitusten ja valtioiden toimiin, ja suosittelee niitä kehittämään politiikkaa, ohjelmia ja työkaluja, jotka auttavat hankkijoita toteuttamaan ekohankintoja. (OECD 2002. Recommendation of the Council on Improving the Environmental Performance of Public Procurement. OECD Act C(2002)3.)

EU. EU on pyrkinyt selkiyttämään ympäristönäkökohtien asemaa julkisten hankintojen lainsäädännössä, valmistelee ympäristökäsikirjaa hankkijoille, ja teettää tuotteiden ympäristönäkökohdista tietokantaa, josta on apua myös julkisille hankkijoille. <http://europa.eu.int/comm/environment/gpp/>
http://europa.eu.int/comm/environment/green_purchasing/ (tietokanta ympäristökriteereistä)

ICLEI, The International Council for Local Environmental Initiatives.

ICLEI on kansainvälinen paikallisviranomaisten kestävä kehityksen järjestö. ICLEI:llä on alkamassa Procura+-ohjelma, johon osallistuvat organisaatiot saavat ohjeet ja tukea ekohankintojen toteuttamiseksi. ICLEI järjestää myös aiheesta vuosittain EcoProcura-konferenssin. 'European Eco-Procurement Initiative': www.iclei.org/ecoprocura/

PMN, Pohjoismaiden ministerineuvosto.

PMN pyrkii koordinoimaan toimia niin että pohjoismaiden hankkijat pystyvät hyötymään toistensa kokemuksista. Se ylläpitää internet-sivustoa, jonka kautta löytyy keskeisiä ekohankintojen pohjoismaisia tiedonlähteitä: www.norden.org/miljoe/sk/innkjop.asp

Suomalaisia suosituksia ja sitoumuksia

Hallitusohjelma 24.6.2003.

Hallitusohjelman mukaan "Laaditaan kansallinen, hallinnonalat ylittävä ohjelma ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävästä tuotanto- ja kulutustavoista. ... Tavoitteena on materiaalien ja energian käytön tehokkuuden lisääminen tuotteiden elinkaaren kaikissa vaiheissa."

Kauppa- ja teollisuusministeriö on antanut suosituksen julkisten hankintojen energiatehokkuudesta. www.ktm.fi > Energia > Energiansäästö > Energiatehokkuus julkisissa hankinnoissa

Valtion ympäristöhallinto sitoutuu ympäristömyötäisiin hankintoihin ja jakaa tietoa aiheesta. www.ymparisto.fi > Yritykset ja yhteisöt > Tuotteet ja hankinnat > Julkiset hankinnat

Kestävä kehityksen tulevaisuusitumus.

Julkisten hankintojen viherryttäminen -kumppanuudessa on mukana seitsemän toimijaa. www.ymparisto.fi/default.asp?node=7837&lan=fi

EU:n komissio julkaisi tästä aiheesta vihreän kirjan helmikuussa 2001, tuoden esiin omia ehdotuksiaan tuotepolitiikan kehittämiseksi (EU:n komissio 2001c). Tätä aloitetta on seurannut intensiivinen komission koordinoima valmistelu, työpajat ja lukuisat kuulemistilaisuudet, sekä heinäkuussa 2003 julkaistu tiedonanto (EU:n komissio 2003). Tiedonannossa on useita julkisiin hankintoihin liittyviä toimenpiteitä, mm. käsikirja julkisille hankkijoille, komission omien hankintojen 'viherryttäminen', sekä velvoite valtioille luoda vuoden 2006 loppuun mennessä strategia julkisten hankintojen viherryttämiseksi.

Pohjoismaiden ministerineuvosto on todennut julkisten hankintojen merkityksen kestäväen kehityksen strategiassaan (NCM 2001 s. 116). Se pyrkii edistämään tiedonvaihtoa pohjoismaiden välillä (taulu 2), niin että julkiset hankkijat voivat hyötyä toistensa kokemuksista ja tiedoista.

Useat valtiot edellyttävät lainsäädännössään julkisten hankintojen ympäristöpolitiikkaa ja ympäristönäkökohtien huomioon ottamista (Erdmenger ym. 2001, OECD 2002a). Tanskassa ja Japanissa julkisten hankkijoiden on täytynyt valmistella 'vihreä hankintapolitiikka', ja tätä toimintaa on tuettu oppailla ja koulutuksella. Saksassa ja Itävallassa julkiset hankkijat on velvoitettu ottamaan ympäristönäkökohdat huomioon. Vihreän hankintapolitiikan edellyttäminen on todettu toimivammaksi kuin vihreiden hankintojen edellyttäminen, koska se kohdistuu organisaatiotasolle eikä yksittäisiin hankintoihin, ja koska sitä voidaan valvoa ja seurata.

Lisää esimerkkejä eri maiden ekohankintaohjelmista ja opasmateriaaleista löytyy taulusta 6.

Suomessa evankelis-luterilainen kirkko oli ympäristövastuullisuuden uranuurtaja julkisissa hankinnoissa. Välimäki ja Henttonen julkaisivat vuonna 1989 kirjan "Sanoista tekoihin – arkielämän ympäristöopas", jonka alkuperä oli Kirkon vastuuviikoissa 1988-89. Myös muutamat kunnat aloittivat vastuullisen kulutuksen kampanjat ja selvitykset jo 80-luvun lopulla. Esimerkiksi Espoo ja Pori selvittivät millaisia tuotteita kaupunki hankkii ja millaisia ympäristöä säästäviä vaihtoehtoja on tarjolla (Nissinen 1991). Ympäristöministeriö perusti vuonna 1992 työryhmän pohtimaan valtion hankintojen ympäristönäkökohtia (YM 1993). Vuonna 1993 ympäristövaikutukset mainittiin asetuksessa valtion hankinnoista (1416/1993) yhtenä kokonaistaloudellisuuden arviointiperusteena, ja samana vuonna vahvistettu jätelaki on edellyttänyt julkisilta hankkijoilta kierrätysmateriaalista valmistettujen tuotteiden suosimista. Organisaatioiden kestäväen kehityksen strategioiden ja ympäristöohjelmien myötä lisääntyi 90-luvun lopulla myös niiden johdon sitoutuminen hankintojen ympäristövastuullisuuteen (Reijonen 2000).

Hallitusohjelmaan julkiset hankinnat nousivat vuonna 1999, kun Lipposen hallituksen ohjelmassa sanottiin seuraavasti: "Huomiota kiinnitetään luonnonvarojen käytön tehokkuuteen tuotannossa ja kulutuksessa sekä ympäristönäkökohtiin julkisia hankintoja tehtäessä." Julkisten hankintojen ja toimintojen ympäristömyötäisyyden edistäminen oli myös yksi hallituksen kestäväen kehityksen toimintalinjoista. Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelmassa (24.6.2003) on julkisiin hankintoihin liittyvä, hallinnonalat ylittävä ohjelma, joka laaditaan ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävästä tuotanto- ja kulutustavoista. Hallitusohjelmassa todetaan myös, että "...tavoitteena on materiaalien ja energian käytön tehokkuuden lisääminen tuotteiden elinkaaren kaikissa vaiheissa".

Suomen 'Kestäväen kehityksen toimikunnan' jaosto, joka pohti kansallisia toimia yhdenmukaisen tuotepolitiikan alalla (KTM 2001), kiinnitti paljon huomiota julkisiin hankintoihin, ja esitti mm. seuraavia toimenpide-ehdotuksia:

- selvitetään parhaat käytännöt ympäristönäkökohtien huomioon ottamisesta hankinnoissa,
- tuetaan julkisten hankintojen viherryttämistä koulutuksella,
- lisätään julkisia hankintoja valtiolla ja kunnissa tekevien henkilöiden koulutusta tuotteiden ympäristövaikutuksista,

- edistetään helppokäyttöisten, tuotteiden ympäristövaikutuksia koskevien tietojärjestelmien kehittämistä.

1.3 Julkisia hankintoja ohjataan lainsäädännöllä ja kansainvälisillä sopimuksilla

Julkisissa hankinnoissa tulee noudattaa tiettyjä menettelyjä, jotka perustuvat säädöksiin (taulu 3). Ympäristönäkökohtien edistäminen julkisissa hankinnoissa edellyttää, että tunnetaan säädösten tarjoamat mahdollisuudet ja niiden aiheuttamat rajoitukset. Julkisia hankintayksiköitä ovat mm. valtion ja kuntien viranomaiset ja liikelaitokset, kuntayhtymät, ja seurakunnat (taulu 4).

Kansallinen ja EU:n lainsäädäntö sekä maailman kauppajärjestön (WTO) sopimus pyrkivät turvaamaan sen, että tiettyjä periaatteita noudatetaan kaikissa julkisissa hankinnoissa. Näitä periaatteita ovat taloudellisuus, avoimuus, kilpailu, syrjimättömyys ja tavaroiden vapaa liikkuminen. Avoimuus ja kilpailuttaminen palvelevat taloudellisuusvaatimusta, ja syrjimättömyys kulkee käsi kädessä tavaroiden vapaan liikkumisen kanssa. Syrjimättömyyden kannalta on olennaista, että hankinnasta päätetään ennalta ilmoitettujen periaatteiden mukaisesti ja tarjoajia kohdellaan yhdenvertaisesti.

Suurimpia hankintoja säätelevät kansalliset asetukset perustuvat EU-direktiiveihin⁷. Hankintadirektiivien ja ympäristökriteerien suhteesta on noussut niin paljon kysymyksiä, että EU-komissio antoi kesällä 2001 asiaa koskevan tulkitsevan tiedonannon. Tiedonannossa selvennetään niitä mahdollisuuksia, joita nykyiset EU-direktiivit avaavat ympäristönäkökohtien käytölle.

Hankintadirektiivien ja ympäristönäkökohtien suhde on ollut ajankohtainen myös hankintadirektiivien uudistamistyön vuoksi vuosina 2000-2003 (katso uudet direktiivit taulussa 3). Ympäristönäkökohtien suhteen muutos aiempaan on periaatteessa suuri, koska aiemmissa direktiiveissä ympäristönäkökohtia ei tuoda esiin. Uusissa direktiiveissä sitä vastoin määrätään hankinnan kaikissa vaiheissa siitä, kuinka julkinen hankkija voi halutessaan ottaa ympäristönäkökohdat huomioon. Tämä avaa toisaalta mahdollisuuksia ja toisaalta rajoituksia hankintojen 'viherryttämiseksi'. Uusien hankintadirektiivien perusteella valmistellaan uutta kansallista lainsäädäntöä, joka astunee voimaan viimeistään loppuvuonna 2005.

Ympäristöperusteiden käyttömahdollisuuksiin on vaikuttanut myös EY-tuomioistuimen ratkaisu Helsingin bussiliikenteen tarjouskilpailua koskevassa kiistassa (EY-tuomioistuim 2002, taulu 3). Ratkaisussa todettiin, että hankintaviranomainen saa ottaa tarjousten vertailussa huomioon sellaisia ympäristönäkökohtia kuin linja-autojen typpioksidipäästöjen taso tai melutaso. Lisäksi todettiin, että tarjousten vertailuperusteena voivat olla sallittuja julkisissa hankinnoissa sellaisetkin ympäristönäkökohdat, jotka eivät ole 'puhtaasti taloudellisia'. EY-tuomioistuimella on viimeinen sana siinä, kuinka direktiivejä ja EU-sopimuksia tulkitaan (Kalima 2001, s. 38). Tuomioistuimen päätös vaikuttikin uusiin direktiiveihin, ja osa päätöksestä ja sen perusteluista on sisällytetty uusien direktiivien johdanto-osiin (katso lisää luvussa 3.4.5).

EY-tuomioistuim on tehnyt ympäristönsuojelun kannalta merkittävän päätöksen myös toisessa kiistassa (asia C-448/01, taulu 3): sähkön tuottaminen uusiutuvia luonnonvaroja käyttäen todettiin tietyin edellytyksin sopivaksi tarjousten vertailuperusteeksi (katso lisää luvussa 3.6.3).

⁷Esim. valtion keskushallinnon tavara- ja palveluhankintojen osalta direktiivi koski tammikuussa 2004 kynnysarvon 154 014 euroa ylittäviä hankintoja.

Taulu 3. Mistä hankintamenettelyt määräytyvät? - Hankintalainsäädäntöä ja muita keskeisiä asiakirjoja.

Löydät asiakirjat internetistä KTM:n internet-sivujen kautta:
www.ktm.fi < Markkinat ja kuluttajat < Julkiset hankinnat < Julkisten hankintojen sääntely

Lakeja, asetuksia, päätöksiä ja ohjeita

Laki julkisista hankinnoista (1505/1992, muutettu 1523/1994, 725/1995, 1247/1997, 633/1999, 1009/2001).

Asetus kynnysarvot ylittävistä tavara- ja palveluhankinnoista sekä rakennusurakoista (380/1998).

Asetus kynnysarvot ylittävistä vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja teletoinnin alalla toimivien yksiköiden hankinnoista (381/1998).

Yllä olevat kaksi asetusta muutetaan uusien hankintadirektiivien mukaisiksi viimeistään syksyllä 2005.

Asetus valtion hankinnoista (1416/93).

Asetus valtion rakennusurakoista (436/94).

Asetus hankinnoista, joihin ei sovelleta lakia julkisista hankinnoista (342/1994).

Kauppa- ja teollisuusministeriön päätös julkisten hankintojen ilmoitusmenettelystä (909/1994).

JYSE 1994 eli Kauppa- ja teollisuusministeriön päätös julkisten hankintojen yleisten sopimusehtojen vahvistamisesta (1417/1993).

Kauppa- ja teollisuusministeriön suositukset julkisten hankintojen energiatehokkuudesta, 1.9.2000.

Kuntien yleiset hankintaohjeet 1998. Suomen Kuntaliitto 1998.

Direktiivejä

Palveluhankintadirektiivi (neuvoston direktiivi 92/50/ETY julkisia palveluhankintoja koskevien sopimusten tekomenettelyjen yhteensovittamisesta).

Tavarahankintadirektiivi (neuvoston direktiivi 93/36/ETY julkisia tavarahankintoja koskevien sopimusten tekomenettelyjen yhteensovittamisesta).

Rakennusurakkadirektiivi (neuvoston direktiivi 93/37/ETY julkisia rakennusurakoita koskevien sopimusten tekomenettelyjen yhteensovittamisesta).

Peruspalveludirektiivi (neuvoston direktiivi 93/38/ETY vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja

teletoinnin alan hankintoja koskevien sopimusten tekomenettelyjen yhteensovittamisesta).

Yllä mainittuja direktiivejä on muutettu mm. direktiiveillä 97/52/EY ja 98/4/EY.

Yllä mainitut neljä direktiiviä korvataan kahdella uudella hankintadirektiivillä, ja kansallinen lainsäädäntö tulee saattaa näiden uusien direktiivien mukaiseksi viimeistään syksyllä 2005:

Direktiivi julkisia tavara- ja palveluhankintoja sekä julkisia rakennusurakoita koskevien sopimusten tekomenettelyjen yhteensovittamisesta, KOM(2000) 275. ('Viranomaisdirektiivi')

Direktiivi vesi- ja energiahuollon sekä liikenteen alan hankintoja koskevien sopimusten tekomenettelyjen yhteensovittamisesta, KOM(2000) 276. ('Peruspalveludirektiivi'.)

Taulu 3 jatkuu seuraavalla sivulla.

Keskeisiä ympäristöaiheisia EU-asiakirjoja

Komission tulkitseva tiedonanto julkisiin hankintoihin sovellettavasta yhteisön lainsäädännöstä ja mahdollisuuksista ottaa ympäristönäkökohdat huomioon julkisissa hankinnoissa. KOM(2001)274.

EY-tuomioistuimen päätös 17.9.2002 asiassa C-513/99, Concordia Bus Finland Oy Ab (aiemmin Stagecoach Finland) vastaan Helsingin kaupunki ja HKL-Bussiliikenne.

EY-tuomioistuimen päätös 4.12.2003 asiassa C-448/01, EVN AG ja WIEN-STROM GmbH vastaan Itävallan tasavalta, Stadtwerke Klagenfurt AG ja Kärtner Elektrizitäts-AG.

<http://curia.eu.int/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=en&Submit=Submit&docrequire=judgements&numaff=C-513%2F99&datefs=&datefe=&nomusuel=&domaine=&mots=&resmax=300>

WTO ja GPA-sopimus

WTO:n eli Maailman kauppajärjestön GPA-sopimuksen maat kohtelevat kynnysarvon ylittävässä julkisissa hankinnoissa muiden sopijamaiden tarjoajia tasaveroisesti kotimaisten toimittajien kanssa.

www.wto.org/english/tratop_e/gproc_e/gproc_e.htm

Taulu 4. Ketä lainsäädäntö koskee? - Julkisten hankintojen piiriin kuuluvat organisaatiot.

Julkisia hankintayksiköitä ovat:

- valtion ja kuntien viranomaiset
- valtion ja kuntien liikelaitokset
- kuntayhtymät
- seurakunnat
- julkishallintoon kuuluvat oikeushenkilöt ¹⁾
- peruspalveluyksiköt, eli yksin- tai erityisoikeuden nojalla toimivat vesija energiahuollon, liikenteen ja teletoiminnan alalla toimivat yksiköt ²⁾
- valtion tai kuntien pääosin rahoittamat hankkeet
- EU:n rakennerahaston tukemat hankkeet
- valtionapua saavat suuret³⁾ rakennustyöt.

¹⁾ Huolehtii tehtävistä yleisen edun tarkoituksessa ilman teollista tai kaupallista luonnetta, ja saa pääasiallisen rahoituksensa julkiselta hankintayksiköltä tai on sen valvonnassa suoraan tai hankintayksikön nimittämän elimen kautta, esim. kuntaenemmistöiset sosiaalista asuntotuotantoa edistävät yhteisöt.

²⁾ Suomessa toimivat telealan yksiköt ovat kuitenkin poikkeustapaus, koska EU-komissio katsoo niiden toimivan tehokkaassa kilpailussa.

³⁾ Valtionavun myöntämisperusteena oleva hankkeen arvolisäverollinen kustannusarvio on vähintään viisi miljoonaa markkaa (noin 841 000 E).

On syytä huomata, että EU-direktiivit koskevat vain suurimpia hankintoja. Toisaalta periaatteet ovat samat kynnysarvon ylittävässä ja allittavissa hankinnoissa, ja näiden periaatteiden tulokset vaikuttavat siihen kuinka ympäristönäkökohtia voi ottaa huomioon – esimerkiksi nähdäänkö valmistusvaiheen ympäristövaikutukset sopivaksi tarjousten vertailuperusteeksi. Tämän vuoksi tämän oppaan ohjeissa ja tarkasteluissa ei juuri tehdä eroa kynnysarvon ylittävien ja allittavien hankintojen välillä (katso myös luku 3.1).

WTO:n sopimuksista julkisia hankintoja koskee ns. GPA-sopimus, jonka on vahvistanut 28 maata ja yhteisöä. Suomen kansallinen julkisten hankintojen lainsäädäntö on sopusoinnussa GPA-sopimuksen kanssa. WTO:ssa ei ole ollut julkisten hankintojen ympäristönäkökohtiin liittyviä kiistoja, mutta näitä pidetään mahdollisina kiistan aiheina (Young 2001, katso myös Palmujoki 2003). Koska sopimus koskee valtioita, niin 'aiheetta syrjiväksi' katsotusta hankinnasta tuomiolle joutuisi Suomen valtio, jos se olisi sellaista edellyttänyt säädösten tai muiden ohjauskeinojen kautta.

2

Ekohankintojen järjestäminen organisaatiossa

2.1 Ekohankintojen tavoitteet ja edellytykset

Ekohankinnoilla pyritään siihen, että ekotuotteiden kysyntä lisääntyy ja organisaation omat haitalliset ympäristövaikutukset vähenevät. Tavoitteena on siis kohdistaa valintoja ekotuotteisiin tavallisten tuotteiden sijasta. Julkisissa hankinnoissa tämä edellyttää sitä, että a) tarjouspyyntö rajataan koskemaan vain ekotuotteita, tai että b) ympäristönäkökohdat ilmoitetaan kokonaistaloudellisuuden arviointiperusteeksi tarjouspyynnöissä ja päätöksiä perustellaan näillä arviointiperusteilla.

Ekohankintojen tavoitteet voidaankin kirjata seuraavasti:

- 1) hankittavien tavaroiden ja palveluiden ympäristönäkökohdille asetetaan kriteerejä tarjouspyynnöissä,
- 2) hankintapäätöksiä perustellaan ympäristönäkökohdilla (muiden valintaperusteiden ohella),
- 3) valintoja kohdistetaan ekotuotteisiin.

Toiminnan ytimen muodostavat siis:

- 1) tarjouspyynnöt,
- 2) hankintapäätökset,
- 3) valitut tuotteet.

Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää sitoutumista, tietoa, järjestelmällisyyttä ja jatkuvaa kehittämistä (kuva 3, taulu 5). Organisaatiolla ja sen hankintoja tekevillä työntekijöillä tulee olla resursseja, eli työaikaa ja tiedonlähteitä, tuotteiden ympäristönäkökohtien selvittämiseen ja seurantaan. Hankintamenettelyiden hyvä tuntemus on olennaista, koska lainsäädäntö määrittelee niitä perusteita joilla tuotteita ja toimittajia voidaan valita. Toisaalta lainsäädäntö avaa myös paljon mahdollisuuksia ekohankintoihin, ja niinpä onkin tärkeää löytää sopivat toimintamallit eri tuotteiden ekohankintoihin. Seuranta puolestaan on tärkeää, jotta voidaan todeta toimien tuloksellisuus, viestiä siitä ulospäin, ja kehittää toimintaa edelleen.

Yhteenvedon voidaan todeta, että seuraaviin edellytyksiin tulisi kiinnittää huomiota:

- 1) organisaation ja työntekijöiden sitoutuminen ekohankintoihin,
- 2) tieto tuotteiden ympäristönäkökohdista,
- 3) työaika tuotteiden ympäristönäkökohtiin ja tuotevalikoimaan perehtymiseen,
- 4) tieto hankintamenettelyjen mahdollisuuksista ja rajoituksista,
- 5) toimintamallit ja ohjeet,
- 6) ekohankintojen seuranta ja raportointi.

Rahallisiin resursseihin voi olla myös syytä kiinnittää huomiota. Ekotuotteet mielletään usein kalliimmiksi kuin tavalliset tuotteet, ja joidenkin tuoteryhmien (mm. luomuelintarvikkeet) osalta tämä pitääkin yleisesti paikkansa. Monet ekotuotteet (mm. sähkölaitteet) voivat maksaa hankittaessa enemmän kuin tavalliset kilpailijansa, mutta tuovat säästöjä käytössä (katso myös luku 2.6).

On syytä huomata, etteivät yllä mainitut edellytykset ole tyypillisiä vain hankintojen ympäristönäkökohdille. Myös laatu- ja kokonaistaloudellisuuden kehittäminen julkisissa hankinnoissa edellyttävät tuotteiden ominaisuuksien hyvää tuntemista, toimintamalleja, ja seurantaa.

2.2 Organisaation sitoutuminen ekohankintoihin

Kansainvälinen tausta ja perustelut ekohankinnoille löytyvät YK:n kestävän kehityksen julistuksista ja kestävän tuotannon ja kulutuksen toimintaohjelmasta, EY:n perustamissopimuksesta, EU:n kuudennesta ympäristöohjelmasta, sekä OECD:n suosituksesta lisätä ympäristönäkökohtien huomioon ottamista julkisissa hankinnoissa (katso myös luku 1.2 ja taulu 2). Kansallinen tausta ja oikeutus löytyy hallitusohjelmasta, jonka mukaan laaditaan kansallinen, hallinnonalat ylittävä ohjelma ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävästä tuotanto- ja kulutustavoista. Tämä ohjelma jatkaa edellisen hallituksen työtä, jossa julkiset hankintojen ympäristönäkökohdat olivat esillä sekä hallitusohjelmassa että kestävän kehityksen toimintalinjoissa. Lisäksi useat valtion organisaatiot (Opetushallitus, Keski-Suomen ympäristökeskus, Suomen ympäristökeskus, Ympäristöministeriö) ja kunnat (Pori ja Jyväskylä) ovat sitoutuneet hankintojensa ympäristömyötävyyden lisäämiseen kestävän kehityksen sitoumuksessaan.

Hankintayksikön kannalta olennaisinta on, että organisaatio sitoutuu kestäväan kehitykseen ja ekohankintoihin korkeimman tason linjauksissaan ja hankintatoimea koskevilla strategioillaan. Näitä ovat organisaation toiminta-ajatus tai strategia sekä hankintastrategia tai hankintapolitiikka. Näiden ohella sitoutuminen ekohankintoihin voi tietysti näkyä myös organisaation kestävän kehityksen strategiassa ja ympäristöpolitiikassa.

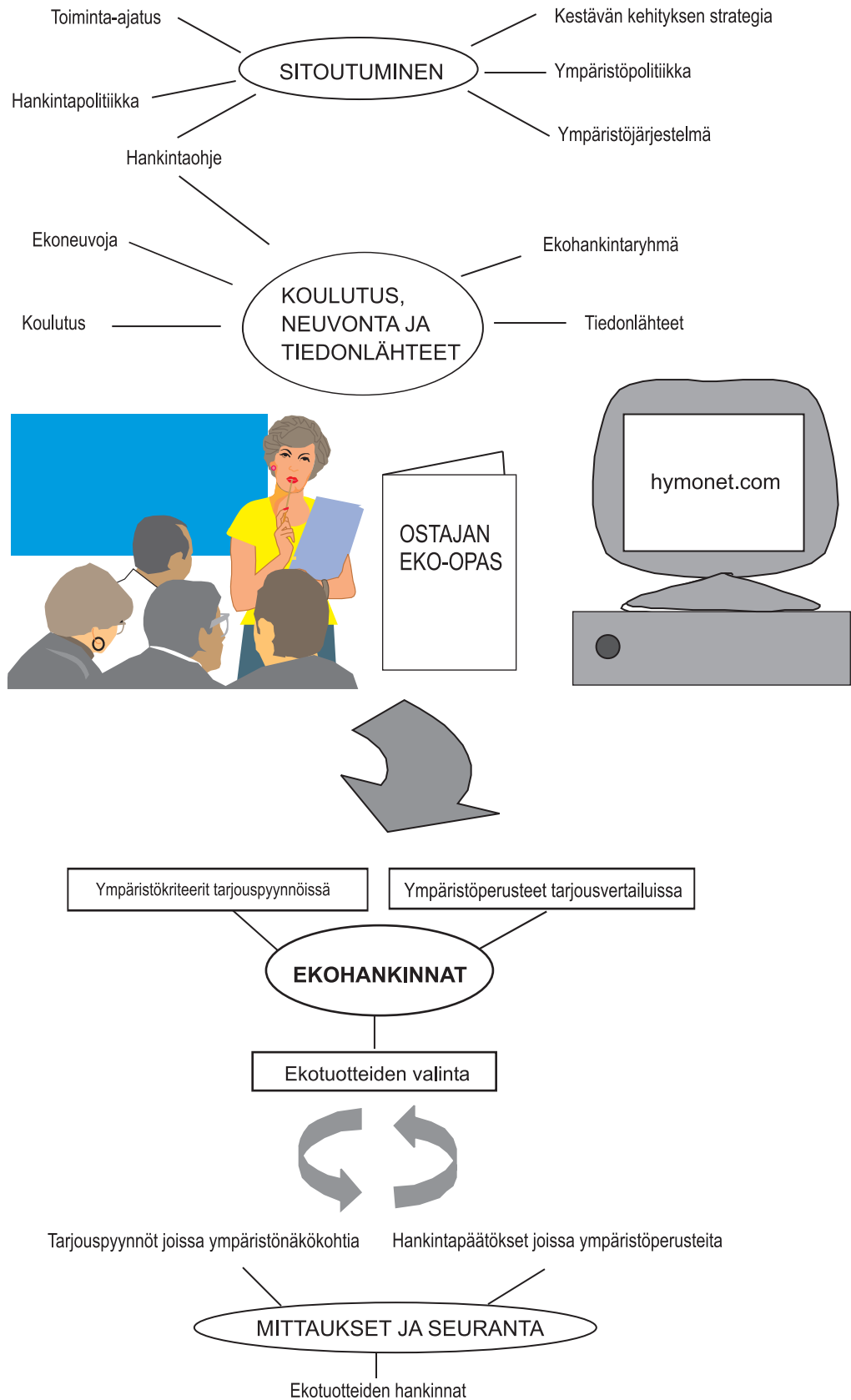
Mikäli organisaatiolla on ympäristöjärjestelmä, niin tämän myötä organisaatio yleensä sitoutuu hankintojensa ympäristönsuojelun tason parantamiseen, koska hankinnat kuuluvat yleensä organisaatioiden merkittäviin ympäristönäkökohtiin (katso 2.5).

2.3 Tieto tuotteiden ympäristönäkökohdista ja hankintamenettelyjen mahdollisuuksista

Tiedonlähteet

Tiedonlähteet ja koulutus ovat avainasemassa ekohankintojen aloittamisessa (taulu 5). Tärkeää on sekä tieto erilaisten tuotteiden ympäristönäkökohdista että hankintasäädösten avaamien mahdollisuuksien tunteminen.

Tuotteista löytyy runsaasti ympäristötietoa sekä kirjallisuudesta että internetistä. Näistä kerrotaan lisää luvussa D, ja taulusta 6 löytyy internetlähteiden osoitteita. Seuraavassa on kuitenkin kuvaus muutamista tiedonlähteistä. Lisäksi Ympäristöministeriö ja SYKE kehittävät myös tiedonvälitystä internet-sivuillaan (www.ymparisto.fi > Yritykset ja yhteisöt > Tuotteet ja hankinnat > Julkiset hankinnat).

Kuva 3. Ekohankintojen järjestäminen organisaatiossa. Toiminnan ytimen muodostavat tarjouspyynnöt, tarjousten vertailu ja valitut tuotteet. Edellytyksiä ekohankinnoille luovat sitoutuminen, koulutus, neuvonta ja tiedonlähteet, sekä mittaukset ja seuranta.

Taulu 5. Kuinka aloittaa ja edetä ympäristöä säästävissä hankinnoissa?

On hyvä jos ympäristötavoitteet on kirjattu osaksi organisaation hankintapolitiikkaa tai laajemmin toiminta-ajatusta.

Tällöin ympäristötavoitteiden eteen tehty työ kuuluu hankinnoista huolehtivan henkilön toimenkuvaan ja on osa organisaation normaalia toimintaa.

Koulutuksesta on hyötyä.

Seminaareissa ja koulutustilaisuuksissa kuulee kokemuksia ja tietoa tuotteiden ympäristönäkökohdista ja julkishankintojen menettelyistä.

Ekoneuvoja opastaa ja auttaa henkilökohtaisesti.

On hyvä, että omassa organisaatiossa on henkilö joka koulutautuu ja seuraa ajankohtaisia asioita, voi neuvoa henkilökohtaisesti, sekä koordinoi yhteistilaisuuksia ja seurannan järjestämistä.

Ekohankintaryhmässä hallinnon eri alat tukevat toisiaan samalla kun niiden erityispiirteet otetaan huomioon. Hallinnon eri aloilla löytyy sekä samoja että hyvin erilaisia hankintoja. Ekohankintaryhmässä välittyy tehokkaasti yhteisiä tuoteryhmiä koskeva ympäristötieto samoin kuin perustelut alakohdittaisille ympäristöperusteille.

Kannattaa käyttää informaatiotyökaluja.

Internet voi olla nopein väline tarkistaa tietojaan ja hakea uutta tietoa tuotteiden ympäristönäkökohdista. Internetistä löytyy myös ekohankintoihin tarkoitettuja apuvälineitä, mm. www.hymonet.com

On syytä aloittaa vaiheittain, askeleittain.

On hyvä aloittaa muutamista tuoteryhmistä joissa on selviä ympäristötuotteita, ja 'harjoitella'.

Ekohankintojen ensimmäinen askel:

Pyydä joissakin tuoteryhmissä tarjouksia vain ympäristöä säästävistä tuotteista! Tällaisia tuotteita on esitetty luvussa 3 (taulu 12) ja luvussa 4.

Ekohankintojen toinen askel:

Selvitä laitteen energiankulutus ja käytä sitä yhtenä tarjousten vertailuperusteena! Toimintamallia on kuvattu enemmän luvussa 3 (taulu 16) ja luvussa 4.

Seuranta tukee tavoitteiden saavuttamista ja uusien tavoitteiden asettamista. Kun hankintojen ympäristömyötäisyys on yksi organisaation tavoitteista, sitä tulee myös seurata. Tällöin siitä voidaan kertoa uskottavasti sidosryhmille. Seurantaa käsitellään luvussa 2.5.

Hymonet on internetissä toimiva julkisille hankkijoille tarkoitettu tiedonlähde, jonka on kehittänyt Kuntaliiton kehittämis- ja konsultointiyhtiö Efektia Oy yhdessä lukuisten asiantuntijatahojen ja valtion ympäristöhallinnon kanssa. Käytöstä peritään pieni vuosimaksu, jolla Efektia kattaa järjestelmän ylläpidon. Hymonetissä on sekä tuotekohtaista ympäristötietoa että tarjouspyynnön ympäristökysymysliitteitä erilaisille sähkölaitteille, rakennustarvikkeille, puhdistusaineille, elintarvikkeille, sekä sairaalatarvikkeille. Lisäksi löytyy Jyväskylän kaupungin valmistelemissä tarjouspyynnön liitteitä lukuisille eri tuotteille.

Porin kaupunki on laatinut hankintaohjeistuksen kuudelle laajalle toimialalle, eli auto- ja korjaamoalalle, puhtaanapidolle, ruokahuollolle, toimistoille, terveydenhuollolle, ja rakentamiselle. 'Ohjevihkoset' ovat kaikkien saatavilla internetissä. Sieltä löytyvät myös mielenkiintoiset ja esimerkilliset kuvaukset 'Kestävä kehitys hankintatoimessa' ja 'Porin kaupungin kestävän kehityksen tulevaisuusittoumus' (joka keskittyy nimenomaan hankintoihin).

Suomen standardisoimisliitto (SFS) ylläpitää 'virallisten' eli pohjoismaisen ja EU:n ympäristömerkin tietosivuja internetissä ja huolehtii muutenkin merkintöihin liittyvistä asioista Suomessa. Sivuilta löytyvät merkkien myöntämisperusteet eri tuotteille, eli asiakirjat joissa kuvataan tuotekohtaiset myöntämisperusteet. Lisäksi löytyvät luettelot ympäristömerkityistä tavaroista ja palveluista. Tätä voi käyttää apuna kartoitettaessa, kuinka hyvin markkinoilla on saatavilla ympäristömerkin kriteerit täyttäviä tavaroita ja palveluita (joskin on huomattava, että kriteerit täyttäviä tuotteita voi olla paljon enemmän kuin merkin käyttöoikeuden omaavia tuotteita).

Energiansäästön palvelukeskus *Motiva* tarjoaa tietoa erilaisten laitteiden ja autojen energiankulutuksesta. Laitteiden erilaisia energiamerkintöjä voi käyttää hyväksi hankinnan kohteen määrittelyssä, ja autotietokannan avulla voi itse määrittellä henkilöautolle polttoaineenkulutukseen perustuvan valintakriteerin (katso myös luku 4). *Kauppa- ja teollisuusministeriön suositus* julkisten hankintojen energiatehokkuudesta sisältää myös selkeitä ohjeita useiden laitteiden valintaperusteista.

Ruotsissa on käytössä Hymonetia vastaava tietokanta, *Eku*. Se voi olla erittäin vartenotettava tiedonlähde ruotsinkielä taitaville hankkijoille, koska ruotsalaisilla on ollut käytössään runsaasti resursseja tietokannan kehittämiseen ja ylläpitoon.

EU:lla on julkisille hankkijoille *internet-sivut* (taulu 2). Lisäksi EU tekee käsikirjaa julkisille hankkijoille, ja teettää tuotteiden ympäristönäkökohdista tietokantaa, josta on apua myös julkisiin hankintoihin.

Lisäksi taulussa 6 on useita muita *eri maiden internet-sivustoja*. Kanadan, Norjan ja Tanskan sivuilta löytyy ekohankintojen yleisoppaita ja tuotekohtaisia ohjevihkosia, kun taas USA:n sivuilta löytyy linkkejä erilaisiin ympäristömerkintöihin ja niissä kehitettyihin ympäristökriteeristöihin.

Myös hankkijoiden seuraamat *ammattilehdet* julkaisevat artikkeleja tuotteiden ympäristömyötäisyydestä, lisäksi *tekniikan aikakauslehdissä ja Kuluttaja-lehdessä* on tätä aihetta koskevia artikkeleja.

Hankkijoilla on yleensä myös runsaasti *omaa tietoa ja näkemystä*, jota he eivät välttämättä ole osanneet yhdistää ekohankintoihin. Laitteiden vähäinen sähkökäyttö, kulkuneuvojen vähäinen polttoaineenkulutus, ja huonekalujen kestävyys ja pitkäikäisyys ovat esimerkkejä tuotteiden ominaisuuksista, joihin hankkijat kiinnittävät huomiota riippumatta ympäristötietoisuudesta. Nämä ovat samaan aikaan tärkeitä ympäristönäkökohtia, ja ekohankintojen näkökulma voikin merkittävästi *entisestään lisätä* niiden painoarvoa hankinnoissa.

Taulu 6. Millaista tietoa internetistä löytyy ekohankinnoista?

Hymonet-tietokanta. Maksullinen tietokanta, esittelysivut kaikille avoimia. Suomenkielistä tietoa tuotteiden ympäristönäkökohdista, tarjouspyynnön ympäristökysymysliitteitä. Maksullisuudesta huolimatta 'kustannustehokas' ratkaisu. www.hymonet.com

Porin kaupungin hankintaohjeistus. www.pori.fi/hat, katso 'ympäristö'.

Pohjoismainen ympäristömerkki (Joutsen) ja EU:n ympäristömerkki (Kukka). Myöntämisperusteet ja listat merkityistä tuotteista. www.sfs.fi/ymparist/index.html

Ajoneuvohallintakeskuksen ja Motivan autotietokanta. Henkilöautojen polttoaineenkulutukset ja päästöt. www.motiva.fi/autotietokanta/

Kuluttajaviraston Ekokuluttajan sivut. Nämä on suunnattu pääasiassa yksityisille kansalaisille, mutta ne sisältävät myös julkiselle hankkijalle mielenkiintoista ympäristötietoa. www.kuluttajavirasto.fi/ekok/

KTM:n internet-sivut. Yleisohjeita julkisiin hankintoihin sekä mm. kynnysarvot löytyvät KTM:n internet-sivuilla. Lisäksi lait. Lisäksi sähköinen tiedonvaihtokanava, kynnysarvon alittavia hankintailmoituksia, ja asiakirjamalleja. www.ktm.fi, valitse 'Markkinat ja kuluttajat', 'Julkiset hankinnat'.

YK. Linkkejä eri maiden ja järjestöjen tuottamaan opas-materiaaliin ja kriteeristöihin. www.un.org/esa/sustdev/sdissues/consumption/spp_web_info.htm

ICLEI. Procura-ohjelma, oppaita, tapahtumia. www.iclei.org/ecoprocura, opas: www.iclei.org/ecoprocura/info/good_prac.htm

Ruotsi. Käytössä on Hymonetia vastaava tietokanta, joka maksuton. www.eku.nu

Tanska. Suuri määrä tuotekohtaisia oppaita, jotka sisältävät myös ympäristökysymyslistan. www.mst.dk/default.asp?Sub=http://www.mst.dk/produkt/05000000.htm, valitse 'Miljøvejledning...'

Norja. Hyvä yleisopas, muutamia tuotekohtaisia oppaita (mm. henkilöautoille ja kuljetuskalustolle), ja kemikaalitietopankki tuotteissa esiintyvistä kemikaaleista. www.grip.no/innkjop/grip_innkjop.htm

Pohjoismaiden ministerineuvosto. Internet-sivulle koottu kuvaukset julkisten hankintojen apuvälineistä: www.norden.org/miljoe/sk/innkjop.asp

USA. 'Greening Uncle Sam' esittää internetissä mitä tuotekohtaisia ympäristökriteeristöjä on olemassa. <http://yosemite1.epa.gov/oppt/eppstand2.nsf>, www.epa.gov/opptintr/epp

Kanada. Internet-sivuilla löytyy muutamia tuotekohtaisia oppaita, mm. huonekaluille. www.ec.gc.ca/eog-oeg/greener_procurement/Greener_Procurement.htm

Hankintasääntö ja hankintaohje

Hankintasääntö tai hankintaohje ovat hyviä välineitä sitouttaa ja ohjeistaa henkilöstöä ekohankintoihin, koska ne ovat keskeisiä *organisaation omia asiakirjoja jokaiselle hankintoja tekeväille*. Niissä voidaan tuoda yleisesti esiin sitoumus ekohankintoihin ja todeta ympäristönäkökulmien mahdollisuudet hankinnan ja tarjouspyynnön eri kohdissa.

Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) hankintaohjeen johdannossa todetaan, että "Hankintaohjeen tarkoituksena on parantaa hankintasäädösten noudattamista, yhtenäistää hankintakäytäntöjä, parantaa hankintojen kokonaistaloudellisuutta... sekä edistää hankintojen ympäristönäkökohtien huomioon ottamista hankintoja tehtäessä". Kohdassa 'Hankintatoimen periaatteet' todetaan, että "Hankintatoimessa noudatetaan SYKE:n omalle toiminnalleen asettamia ympäristöperiaatteita, joiden mukaan SYKE vähentää materiaalien käyttöä ja syntyvien jätteiden ja päästöjen määrää sekä energian kulutusta. Myös ympäristöministeriön hallinnonalan hankintastrategian mukaan ympäristönäkökohdat tulee ottaa yhdeksi hankintojen valintakriteeriksi. SYKE on myös osallisena kestävä kehityksen kumppanuusprosessissa ja on tehnyt tulevaisuusitoutumuksen, jonka mukaan SYKE sitoutuu huomioimaan ympäristönäkökohdat hankinnoissaan."

Tarjouskilpailun ja tarjouspyynnön suunnittelemisesta annetaan ohjeita, ja esimerkiksi ehdottomista vaatimuksista todetaan seuraavaa: "... niiden avulla voidaan määrittellä myös yksityiskohtaisesti ympäristöä säästävän tuotteen ominaisuudet. Hankkija voi vaatia mm. käyttäjälle ja ympäristölle vaarattomia materiaaleja, tiettyä energiankulutustasoa, ympäristöä säästävää valmistusprosessia tai tietyn ympäristömerkin vaatimusten täyttymistä. Ympäristövaatimusten laatimisessa kannattaa yleensä nojautua asiantuntevien tahojen laatimiin kriteereihin. Tällaisia luotettavia kriteereitä löytyy mm. pohjoismaisen ympäristömerkin (joutsen), EU:n ympäristömerkin (EU-kukka), Energy Star - ja TCO'99 merkintöjen kriteereistä. Ympäristömerkin kriteeriasiakirja tai Internet-osoite kannattaa liittää tarjouspyyntöön, jos kriteereiden täyttymistä vaaditaan. Huom. Ympäristömerkkiä ei saa vaatia syrjimättömyys-periaatteen vuoksi, mutta sen kriteereitä voidaan vaatia."

Vastaavanlaisia 'eko-ohjeita' annetaan hankinnan kohteen määrittelystä, tarjoajien kelpoisuudesta, vertailuperusteista, ja sopimusehdoista. Edelleen ohjeita annetaan tarjousten vertailusta, hankintapäätöksestä, ja sopimuksen sisällöstä.

Ekoneuvoja ja ekohankintaryhmä

Kaikkien hankintoja tekevien ei useinkaan kannata paneutua yhtä suurella tarmolla erilaisiin tiedonlähteisiin, vaan organisaatiossa voi olla asiantuntija, eli ekoneuvoja, joka perehtyy niihin ja osaa ohjata työtovereitaan kunkin hankinnan kannalta olennaisiin tietolähteisiin (kuva 3).

Ekohankintaryhmä, jossa on edustajia organisaation eri yksiköistä, voi lisätä merkittävästi tiedonkulkua ja keskustelua ekotuotteista, lisätä työntekijöiden sitoutumista ekohankintoihin, ja edesauttaa ekotuotteiden hyväksymistä käyttöön.

Porin kaupunki aloitti hankintoihin liittyvän ympäristötöiden 90-luvun alussa. Tuolloin muodostettiin eri toimialojen asiantuntijoista hankintojen ohjausryhmä, johon kuuluivat myös kaupungin hankinta- ja ympäristöpäälliköt. Ryhmä toimi aktiivisesti kymmenen vuoden ajan siirtääkseen ympäristötietoutta osaksi eri yksiköiden toimintaprosesseja. Asioiden valmistelijana ja tiedottajana toimi hankintayksikössä työskennellyt ekoneuvoja (jonka nimike on nykyään ympäristöasiantuntija).

Koulutus ja seminaarit

Koulutuksiin ja seminaareihin osallistuminen ovat varsinkin ekohankintojen käynnistysvaiheessa tehokas tapa tutustua tiedonlähteisiin, muiden organisaatioiden toimintamalleihin, ja muihin ekohankintoja tekeviin kollegoihin. Alkuvaiheessa koulutus ja seminaarit ovat tärkeitä varsinkin ekoneuvojalle, ja myös hankintatoimen johdon olisi hyvä osallistua joihinkin tilaisuuksiin. Ajan myötä myös muiden hankintahenkilöiden osallistuminen näihin tilaisuuksiin on suotavaa, koska se voi parantaa hankintahenkilöstön sitoutumista ja tietoja ekohankinnoista.

Suomessa koulutusta ja seminaareja ovat järjestäneet HAUS kehittämiskeskus Oy ja Efektia Oy. Lisäksi Hymonetin 'Tapahtumakalenterista' (ilmainen sivu) ja valtion ympäristöhallinnon internet-sivuilta kannattaa seurata alan tilaisuuksia. Kansainvälisiä tilaisuuksia järjestää mm. ICLEI. Katso myös taulut 2 ja 6.

Toimintamallit

Toimintamalleja löytyy sekä oppaista että niistä organisaatioista, jotka ovat jo aiemmin aloittaneet ekohankinnat. Tämän käsillä olevan oppaan lisäksi toimintamalleja annetaan Hymonetissä (osiossa 'Hankintamenettelyt') ja ruotsalaisten EKUSsa ('Handbok'). ICLEI on julkaissut englanninkielisen oppaan, jossa yleisten ohjeiden ohella kuvataan myös lukuisia esimerkkejä, mm. Porin kaupungin toimintamalli on siellä hyvin kuvattuna (Plas & Erdmenger 2000). ICLEI:llä on myös vuonna 2004 alkava Procura+-ohjelma, joka tarjoaa valmiin mallin ja opastusta (taulu 2). Ohjelmaan osallistuvat julkiset organisaatiot selvittävät ohjeiden mukaisesti hankintojensa määrät, asettavat tuotekohtaisia tavoitteita, valmistelevat ja toteuttavat toimintaohjelman, sekä seuraavat tuloksia ja raportoivat niistä. Ohjelma edellyttää myös organisaatiolta poliittisen tason päätöstä ja sitoutumista ekohankintoihin. Ohjelmaan osallistuvat organisaatiot saavat käyttää Procura+-merkkiä osoituksena sitoutumisestaan ekohankintoihin.

Aiemmin mainitut koulutustilaisuudet ja seminaarit tarjoavat luonnollisesti hyvän mahdollisuuden vaihtaa kokemuksia ja oppia toisten esimerkeistä.

2.4 Ekohankintojen seuranta ja raportointi

Seurannan avulla nähdään toiminnan tuloksellisuus ja kehittyminen ajan myötä. Raportoinnilla osoitetaan organisaation sisällä tavoitteiden täyttyminen, ja viestitään ulospäin sidosryhmille organisaation arvoista ja sitoutumisesta ympäristötavoitteisiin.

Seuranta edellyttää mittareita (kuvat 3 ja 4). Ekohankintojen tavoitteista voidaan johtaa kolme mittaria:

- 1) niiden tarjouspyyntöjen määrä, joissa ympäristönäkökohtia on tuotu esiin,
- 2) niiden hankintapäätösten määrä, joissa ympäristönäkökohtia on tuotu esiin,
- 3) ekotuotteiden määrä hankinnoissa.

Mitkä sitten ovat kohdassa 3 tarkoitettuja ekotuotteita? Tässä voidaan käyttää apuna taulua 12 (luvussa 3) ja lukua 4.3.

2.5 Hankinnat ympäristöjärjestelmässä

Ympäristöjärjestelmä auttaa yrityksiä ja julkishallinnon organisaatioita hoitamaan ympäristöasioita järjestelmällisesti ja suunnitelmallisesti (kuva 4). Järjestelmän avulla organisaatio tunnistaa toimintansa ympäristövaikutukset kuten erilaiset päästöt ja syntyneet jätteet sekä energian ja luonnonvarojen kulutuksen. Organisaatio asettaa itselleen päämäärät haitallisten ympäristövaikutusten vähentämiseksi ja luo dokumentoidut menettelytavat päämäärien saavuttamiseksi. Organisaatio sitoutuu ympäristönsuojelun tason jatkuvaan parantamiseen ja lakisääteisten vaatimusten noudattamiseen. (SYKE 2002).

Ympäristöjärjestelmille on olemassa standardi, ISO 14001, johon viitataan sertifioitujen ympäristöjärjestelmien yhteydessä. Sertifiointissa riippumaton päteväksi todettu toimielin antaa kirjallisen vakuutuksen eli sertifikaatin siitä, että kyseinen ympäristöjärjestelmä täyttää ko. standardin vaatimukset.

EMAS on ympäristöjärjestelmä, joka perustuu EU:n EMAS-asetukseen (761/2001). EMAS-järjestelmä muodostuu ISO 14001-standardin mukaisesta ympäristöjärjestelmästä sekä ympäristöselonteosta. Tämä EMAS-selonteko on viestintään tarkoitettu raportti, jossa yritys kertoo avoimesti ympäristöasioistaan. Rekisteröity yritys saa käyttöönsä EMAS-logon, jota se voi käyttää viestinnässä. (SYKE 2002).

Ympäristöjärjestelmään kuuluvat johdon sitoumus ja organisaation ympäristöpolitiikka, päämäärien ja tavoitteiden asettaminen, keinojen kehittäminen, seuranta ja raportointi, sekä pyrkimys jatkuvaan parantamiseen. Hankinnat ja kulutus näkyvät tässä järjestelmässä yleensä vähintäänkin päämäärien tasolla, koska tavara- ja palveluhankinnat ovat useimpien organisaatioiden merkittävä ympäristönäkökohta. Tuotteisiin liittyvät ympäristötavoitteet, jotka ovat päämääriä yksityiskohtaisempia, voidaan hallinnossa ja erilaisten palveluiden tuotannossa yleensä kohdistaa 1) ympäristöä säästävien tuotteiden suosimiseen hankinnoissa ja 2) tuotteiden sellaisiin käyttötapoihin, joilla voidaan vähentää energian ja materiaalien kulutusta.

Esimerkiksi SYKEN ympäristöpolitiikkaan kuuluu, että SYKE sitoutuu toiminnassaan vähentämään materiaalien käyttöä ja syntyvien jätteiden ja päästöjen määrää sekä energian kulutusta. Lisäksi SYKE suosii kaikissa hankinnoissaan ympäristöystävällisiä ratkaisuja. Ympäristöjärjestelmän **päämääriin** sisältyvät hankintojen määrän minimointi ja niiden ympäristöystävällisyyden varmistaminen. **Tavoitteita** ovat ympäristönäkökohtien huomioon ottaminen kaikissa laite-, toimistokaluste- ja palveluhankinnoissa, sekä toimistotarvikehankintojen vähentäminen 10% vuoden 2000 tasosta 2005 mennessä. **Keinoihin** kuuluvat mm. kyseisten tuotteiden hankintakriteerien sisällyttäminen hankintaohjeeseen ja KTM:n energiatehokkuussuosituksen noudattaminen. **Seurannassa ja raportoinnissa** tarkastellaan niiden tuoteryhmäkohtaisten hankintaohjeiden määriä, joissa on ohjeistettu ympäristönäkökohtien huomioiminen, ja niiden tarjouspyyntöjen osuutta kaikista tarjouspyynnöistä, joissa on esitetty ympäristönäkökohtia.

SYKEssä kiinnitetään huomiota myös tuotteiden käyttövaiheeseen. Niinpä paperinkulutuksen ympäristöhaittojen vähentäminen on ympäristöpäämäärä, jonka yhtenä tavoitteena on vähentää julkaisu- ja tiedotustoiminnassa käytetyn paperin määrää 20% vuoden 2001 tasosta vuoteen 2005 mennessä. Myös kopio- ja tulostuspaperille on samanlainen tavoite. Lisäksi tavoitteena on lajitella ja kierrättää oikein kaikki kierrätyskelpoinen paperi.

Päämääriin kuuluu myös vähentää kiinteistönpidon aiheuttamia ympäristöhaittoja, tavoitteiden liittyessä energiankulutukseen sekä jätteiden määrän vähentämiseen ja lajitteluun. Keskeinen keino vähentää energiankulutusta on energiakatselmus ja siinä havaittujen parannustoimien toteuttaminen. Myös ekosähkön käyttömahdollisuudet selvitetään yhdessä kiinteistön omistajan kanssa.

2.6 Kokonaiskustannuksiin ja talouslaskentaan liittyviä erityiskysymyksiä

Julkisten hankintojen taloudellisuus, kokonaiskustannukset ja ympäristönäkökohdat liittyvät toisiinsa. Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD piti vuonna 2001 tästä aiheesta kokouksen 'Workshop on financial, budget and accounting issues in greener public purchasing'. Tämä luku perustuu pääasiassa tuon kokouksen antiin (Johnstone 2001).

Useat taloussuunnitteluun, budjetointiin ja johtamiseen liittyvät käytännöt vaikeuttavat kokonaiskustannusten huomioon ottamista. Paremmat käytännöt johtaisivat hankinnoista aiheutuvien kokonaiskustannusten alenemiseen. Samalla

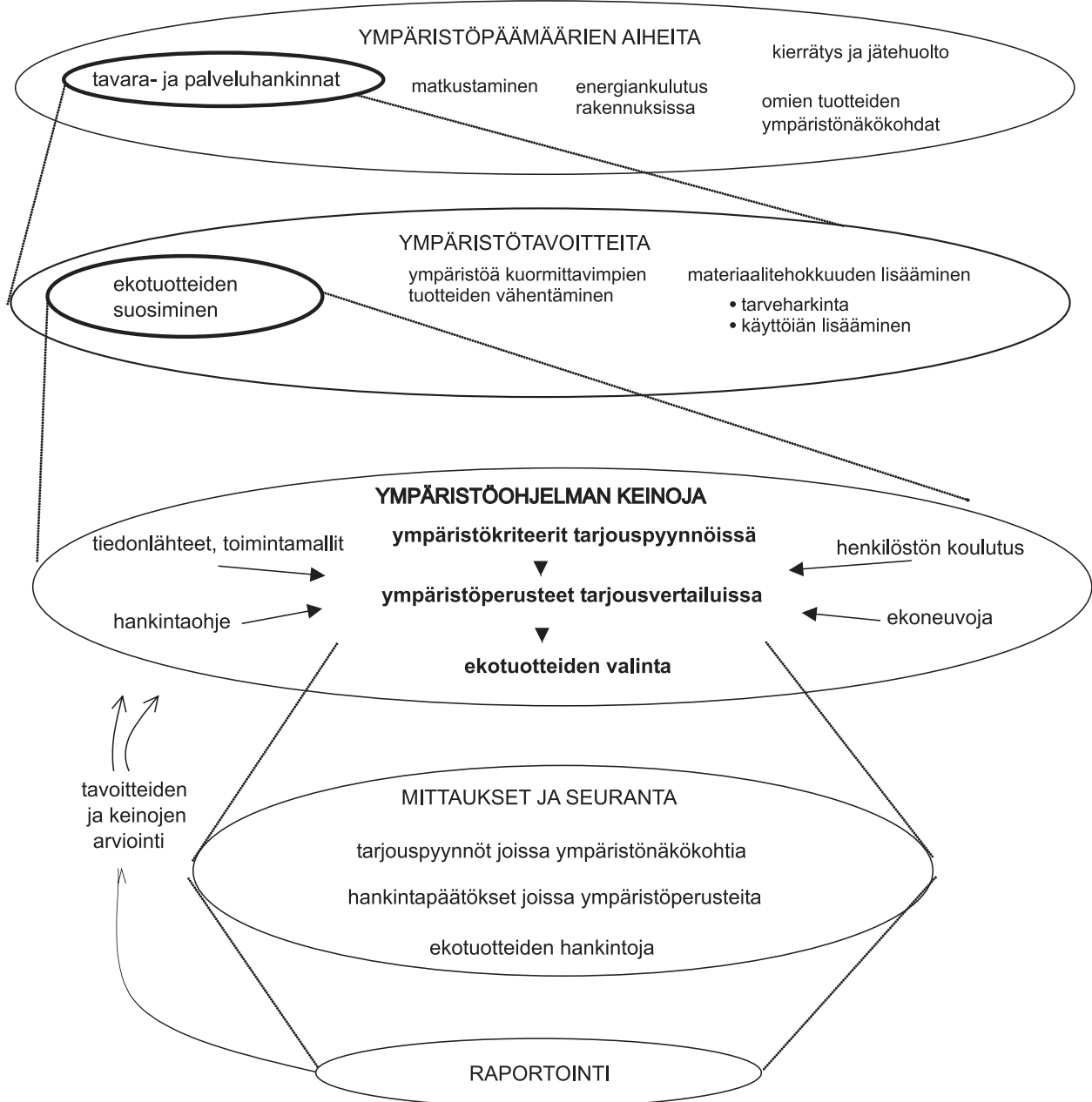
paremmat käytännöt johtaisivat usein myös ympäristöhyötyihin mm. pienentyneen energiankulutuksen myötä. Seuraavassa lyhyesti kolme kokouksessa esiin nousutta esimerkkiä:

1. Budjetoinnin aikajänne. Yhden vuoden mittainen budjetointi voi estää tuotteen käytöstä aiheutuvien kulujen huomioon ottamista, koska vuosibudjetin kannalta hankintahinta on yleensä olennaisin kuluerä. Kehittämisehdotuksina useamman vuoden mittaiset talousarviot tai siirtomäärärahat ('lainaus' tulevista säästöistä, sekä syntyneiden säästöjen siirrot seuraaville vuosille).
2. Kustannusten kohdentuminen. Hankintakustannusten kohdentuminen eri yksikölle kuin käyttökustannusten voi johtaa siihen, ettei hankintayksiköllä ole motiivia ottaa käyttökustannuksia huomioon hankinnasta päättäessään. Yksi esimerkki on sähkölaitteita hankkiva toimisto, joka ei vastaa kiinteistön sähkökustannuksista. Hankinnan kokonaistaloudellisuutta edistäisi siis, että kaikki tuotteesta aiheutuvat kustannukset ja hyödyt kohdentuisivat jollakin tavoin samalla yksikölle.
3. Tuotteiden käytön johtaminen. Johtajilla, jotka eniten vaikuttavat tuotteiden käyttöön ja käyttö-kustannuksiin, ei usein ole suoraa vastuuta tuotteiden käyttökustannuksista. Esimerkiksi toimistolaitteiden energiansäästöominaisuuksia ei saateta ottaa käyttöön, koska toimistopäällikkö ei sitä edellytä. Siten tuotteiden käytöstä aiheutuvien kustannuksien ja/tai niiden käytön opastuksen ja valvonnan tulisi kuulua taholle joka myös muuten vastaa työn johtamisesta, tai sitten joku muu taho tulisi vastuuttaa ja valtuuttaa selkeästi tähän tehtävään.

YMPÄRISTÖJÄRJESTELMÄ

YMPÄRISTÖPOLITIIKKA

Organisaation 'julistus' aikomuksista ja periaatteista

Kuva 4. Ekohankinnat osana ympäristöjärjestelmää. EMASin tai ISO 14001:n mukainen ympäristöjärjestelmä tarjoaa toimintamallin, jossa hankintojen ympäristönäkökohtia otetaan järjestelmällisesti huomioon ja tätä toimintaa pyritään jatkuvasti parantamaan.

Miten ekotuotteita hankitaan?

3.1 Ympäristönäkökohdat hankinnan eri vaiheissa

Ympäristönäkökulmasta tärkeimpiä hankinnan vaiheita ovat tarveharkinta, tarjouspyynnön laatiminen, ja tarjousten vertailu (kuva 5). Ekohankinnan toteutumista on syytä kuitenkin tukea muissakin vaiheissa. Tarjouskilpailusta ilmoittamisessa ja tarjouspyyntöjen lähettämisessä on syytä pyrkiä varmistamaan, että tiedonsaajien joukossa on myös sellaisia toimittajia, joilla on ekotuotteita. Hankintasopimukseen on syytä vielä määritellä tuotteiden keskeiset ominaisuudet, ja lisäksi on kirjattava, että tuotteiden on vastattava tarjouspyynnön teknisiä eritelmiä ja tarjouksessa luvattuja ominaisuuksia. Toimitusten vastaavuutta sopimukseen on myös seurattava. Tämä koskee niin ympäristöominaisuuksia kuin tuotteiden muitakin ominaisuuksia. Käytökokemuksia seurataan yleisesti reklamaatioiden muodossa, mutta muukin käyttökokemusten kerääminen ja seuranta tuottaisi tärkeää tietoa uusien hankintojen suunnitteluun.

Seuraavissa luvuissa käsitellään hankinnan tärkeimpiä vaiheita. Lisäksi luvussa 3.6. kerrataan ympäristömerkkien, ympäristöjärjestelmien, ja valmistusvaiheen ympäristökriteerien käyttöä koskevia asioita. Siinä tarkastellaan myös puitesopimuksia, syrjimättömyyden varmistamista sekä vuokrausten ja palveluhankintojen ympäristökriteerejä. Loppuun on koottu vielä tärkeimmät vältettävät toimet ja erityistä harkintaa vaativat toimet.

Tässä osassa viitataan usein lakeihin ja asetuksiin, 'vanhoihin' eli vuoden 2004 alussa voimassa olleisiin hankintadirektiiveihin, uusiin hankintadirektiiveihin, EU:n komission tulkitsevaan tiedonantoon, sekä EY:n tuomioistuimen päätökseen Helsingin kaupungin bussiliikenteen tarjouskilpailua koskeneessa kiistassa. Uusiin hankintadirektiiveihin kohdistuvissa yksityiskohtaisissa viittauksissa tarkoitetaan 'viranomaisdirektiiviä', joka koskee kaikkien julkisten hankkijoiden kynnysarvot ylittäviä tavara- ja palveluhankintoja sekä julkisia rakennusurakoita. Tarkemmat tiedot näistä löytyvät taulusta 3. Tekstissä viitataan myös Hymonetiin, joka on julkisille hankkijoille suunnattu neuvontajärjestelmä (www.hymonet.com, taulu 6).

Vaikka suurimmat ns. kynnysarvon ylittävät hankinnat kuuluvat osittain eri lakien piiriin kuin kynnysarvon alittavat hankinnat, niin tässä oppaassa ei juurikaan anneta erilaisia ohjeita pienille ja suurille hankinnoille. Suomessa kynnysarvon alittavia ja ylittäviä hankintoja koskevaa lainsäädäntöä tulkitaan ympäristönäkökohtien kannalta olennaisissa asioissa melko yhdenmukaisesti (katso alla). Lisäksi kannattaa ottaa huomioon myös käytännön näkökulma, eli ympäristöperusteiden käyttöön liittyy suuri määrä yksityiskohtia vaikkei tarkastelua jaettaisikaan suuriin ja pieniin hankintoihin.

Ympäristöperusteiden käyttöä julkisissa hankinnoissa ei ole aiemmin säädelty yksityiskohtaisesti kansallisessa lainsäädännössä eikä EU:n vanhoissa hankintadirektiiveissä, mutta tilanne muuttuu uusien hankintadirektiivien ja kansallisen lainsäädännön sopeuttamisen myötä. Tulkinta on aiemmin perustunut mm. EU:n komission ympäristönäkökohtia koskevaan tulkitsevan tiedonantoon, EY:n tuomioistuimen päätöksiin, ja direktiiviehdotuksiin kirjattuihin ympäristönäkökohtien määrittelyi-

hin. Suomen kansallisen lainsäädännön tulkinta on myös kynnysarvon alittavien hankintojen osalta noudattanut melko pitkälle hankintadirektiivien vallitsevaa tulkintaa (suullinen tiedonanto Eija Kontuniemi, KTM, 19.6.2003). Laissa julkisista hankinnoista myös todetaan mm. ehdokkaan ja tarjoajan valintaperusteiden sekä tarjousten valinnan kohdalla (1247/1997, 6 ja 7§) että 'Kynnysarvon alittavien hankintojen tekemisessä ... voidaan noudattaa soveltuvin osin kynnysarvon ylittävistä hankinnoista annettuja asetuksia'.

Kuva 5. Hankinnan vaiheita ja ympäristönäkökulmia. Tärkeimpiä ovat tarveharkinta, tarjouspyynnön laatiminen, tarjousten vertailu ja hankintapäätöksen tekeminen. Tuotteiden käyttökokemusten seuranta voi tuottaa uusien hankintojen valmisteluun arvokasta tietoa, erityisesti tuotteiden kestävydestä ja käyttökelpoisuudesta.

3.2 Tarveharkinta

Tarveharkinta tarkoittaa tässä yhteydessä tuotettavien palvelujen ja niiden ominaisuuksien miettimistä ja valmistelua. Erilaiset tavat toteuttaa julkisia palveluja johtavat erilaisiin hankintoihin ja ympäristövaikutuksiin. Vaikka tarveharkinta kuuluu usein muulle taholle kuin ammattimaisille ostajille, niin heillä olisi usein paljon annettavaa tähän vaiheeseen, koska he tuntevat hyvin tavaroiden ja palvelusten kirjon.

Tauluihin 7 ja 8 on koottu muutamia tarveharkinnan suuntaviivoja ja esimerkkejä vaihtoehtoisista hankinnoista. Tarveharkinnassa tehtävät suuret linjaukset ovat usein hankinnan välittömien ympäristövaikutusten kannalta paljon merkittävämpiä kuin tuotteen yksityiskohtaiset määritelmät ja valintaperusteet, koska tarveharkinnassa vertailtavat tuotteet eroavat usein suuresti toisistaan. Tässä yhteydessä on syytä pitää mielessä, että tarveharkinta edellyttää yleensä suurempaa johdon sitoutumista ja paneutumista hankkeen valmisteluun kuin valinnan tekeminen perinteisesti hankittujen tuotteiden 'ekotuoteosastosta'. Siten se vaatii hankinnan laajempaa valmistelua, ja mm. aiempiin kokemuksiin, toteutettavuuteen, ja toiminnallisuuteen liittyvillä perusteilla on suuri merkitys hinnan ja ympäristöperusteiden rinnalla.

3.3 Tarjouksen kohteen määrittely

Tarveharkinta johtaa hankinnan kohteen määrittelyyn (taulu 9). Hankintadirektiivit ja muu hankintalainsäädäntö eivät juuri rajoita tarveharkintaa ja tarjouksen kohteen määrittelyä, ja hankkivalla organisaatiolla onkin suuri valta näissä vaiheissa. Ympäristötavoitteita asettava hankkija voi määritellä hankinnan kohteen sen mukaan, mitä itse pitää parhaana ympäristön kannalta.

Syrjiminen ei kuitenkaan ole hyväksyttävää. Tässä yhteydessä se tarkoittaa, ettei hankinnan kohdetta saa määritellä sillä tarkoituksella, että se sopisi erityisen hyvin tietylle toimittajalle.

Niinpä hankintayksikkö voi määritellä sopimuksen kohteeksi pienen polttoaineenkulutuksen omaavan henkilöauton tai energiatehokkaan ilmanvaihtolaitteiston. Rakennussuunnitelman kohteeksi voidaan esim. määritellä energiatehokas ekohallintorakennus, jonka energiankulutus alittaa tietyllä prosenttiosuudella rakennusnormien vaatimukset, jonka materiaalien päästöt sisäilmaan ovat vähäisiä, ja jonka materiaalivalinnoissa on suosittu ekotuotteita. Hankkija voi myös teknisissä eritelmissä ja sopimusehdoin esittää vaatimuksia palvelun toteuttamistavalle, esim. että siivouksessa käytetään vain ympäristöä säästäviä siivousaineita, tai että jätteiden syntyä rakentamisessa ehkäistään hankkimalla määrämittäisiä tuotteita ja edellyttämällä oikea-aikaisia toimituksia.

Hankinnan kohteen määrittelyä teknisten eritelmien avulla kuvataan tarkemmin luvussa 3.4.2., ja vaihtoehtoihin perustuvaa menettelyä, jolla varataan mahdollisuus valita myös 'tavallinen' tuote, kuvataan luvussa 3.4.3.

3.4 Ympäristönäkökohdat tarjouspyynnössä

3.4.1 Tarjouksen valintaperusteet on ilmoitettava tarjouspyynnössä

Tarjouspyyntö tulee suunnitella huolellisesti, koska se määrää varsin pitkälle hankinnan lopputuloksen (taulu 10). Huolellisesti suunniteltu tarjouspyyntö sisältää kaikki ne tiedot ja kysymykset, joilla hankittava tuote rajataan ja joilla tarjouksista valitaan hankintayksikön kannalta paras hankinta. Riittävän informatiivinen, yksiselitteisiä kriteerejä sisältävä selkeästi asiakohtiin jaoteltu tarjouspyyntö on tärkeä sekä kilpailun että tarjoajien syrjimättömän kohtelun kannalta. Kokonaistaloudellisuuden perusteita voidaan nimittäin vertailla vain, jos tarjoajat ovat tarjouspyynnön perusteella pystyneet antamaan niistä vertailukelpoisia tietoja. Siten tarjouspyynnön valmistelulla on suuri merkitys hankinnoissa, joissa pyritään kokonaistaloudellisuuteen.

Kun hankittavan tuotteen ominaisuudet on määritelty tarjouspyynnössä, niin tarjousten vertailussa voidaan ottaa huomioon vain ne tuotteet, jotka täyttävät nämä määritelmät. Toimittajien taloudellista ja teknistä kelpoisuuttakin voidaan arvioida vain niiden perusteiden nojalla, jotka on ilmoitettu tarjouspyynnössä. Tarjoajien tulee tuntea myös sopimusehdot, joihin hankkija edellyttää heidän sitoutuvan, sekä hankkijan näkemykset takuusta, huolloista, tavaroiden korjauspalveluista ja varaosien saatavuudesta.

Kun tarjouksia halutaan vertailla muidenkin perusteiden kuin hinnan nojalla, niin tarjouspyynnössä tulee ilmoittaa valintaperusteeksi kokonaistaloudellisuus. Lisäksi on ilmoitettava kokonaistaloudellisuuden arviointiperusteet. Muuten valinta joudutaan kohdistamaan hinnaltaan alhaisimpaan tarjoukseen riippumatta muiden tuotteiden mahdollisista ympäristöeduista ja muista hyvistä ominaisuuksista.

Taulu 7. Millaisia suuntaviivoja löytyy ympäristöperustaiselle tarveharkinnalle?

Tarveharkinnassa on hyvä pitää mielessä muutamia tärkeimpiä suuntaviivoja:

- Tuotteen eliniän jatkaminen kunnostamalla ja muodistamalla on yleensä ympäristöä säästävä teko.
- Kun uusien rakennusten tarvetta tarkastellaan kriittisesti, ympäristönäkökulma voidaan usein lukea hanketta vastustaviin syihin. Rakennuksiin liittyy sekä rakennusmateriaalien ympäristökuormitus että rakennuksen ylläpidon kuormitus (energiankulutus lämmitykseen, ilmanvaihtoon ja valaistukseen). Olemassa olevan rakennuskannan käyttö tulisi optimoida.
- Rakennusten energiatalouden parantamiseen liittyvät hankinnat ovat yleensä perusteltavissa ympäristönäkökulmalla. Vanhojen rakennusten energiaa tuhlaavat ilmanvaihto, valaistus ja suurkeittiöiden laitteistot on syytä peruskorjata energiatehokkailla järjestelmillä.
- Informaation kulku aiheuttaa vähemmän ympäristökuormitusta kuin henkilöiden matkustaminen. Sähköposti ja puhelin ovat tietysti jo perinteisiä tapoja korvata henkilökohtaisia tapaamisia. Uusi tekniikka lisää näitä mahdollisuuksia, niin että kokouksia voidaan järjestää puhelinneuvotteluina ja videoneuvotteluina.
- Palveluiden hankkiminen tavaran sijaan voi tietyissä tapauksissa tuottaa etuja ympäristömielessä. Edellytyksenä kuitenkin on, että palveluhankinnan toteuttamistavalle asetetaan vaatimuksia, jotka varmistavat esim. laitteiden pitkää käyttöikää ja energiatehokkuutta (katso luku 3.6.5).
- (Katso myös Heino 2002 sekä www.ymparisto.fi > Yritykset ja yhteisöt > Tuotteet ja hankinnat)

Taulu 8. Minkä tyyppisiä vaihtoehtoja tarveharkinta voi nostaa esiin?

Seuraavassa on muutamia esimerkkejä tarveharkinnan kohteista:

- Rakennutetaanko uusia rakennuksia vai kunnostetaanko vanhoja?
- Lisätäänkö urheilu- ja kulttuuripalveluja, jotka vaativat uusia rakennuksia ja niiden ylläpitoa (sisäpelihallit, konserttisalit), vai ohjataan liikkuja ulkoharrastuksiin (retkeilypaikat, latuverkot, luistelukentät, uimarannat, kesäteatteri, ulkoilmakonsertit)?
- Rakennetaanko vanhuksille uusia laitoksia vai kehitetäänkö vanhusten asuntoja ja kotipalveluja?
- Pidetäänkö jalkakäytävä jäättömänä ja lumettomana sähkön, kaukolämmön vai huoltomiehen avulla?
- Hankitaanko uusia huonekaluja vai palkataan puuseppä korjaamaan ja muodistamaan vanhoja?
- Hankitaanko virastolle farmariauto, joita löytyy jo useita ennestään, vai hankitaanko edellisten rinnalle kompakti vähän polttoainetta kuluttava 'Punto-Polo -kokoluokan' auto?

3.4.2 Ympäristöä säästäviä tuotteita vaaditaan teknisten eritelmien avulla

Teknisillä eritelmillä määritellään tarkasti ne ominaisuudet, joita hankkija vaatii tuotteelta (taulu 11). Niillä varmistetaan, että tuote soveltuu käyttötarkoitukseensa. Tekniset eritelmät ovat luonteeltaan ehdottomia vaatimuksia, eli tarjous ei ole hyväksyttävä, jos tuote ei täytä teknisiä eritelmiä.

'Tekniset eritelmät' on hankintadirektiiveissä käytetty käsite. Valtion hankintoja koskevassa asetuksessa (1416/1993, 6§) sama asia ilmaistaan seuraavasti: selvitys tavaroita tai palveluja koskevista vaatimuksista sekä tarvittaessa myös piirustukset, standardit ja mallit.

Komission tulkitsevassa tiedonannossa esitetään muutamia pääsääntöjä siitä, kuinka teknisiä eritelmiä voidaan käyttää ympäristötavoitteiden edistämiseen. Niinpä hankkija voi määrätä tavaran materiaaleista, hankkija voi vaatia ympäristöä säästävää tuotantoprosessia, ja hankkija voi vaatia että tuote täyttää tietyn ympäristömerkin vaatimukset tai osan niistä (katso tarkemmin 3.6.1).

Materiaaleihin liittyen, jos hankkija haluaa edistää puun käyttöä ja haluaa että rakennuksen ikkunakehykset on tehty puusta, hän voi esittää tällaisen teknisen eritelmän. Lasituotteen, vaikkapa rakennuksen seinälaatan, voidaan vaatia olevan kierrätyslasia.

Tuotantoprosessiin liittyvänä esimerkkinä, ympäristöä säästävän elintarvikkeiden tuotannon voidaan edellyttää täyttävän ne luonnonmukaisen viljelyn vaatimukset, jotka esitetään EU:n 'luomusasetuksessa' (2092/91). Sähkön tuotantomenetelmältä voidaan vaatia, että se perustuu uusiutuviin luonnonvaroihin (katso myös 3.6.6.).

Taulu 9. Tarjouksen kohteen määrittely.

Tarjouksen kohde voidaan määrittellä ympäristöä säästäväksi tuotteeksi, kuten:

- vähän energiaa kuluttava toimistolaite,
- ympäristöä säästävillä siivousaineilla toteutettu siivouspalvelu,
- rakennussuunnitelma energiapihistä hallintorakennuksesta.

'Hankintasäädökset eivät rajoita tarveharkintaa.'

Taulu 10. Missä tarjouspyynnön kohdissa ympäristönäkökulma on tärkeä?

- Tarjouksen kohteen määrittely
- Hankittavien tuotteiden tarkasti määritellyt ominaisuudet (tekniset eritelmit)
- Vaihtoehdot
- Vaatimukset takuusta, varaosista, huolto- ja korjausjärjestelyistä, huolto- ja käyttöohjeista, sekä käytön koulutuksesta
- Tarjoajan tekninen suorituskyky
- Sopimuksen tekemisen perusteet
= kokonaistaloudellisen edullisuuden arviointiperusteet
= tarjousten vertailuperusteet
- Sopimusehdot

‘Hyväksyttävän tuotteen määritelmät ja tarjousten valintaperusteet on ilmoitettava tarjouspyynnössä.’

Taulu 11. Hankittavien tuotteiden ominaisuudet eli tekniset eritelmit.

Teknisillä eritelmillä

- määritellään vaadittavat ominaisuudet, jotka tuotteen on täytettävä (muuten tarjous on hylättävä),
- esim. mitä ehtoja toimistolaitteen energiankulutuksen tulee täyttää.

Hankkija voi vaatia mm.

- tiettyjä materiaaleja (kierrätyslasi, puu ym.),
- ympäristöä säästävää valmistusprosessia (mm. luomutuote, vihreä sähkö),
- tietyn ympäristömerkin vaatimusten täyttymistä (mm. joutsenmerkki, EU:n kukkamerkki).

Kannattaa käyttää apuna kriteerejä jotka on laatinut

- ympäristömerkintäjärjestelmä tai
- muu asiantunteva ja puolueeton taho, ja liittää kriteeriasiakirja tarjouspyyntöön.

Huomaa kuitenkin, että

– kuljetusmatkan pituutta ei voi käyttää teknisenä eritelmänä (mutta ympäristöä säästävästä kuljetusmuodosta, mm. pitkillä matkoilla rautatie- ja laiva-kuljetusmuodot, voi saada sopivan eritelmän).

‘Ympäristöä säästäviä tuotteita voidaan vaatia ja ne voidaan määritellä tarkasti teknisten eritelmien avulla.’

Taulussa 12 on esitetty muutamia tuoteryhmiä, joissa tarjouspyynnön rajaamista ekotuotteisiin voi harkita – markkinoilta löytyy kilpailevia ekotuotteita ja niiden toimittajia. Kuten taulussa 12 on tehty, niin yleensä teknisten eritelmien laatimisesa on syytä käyttää apuna kriteerejä jotka on laatinut ympäristömerkintäjärjestelmä tai muu asiantunteva ja puolueeton taho.

Kun ympäristömerkkien vaatimuksia käytetään teknisinä eritelminä, näytöksi kelpaa tietysti kyseisen ympäristömerkin käyttöoikeus, mutta tämän lisäksi on kuitenkin hyväksyttävä myös muut asianmukaiset näytöt. Voidaan kuitenkin ky-

syä, mikä on asianmukainen näyttö, eli kuuluuko hankkijan tehtäviin arvioida kriteerien täyttymistä testiraporttien pohjalta (tulkitsevan tiedonannon perusteella näitäkin pitäisi hyväksyä). Näytönhan tulee olla sellainen, että hankkija pystyy siitä toteamaan vastaavuuden tekniseen eritelämään. Uudessa hankintadirektiivissä asia on sanottu selkeämmin⁸ ”hankintaviranomaiset voivat ilmoittaa, että ympäristömerkillä varustettujen tuotteiden ja palvelujen oletetaan täyttävän tarjouspyyntöasiakirjassa määritellyt tekniset eritelvät; niiden on hyväksyttävä muut asianmukaiset todistuskeinot, kuten valmistajan tekniset asiakirjat tai jonkin tunnustetun laitoksen laatima testausselostus”.

Tekniset eritelvät avaavat paljon mahdollisuuksia ympäristöä säästävien tuotteiden hankintaan. Tiedonannossa muistutetaan kuitenkin kaikkien näiden mahdollisuuksien yhteydessä, että ne eivät saa johtaa syrjintään. Syrjinnän välttämistä on tarkasteltu luvussa 3.6.6.

3.4.3 Vaihtoehtoja käyttämällä varmistetaan ettei tarjouskilpailua rajoiteta liikaa

Jos tarjouspyynnössä ei esitetä vaihtoehtoja, niin ympäristöperusteiden käyttö teknisinä eritelminä johtaa siihen, että hankinta rajataan koskemaan vain ympäristöä säästäviä tuotteita. Tämä ei kuitenkaan ole aina hyvä tilanne. Ympäristöä säästävien tuotteiden valikoima voi olla pieni ja niiden hinta voi joskus olla korkea. Kun halutaan säilyttää mahdollisuus valita ’ekotuotteiden’ ja ’tavallisten’ tuotteiden välillä, voidaan käyttää vaihtoehtoja (taulu 13). Tällöin sopimuksen kohteelle laaditaan ensiksi yleismääritelmä, joka on vaihtoehto yksi. Kaikkien hyväksyttävien tarjousten tulee täyttää yleismääritelmät. Vaihtoehdolle kaksi laaditaan lisäksi teknisiä eritelmiä, joilla ne rajataan ekotuotteiksi. Vaihtoehtoja voi myös olla useampia kuin kaksi.

Vaihtoehtoja voivat olla myös esimerkiksi parit ’hankittava tavara – hankittava palvelu’ ja ’uusi tavara – käytetty tavara’.

Kun käytetään vaihtoehtoja, niin tarjouksen valintaperusteeksi tulee ilmoittaa ’kokonaistaloudellisesti edullisin tarjous’, yhdeksi arviointiperusteeksi tulee ilmoittaa esim. ympäristönäkökohdat, ja lisäksi on kerrottava että vaihtoehdot otetaan huomioon.

Tarjous valitaan kokonaistaloudellisuuden perusteella vaihtoehdon yksi tai vaihtoehdon kaksi tarjouksista. Vertailu voidaan siis tehdä niin, että kummankin vaihtoehdon tarjouksia vertaillaan ensin vaihtoehtojen sisällä, ja sitten vertaillaan vaihtoehtojen voittajia, jolloin nähdään suoraan mm. hinnanero vaihtoehtojen parhaiden tuotteiden välillä. *Jos kahden erillisen vertailun tekeminen tuntuu liian hankalalta, voitaneen myös harkita seuraavaa menettelyä⁹: kaikista vaihtoehtoista tarjouksista laaditaan yksi vertailutaulukko. Ympäristövaatimuksia sisältävän vaihtoehdon kaksi mukaiset tarjoukset saavat tällöin lisäominaisuuksistaan tietyn vakio pistemäärään, jota vaihtoehdon yksi tarjoukset eivät saa.*

Lisäksi joskus voi olla syytä ilmoittaa, että osatarjoukset hyväksytään, ja että hankinta saatetaan jakaa vaihtoehtojen tai useiden toimittajien kesken. Voittajia voi tällöin olla myös useampia kuin yksi, eli voidaan hankkia molempien vaihtoehtojen voittajia. Esimerkiksi luomutuotteiden tarjonta ei aina riitä kattamaan kokonaan jonkun elintarvikkeen tarvetta, jolloin on hankittava sekä tavallista että luomuelintarviketta.

⁸ Artikla 23, kohta 6.

⁹ Vaikka EU:n komissio suositteli tulkitsevassa tiedonannossaan vaihtoehtojen käyttämistä, ei se ole esittänyt kuinka vertailu käytännössä tulisi suorittaa.

3.4.4 Ehdokkaiden kelpoisuus syytä varmistaa

Toimittajien kelpoisuuteen liittyvät vaatimukset ovat luonteeltaan ehdottomia (avoi-
messa menettelyssä), eli toimittajat joko täyttävät kelpoisuudelle asetetut vaatimuk-
set tai eivät niitä täytä. Yksi selkeä peruste tarjoajan poissulkemiseen on lainvoimai-
nen tuomio ammatinharjoittamiseen liittyvästä lainvastaisesta teosta. Ympäristönä-
kökulmasta tärkeitä ammatinharjoittamiseen liittyviä lakeja ovat mm. ympäristön-
suojelulaki ja jätelaki.

Tarjoajan tekniselle suorituskyvyille asetettavien vaatimusten tulee liittyä suo-
raan tuotteeseen tai sopimuksen täytäntöönpanoon. Hankinta-asetuksessa (380/
1998) mainitut selvitykset, joita voidaan pyytää, liittyvät mm. johtohenkilöiden
ammattilliseen pätevyyteen, laadunvalvontaan, ja tärkeimpiin aiempiin toimituk-
siin. Taulussa 14 on tekniseen kelpoisuuteen liittyviä vaatimuksia, joita on esiinty-
nyt kynnysarvon ylittävien hankintojen yhteydessä.

Taulu 12. Tuoteryhmiä joissa tarjouspyyntö voidaan rajata ekotuotteisiin.

Seuraavassa on tuoteryhmiä, joissa markkinoilla löytyy hyviksi tunnettuja
'ekotuotteita':

- pienen energiankulutuksen omaavat mikrotietokoneet (laite täyttää Ener-
gy Star -merkin, EU:n ympäristömerkin, Pohjoismaisen ympäristömerkin,
Sininen Enkeli -merkin tai TCO99 -merkin sähkönkulutukseen liittyvät
tuotekohtaiset vaatimukset),
- pienen energiankulutuksen omaavat kopiokoneet, tulostimet ja telefaksit
(laite täyttää Energy Star -merkin, Pohjoismaisen ympäristömerkin, Sini-
nen Enkeli -merkin tai TCO99 -merkin sähkönkulutukseen liittyvät tuote-
kohtaiset vaatimukset),
- pienen energiankulutuksen omaavat eli energiatehokkuusluokkaan A kuu-
luvat jääkaapit ja pakastimet, pyykinpesukoneet, astianpesukoneet, sekä
lamput¹⁰,
- pienen polttoaineenkulutuksen omaavat henkilöautot sekä muut autot ja
työkoneet (pieni polttoaineenkulutus on määriteltävä, apuna voi henkilö-
autojen osalta käyttää tietokantaa <http://www.motiva.fi/autotietokanta/>),
- pohjoismaisen ympäristömerkin tuotekohtaiset kriteerit täyttävät
toimisto- ja painopaperit,
kirjekuoret,
painotuotteet, mm. kouluvihkot,
WC- ja käsipyyhepaperit,
kangaspyyhejärjestelmä (huomaa kuitenkin että vain yksi tarjoaja),
yleispuhdistusaineet ja saniteettitilojen puhdistusaineet,
vahat (lattianhoitotuotteet),
käsiastianpesuaineet,
kotitalouskoneisiin sopivat astian- ja pyykinpesuaineet,
autokemikaalit,
paristot,
värikasetit,
- sähkö, jonka tuotantomenetelmät perustuvat pääosin uusiutuviin luon-
nonvaroihin (kriteerin valmistelussa voidaan käyttää mm. Bra Miljöval ja
Norppa suosittelee -merkkien vaatimuksia, katso taulu 21),
- luomuelintarvikkeet (elintarvikkeiden tuotanto täyttää ne luonnonmukai-
sen viljelyn vaatimukset, jotka esitetään EU:n 'luomusasetuksessa' 2092/91).

¹⁰Energiamerkintä koskee vain kotitalouskäyttö-tyyppisiä lamppuja.

Taulu 13. Vaihtoehdot.

Tarjouspyyntö voi koskea toisistaan eroavia tuotteita, eli vaihtoehtoja:

- vaihtoehdoille esitetään erilaiset tekniset eritelvät, jolloin
- vaihtoehto yksi on tuotteen yleismääritelmä, ja
- vaihtoehto kaksi sisältää yleismääritelmän lisäksi ympäristönäkökohtiin liittyviä teknisiä eritelmiä,
- vaihtoehto yksi voi luonnollisesti jo sisältää ympäristövaatimuksia, jolloin vaihtoehdolle kaksi nämä samat vaatimukset ovat tiukemmat tai vaatimuksia on enemmän.

Tarjouspyynnössä (ja hankintailmoituksessa)

- on ilmoitettava, että vaihtoehdot otetaan huomioon,
- joskus voi olla syytä ilmoittaa, että osatarjoukset hyväksytään ja hankinta saatetaan jakaa.

Tarjouksen valintaperusteeksi on ilmoitettava:

- 'kokonaistaloudellisesti edullisin tarjous'.

Yksi kokonaistaloudellisen edullisuuden arviointiperusteista on tällöin:

- ympäristönäkökohdat.

Tarjousvertailun voittaja?

- vaihtoehtojen voittajista kokonaistaloudellisesti edullisimmaksi arvioitu,
- tarjousvertailu voitaneen tehdä myös yhteisesti (eli samaan taulukkoon) molemmille vaihtoehdoille, siten että ympäristönäkökohtia täyttävän vaihtoehdon kaksi tarjoukset saavat kaikki saman edun (vakiopistemäärän) jota vaihtoehdon yksi tuotteet eivät saa,
- joskus hankinta voi olla syytä jakaa voittajien kesken (jos osatarjoukset on hyväksyty).

'Vaihtoehtoja käyttämällä varmistetaan riittävä kilpailu'

Tiettyissä tehtävissä vaaditaan ympäristöalaan liittyvää osaamista, ja tällöin tätä voidaan tietysti tarjoajilta vaatia. Tällaisia tehtäviä ovat mm. alan tutkimus ja kehittäminen sekä esimerkiksi jätteenkäsittelylaitoksen rakentaminen.

Ympäristöjärjestelmää (mm. ISO 14001 ja EMAS) ei tulkitsevan tiedonannon mukaan voida vaatia teknisen suorituskyvyn näyttönä. Yksi syy on, että ympäristöjärjestelmien sisältö vaihtelee paljon, ja siksi pelkkä ympäristöjärjestelmän olemassaolo ei kerro millä tasolla yrityksen tekninen kelpoisuus on ympäristöasioiden suhteen. Tiedonannon mukaan ympäristöjärjestelmää voidaan kuitenkin käyttää näyttönä teknisestä kelpoisuudesta silloin, kun se kattaa tarjoajien tekniselle suorituskyvylle asetettuja vaatimuksia.

Uusissa direktiiveissä ympäristöjärjestelmien mahdollista käyttämistä kuvaillaan tulkinta-asiakirjaa tarkemmin, siten että ympäristöhoitotoimenpiteistä voidaan vaatia selvitys julkisten rakennushankkeiden ja julkisten palveluhankintojen yhteydessä. Esimerkiksi liikennealan tai siivousalan palveluhankinnoissa palvelun ympäristömyötäisyyden varmistaminen edellyttää tiettyjä järjestelyjä ja käytäntöjä, eli ympäristöhallintamenettelyitä, jolloin on tarkoituksenmukaista edellyttää selvitystä näistä menettelyistä. (Katso myös 3.6.2).

Tarjouksia käsiteltäessä on syytä huomata, että mahdollinen tarjoajan poissulkeminen (hylkääminen) on tehtävä ennen kuin tarjouksia aletaan vertailla, ja perustelut poissulkemiselle on kirjattava hankinta-asiakirjoihin.

Taulu 14. Asiakirjat jotka ehdokkaan on esitettävä taloudellisten ja teknisten edellytystensä todentamiseksi.

Ympäristö- ja laatu- ja laatunäkökulmasta ovat olennaisia seuraavat tekniset vaatimukset:

- Selvitys toimittajan teknisistä toimintaedellytyksistä, laadunvalvonnasta sekä edellytyksistä tutkimus- ja kehitystyöhön.
- Ilmoitus toimittajan omista ja sen käyttämistä teknisistä asiantuntijoista tai teknisistä elimistä, erityisesti niistä, jotka vastaavat laadunvalvonnasta.

Ympäristöjärjestelmä voi sopia vaatimusten todentamiseen, vaikkei sitä voida suoraan vaatia:

- ei pidetä yleisenä teknisen kelpoisuuden merkinä asiasisältöjen suuren vaihtelun vuoksi,
- ei julkisissa hankinnoissa voida yleensä vaatia toimittajilta,
- ympäristöhallintamenettelyistä voidaan vaatia selvitys julkisten rakennushankkeiden ja julkisten palveluhankintojen yhteydessä, kun palvelun ympäristömyötäisyyden varmistaminen edellyttää tiettyjä järjestelyjä ja käytäntöjä,
- tarjoajat voivat käyttää ympäristöjärjestelmää näyttönä vaadituista ympäristöhallintamenettelyistä silloin kun ko. järjestelmä kattaa ne.

Toimittajilta voidaan vaatia myös:

- otetta rikosrekisteristä tai valaehtoista ilmoitusta, josta ilmenee ettei toimittajaa ole tuomittu ammatinharjoittamiseen liittyvästä lainvastaisesta teosta (koska kyseinen tuomio oikeuttaa sulkemaan pois hankintamenettelyistä) (mm. ympäristönsuojelulaki ja jätelaki tulevat kyseeseen).

'Kuinka voi varmistaa että toimitetut tuotteet ovat tasalaatuisia ja vastaavat tarjouksen ekotuotteita? – Edellytä todistuksia laadunhallinnasta ja teknisten vaatimusten täyttymisestä.'

'Rakennushankkeissa ja palveluhankinnoissa harkitse tarpeelliset ympäristöhallintamenettelyt ja edellytä tarjoajilta selvitystä niistä.'

3.4.5 Arviointiperusteiden avulla valitaan kokonaistaloudellisesti paras tuote

Tarjosten vertailu suoritetaan hinnan perusteella tai kokonaistaloudellisuuden arviointiperusteiden¹¹ avulla. Jos hinnan ohella halutaan ottaa huomioon muitakin tarjosten välisiä eroja, niin kokonaistaloudellisuus on ilmoitettava tarjouspyynnössä valintaperusteeksi - muuten valinta tulee kohdistaa hinnaltaan halvimpaan tarjoukseen.

Tarjouspyynnössä tulee mainita 'ympäristövaikutukset', 'ympäristönäkökohdat' tai muu tarkoitusta kuvaava kokonaistaloudellisuuden arviointiperusteena, kun ympäristövaikutuksia halutaan ottaa huomioon tarjosten vertailussa (taulu 15). Tämän ohella arviointiperusteena on aina hinta, ja lisäksi sopivia arviointiperusteita ovat mm. toimitusaika, valmistuspäivä, toimitusvarmuus, käyttökustannukset, laatu, toiminnalliset tai esteettiset ominaisuudet, tekniset ansiot, huoltopalvelut, ja tekninen tuki (hankinta-asetus ja Kalima 2001 s. 199).

¹¹Käsitteitä 'tarjosten vertailuperusteet', 'kokonaistaloudellisuuden arviointiperusteet', ja 'sopimuksen tekemisen perusteet' käytetään tekstissä rinnan, samassa merkityksessä.

Uusien hankintadirektiivien mukaan (artikla 53) kokonaistaloudellista edullisuutta tulee tarkastella hankintayksikön näkökulmasta ja arviointiperusteiden tulee liittyä hankinnan kohteeseen. Hankintadirektiivien johdannoissa nostetaan lisäksi esiin seuraavat edellytykset arviointiperusteille: niiden on liityttävä hankittavaan tuotteeseen, ne eivät saa antaa hankintaviranomaiselle rajoittamatonta valinnanvapautta, ne on ilmoitettava hankintailmoituksessa tai tarjouspyynnössä, ja niiden on noudatettava EY:n oikeuden peruseriaatteita (joita ovat mm. syrjimättömyys ja tavaroiden vapaa liikkuminen).

Uudet hankintadirektiivit avaavat enemmän mahdollisuuksia ympäristönäkökohdille kuin komission tulkitseva tiedonanto, siten ettei kokonaistaloudellisuuden arviointiperusteista enää tarvitse välttämättä olla 'puhtaasti taloudellista' eli rahamääräistä hyötyä. EU:n komissio oli nimittäin pitkään sillä kannalla, että arviointiperusteiden tuli tuottaa puhtaasti taloudellista hyötyä hankintayksikölle. Komission tulkitsevassa tiedonannossa mainitaankin vain sellaisia arviointiperusteita, joista koituu taloudellista hyötyä ostajalle samalla kun ne liittyvät ympäristötavoitteisiin.

Uusien direktiivien valmisteluun vaikutti paljon EY:n tuomioistuimen ratkaisu Helsingin bussikiistassa, niin että osa päätöksestä ja sen perusteluista on kirjattu lähes suoraan direktiivin johdanto-osaan. EY:n tuomioistuin katsoi, ettei arviointiperusteilta voida edellyttää puhtaasti taloudellista hyötyä hankintayksikölle, koska vanhan direktiivin arviointiperusteissa mainitaan mm. esteettisyys, josta ei aina voida osoittaa puhtaasti taloudellista hyötyä. Tuomioistuin viittasi myös EY:n perustamissopimuksen artiklaan 6, jonka mukaan ympäristönsuojelua koskevat vaatimukset on sisällytettävä yhteisön muun politiikan ja toiminnan määrittelyyn ja toteuttamiseen. Siten ei voida sulkea pois mahdollisuutta käyttää ympäristönsuojeluun liittyviä perusteita taloudellisesti edullisimman tarjouksen arviointiin. Sellaiset ympäristönsuojeluun liittyvät perusteet kuin bussien pakokaasupäästöt ja melu voivat siis sopia arviointiperusteiksi, vaikkei niistä voisi osoittaa rahamääräisiä hyötyjä hankintayksikölle. Tuomioistuimen mukaan Helsingin bussikiistassa bussien pakokaasupäästöt ja melu liittyivät hankinnan kohteeseen, ympäristövaatimusten pisteytys oli sellainen ettei hankintaviranomaisella ollut rajatonta valinnanvapautta, ja perusteet oli mainittu hankintailmoituksessa. Lisäksi arviointiperusteet olivat objektiivisia ja sovellettavissa erotuksetta kaikkiin tarjouksiin (katso myös 3.6.6 syrjimättömyydestä).

Arviointiperusteiden tulee olla 'objektiivisia', mikä tarkoittaa mm. sitä, että tarjousten paremmuutta näiden perusteiden suhteen tulee pystyä arvioimaan yleisesti pätevällä tavalla. Tarjoukset pitää siis pystyä asettamaan paremmuusjärjestykseen arviointiperusteiden suhteen. Perusteiden on myös kohdistuttava 'tarjousten todelliseen laatuun', eli niiden on 'liityttävä suoraan sopimuksen kohteeseen' (ilmaisut ovat tulkitsevasta tiedonannosta ja uusista hankintadirektiiveistä).

Tapa johtaa yritystä ei liity suoraan valmistettavaan tavarahan. Siten esimerkiksi valmistajan ympäristöjärjestelmä, ympäristöohjelma tai kierrätyspaperin käyttö toimistoissa eivät olisi sopivia valintaperusteita (ne eivät sovi myöskään teknisiksi eritelmiksi).

Komission tulkitsevassa tiedonannossa mainitut arviointiperusteet, jotka liittyvät ympäristötavoitteisiin samalla kun niistä koituu rahamääräistä hyötyä ostajalle, ovat tietysti edelleen hyvin perusteltuja arviointiperusteita, vaikka uudet direktiivit avaavatkin enemmän mahdollisuuksia. Tiedonannossa mainitaan mm. *laitteen vähäinen energiankulutus ja vedenkulutus, sekä vähäiset kustannukset jätehuollosta* (taulut 15 ja 16). Alhaisia jätekustannuksia edistävät *olemassa oleva kierrätysjärjestelmä ja tuotteen kierrätettävyyys*. Näiden ohella tärkeä vastaava arviointiperuste on *tuotteen pitkä käyttöikä*. Sitä edesauttavat *pitkä takuu, varaosien saatavuus, päivitettävyyys, täydennettävyyys, helppokäyttöisyys, sekä helppo huollettavuus ja korjattavuus*.

Siivousaineiden *ympäristölle haitallisten aineosien vähäisyys* ja *uusio- eli kierrätysmateriaalien käyttö* rakennustarvikkeissa ovat esimerkkejä arviointiperusteista, jotka EY:n tuomioistuimen Helsingin bussikiistan ratkaisun ja uusien direktiivien myötä ovat tulleet sopiviksi arviointiperusteiksi, sillä ne ovat siivousaineiden ja rakennustarvikkeiden ominaisuuksia, ja siten liittyvät näihin tuotteisiin. Komission aiemman tulkinnan mukaan niiden sopivuus olisi ollut kyseenalainen, koska niistä olisi lisäksi pitänyt pystyä osoittamaan puhtaasti taloudellista hyötyä hankintayksikölle (mitä niistä ei yleensä ole). Nyt ympäristönsuojelu katsotaan siis hankintayksikön näkökulmasta sopivaksi taloudellisuuden osatekijäksi. (Katso myös luku 4.3 ja taulu 21 sopivista arviointiperusteista.)

Valmistuksen ympäristövaikutukset on kuitenkin edelleenkin ympäristönäkökohta, jonka käyttöön kokonaistaloudellisen edullisuuden arviointiperusteena on syytä suhtautua varovasti (katso luku 3.6.3). On tulkinnanvaraista, voidaanko se katsoa tavaraan *liittyväksi* ominaisuudeksi.

Uusien direktiivien valmistelussa valmistuksen ympäristövaikutusten ei ole katsottu olevan tavaraan *liittyvä* ominaisuus, ja siten ne eivät olisi sopivia arviointiperusteiksi. Toisaalta teknisten eritelmien kohdalla valmistuksen merkittävät ympäristöedut katsotaan tavaran *'näkyväksi ominaisuudeksi'*. Lisäksi EY:n tuomioistuin on tehnyt sähkönhankintaa koskeneessa kiistassa ratkaisun (asia C-448/01, taulu 3), jonka mukaan sähkön tuottamista uusiutuvista luonnonvaroista voidaan tietäen edellytyksin käyttää kokonaistaloudellisen edullisuuden arviointiperusteena (katso ratkaisusta lisää luvussa 3.6.3). Vallitseva tulkinta voi siten ajan myötä muuttua ympäristönsuojelulle edullisemmaksi myös tässä asiassa.

Uusien hankintadirektiivien myötä arviointiperusteet tulee pääsääntöisesti pisteyttää. Pisteytyksen perusteet samoin kuin eri arviointiperusteilla annettavat painoarvot on kuvattava tarjouspyynnössä. Painoarvojen ei tarvitse olla täsmällisiä arvoja, vaan ne voidaan antaa myös arvoväleinä.

Jos pisteytystä ei perustellusta syystä voida käyttää, niin arviointiperusteet on kuitenkin mainittava tärkeysjärjestyksessä. Aina on myös syytä kertoa, kuinka tarjouksia niiden perusteella arvioidaan. Tarjouspyyntöön on hyödyllistä liittää erillinen kysely, jolla tarkennetaan arvioinnissa tarkasteltavia seikkoja. Tarkoituksena on, että tarjoajat tietävät millä perusteilla hankkija tekee valintansa, ja kaikilla tarjoajilla on samat tiedot käytettävissään ja kysymykset vastattavinaan, kun he valitsevat mahdollisimman kilpailukykyisiä tarjouksia. Tämä nopeuttaa myös hankkijan työtä tarjousten vertailussa.

Taulu 15. Tarjousten vertailuperusteet.

Sopimuksen tekemisen perusteena voi olla alin hinta tai kokonaistaloudellisuus. Suosi kokonaistaloudellisuutta:

'Kokonaistaloudellisesti edullisin tarjous seuraavien perusteiden mukaan: hinta, ympäristönäkökohdat, ...' (muuta perusteita).

Ympäristönsuojeluun liittyville vertailuperusteille pätevät samat ehdot kuin muillekin vertailuperusteille:

- niiden on liityttävä tuotteeseen (oltava siis tuotteen ominaisuuksia),
- ne eivät saa antaa hankintaviranomaiselle rajoittamatonta valinnanvapautta (eli niitä on pystyttävä arvioimaan yleisesti hyväksyttävällä tavalla, 'objektiivisesti', ja tarjoukset pitää pystyä asettamaan paremmuusjärjestykseen niiden suhteen),
- niiden on oltava sovellettavissa kaikkiin hyväksyttäviin tarjouksiin,
- ne on ilmoitettava hankintailmoituksessa tai tarjouspyynnössä.

Sopivan vertailuperusteen voi saada yleensä mm. seuraavista ympäristönäkökohdista, silloin kun ne ovat tuotteen ympäristövaikutusten kannalta tärkeitä:

- kulkuneuvojen, koneiden, ja laitteiden energiankulutus,
- tavaran kierrätysjärjestelmän olemassaolo,
- pitkä takuu-aika,
- varaosien saatavuus, päivitettävyyys, täydennettävyyys, helppokäyttöisyys, sekä helppo huollettavuus ja korjattavuus (edesauttavat pitkää käyttöikää),
- ympäristölle haitallisten aineosien vähäisyys,
- ympäristöä säästävä materiaalivalinta (mm. uusiomateriaalit),
- useimmat pohjoismaisen ja EU:n ympäristömerkkien kriteereistä, lukuunottamatta 1) valmistukseen liittyviä kriteerejä, joiden käytössä on toistaiseksi syytä olla varovainen, ja 2) laadunvarmistukseen ja ympäristönhallintamenettelyihin liittyviä kriteerejä, joita voidaan esittää tarjoajan teknisen kelpoisuuden yhteydessä
- katso lisäksi luku 4.3 sekä taulut 20 ja 21.

Vertailuperuste on esitettävä siten, että tarjoajat pystyvät esittämään siihen liittyvät tiedot tuotteistaan vertailukelpoisella tavalla.

Tarjouspyyntöön kannattaa usein liittää ympäristökysymyslomake, jolla kysytään tarjousten vertailussa käytettäviä ympäristönäkökohtia. Lomakkeessa voidaan tällöin myös kertoa tarjoajille, miten kohtia arvioidaan, ja näyttää eri kysymyksistä annettavat pistemäärät. Yksinkertaisinta on kysyä muutama tärkeä ympäristökysymys, esim. energiankulutukseen, takuu-aikaan ja kierrätysjärjestelmään liittyen, ja antaa jokaisesta myönteisestä vastauksesta sama määrä pisteitä. Yksinkertainen ratkaisu on myös viitata muutamaan ympäristömerkin kriteeriin, ja antaa piste vain jos kaikki ne täyttyvät.

Katso lisäksi taulut 15 ja 16, luku 4.3, sekä taulut 20 ja 21 erilaisten tuotteiden ympäristötiedon ja ympäristökriteerien lähteistä.

'Tarjousten vertailussa punnitaan tarjouksia ennalta ilmoitettuja arviointiperusteita käyttäen, ja valitaan hankintayksikön näkökulmasta kokonaistaloudellisesti edullisin tuote.'

3.4.6 Sopimusehtoihin liittyviä lukuisia mahdollisuuksia

Sopimusehdot liittyvät sopimuksen täytäntöönpanoon. Jokaisen tarjoajan on kyettävä toteuttamaan vaaditut sopimuslausekkeet, jos sopimus tehdään sen kanssa. Sopimusehdot on ilmoitettava kaikille tarjoajille avoimuuden ja tarjoajien tasapuolisen kohtelun turvaamiseksi.

Kuten komission tulkitsevassa tiedonannossa todetaan, hankintayksiköillä on paljon mahdollisuuksia muotoilla sopimuslausekkeet niin, että niillä edistetään ympäristönsuojelua. Taulussa 17 on esimerkkejä lyhyistä sopimuslausekkeista, joi- ta on muotoiltu tulkitsevan tiedonannon ja Hymonetin esimerkkien pohjalta.

Taulu 16. Laitteen energiankulutuksen selvittäminen ja käyttö tarjousten vertailuperusteena.

Sähkölaitteiden sähkönkulutus ja erilaisten kulkuneuvojen polttoaineenkulutus vaikuttavat moniin ympäristöongelmiin, mm. ilmastonmuutokseen, happamoitumiseen ja luonnonvarojen riittävyyteen. Samaan aikaan niistä muodostuu kustannuksia tuotteen käyttäjälle. Tämän vuoksi sähkölaitteiden ja kulkuneuvojen energiakustannuksia kannattaa käyttää tarjousten vertailuperusteena sekä ympäristötavoitteiden että kustannustavoitteiden vuoksi.

Kun hankittavaksi tulee rakennusten energiankulutuksen kannalta olennaisia laitteita ja laitteistoja:

- Esitä energiankulutus tai energiakustannukset yhtenä kokonaistaloudellisuuden arviointiperusteena.
- Vaadi tarjoajilta laskelmat energiankulutuksesta ja energiakustannuksista.
- Anna laskelman pohjaksi tyypillinen käyttöpäivä ja sähkönhinta (koska toimittajien on pystyttävä antamaan vertailukelpoiset tiedot).

Tärkeimpiä laitteita ovat:

- ilmanvaihdon moottorit (tarpeellisine oheislaitteistoineen eli vaihteistoinen ja kuristimineen, tai taajuusmuuttajineen),
- muuntajat,
- valaistuskokonaisuudet,
- suurkeittiöiden astianpesukoneet ja kylmälaitteet.

Huomaa, että näissä tapauksissa kokonaistaloudellisuuden arviointiperusteeksi riittää hinnan ohella 'käyttökustannukset'. Perustetta 'ympäristönäkökohdat' ei välttämättä tarvitse mainita vaikka vähäinen energiankulutus on siis tärkeä tavoite myös ympäristönsuojelun kannalta.

Useat sopimuslausekkeet soveltuvat myös taloudellisuuden arviointiperusteeksi

Jos kaikki sopimusehdot määritellään yksityiskohtaisesti tarjouspyynnössä, niin ongelmaksi voi nousta niiden sitovuus. Siksi yllä mainittujen lausekkeiden asiat voidaan ottaa myös taloudellisuuden arviointiperusteiksi. Pakkaukset, muut tuotteesta muodostuvat jätteet, vähän tilaa vievä toimitusmuoto, sekä laitteen edistykse- sellisten toimintojen kytkeminen toimimaan eivät selvästikään liity pelkästään sopimuksen täytäntöön vaan myös suoraan tuotteeseen. Kyseiset lausekkeet sopivat siten myös tarjouksen taloudellisuuden arviointiin, koska niistä on selvää talou- dellista hyötyä ostajalle. Myös tulkitsevassa tiedonannossa mainitaan mahdollisuus ottaa jätteiden keräyksestä ja kierrätyksestä hankintayksikölle aiheutuvat kulut huomioon taloudellisuuden arviointiperusteena.

Valitussa tarjouksessa esitetyt asiat kannattaa kirjata sopimuksen teon yhteydessä sopimusehdoiksi, joiden rikkomisesta on taloudellisia seuraamuksia toimittajalle. Näin ne todella velvoittajat tarjoajaa toimimaan tarjouksensa mukaisesti.

Julkisten hankintojen yleisissä sopimusehdoissa vaaditaan takuu ja varaosien saatavuus

Julkisissa hankinnoissa voidaan viitata julkisten hankintojen yleisiin sopimusehtoihin (JYSE) ja valtion tietotekniikkahankintojen yleisiin sopimusehtoihin (VYSE 1998). Näissä sopimusehdoissa on useita kohtia, joihin liittyy tärkeitä ympäristönäkökulmia (Taulu 18). Tuotteen pitkää käyttöikää edistävät pitkä takuu sekä varaosien ja huollon saatavuus. Asianmukaiset käyttöohjeet sisältävät neuvoja tuotteiden ympäristöä säästävistä käyttötavoista - esimerkiksi toimistolaitteiden käyttöohjeista löytyvät tiedot energiaa ja paperia säästävistä ominaisuuksista.

JYSE:n mukaan takuu-aika on 12 kuukautta, ellei alalle vakiintuneen käytännön perusteella ole toisin sovittu. JYSE on kuitenkin vuodelta 1994, ja nykyisin voitaneen usein sopia pidempi takuu, eli vähintään kaksi vuotta. Takuu kannattaa määritellä niin, että myyjä on velvollinen viipymättä tiedon saatuaan kustannuksellaan poistamaan kaikki takuu-aikana ilmenevät virheet tai toimittamaan uuden tavaran virheellisen tilalle. Myyjän vastuu ei ulotu virheisiin, jotka ovat aiheutuneet tavanomaisesta kulumisesta tai ostajan tuottamuksesta.

Taulu 17. Sopimusehdot.

Jotta tarjous olisi hyväksyttävä, niin tarjoajan on kyettävä toteuttamaan sopimusehdot.

Esimerkkejä sopimusehtojen ympäristönäkökohdista:

- Tavarat toimitetaan irtotavarana eikä yksittäin pakattuna.
- Puhdistusaineet toimitetaan tiivisteinä, ja ensimmäisen toimituserän yhteydessä toimitetaan pakkaukseen sopiva helppokäyttöinen annostelija (esim. pumppuannostelija).
- Toimittaja ottaa vastaan käytöstä poistettavia laitteita vähintään saman verran kuin uusia laitteita ostetaan, ja vastaanottopiste on kohtuullisen matkan päässä ostajan toimipisteistä (alle 50 km).
- Toimittaja järjestää käytöstä poistettavien laitteiden kuljetuksen silloin kun ostaja antaa ne suoraan vaihdossa uusien laitteiden toimituksen yhteydessä.
- Toimittaja purkaa laitteet/huonekalut pakkauksistaan ja ohjaa pakkaukset uudelleenkäyttöön tai materiaalinkierrätykseen.
- Kopiokoneen huollon toimittaja kerää ja vie pois laitteen käyttökemikaaleista ja varaosista syntyvät jätteet.
- Laitteen virransäästötilat on asennettu toimimaan niin että ne kytkeytyvät automaattisesti kun laite on ollut käyttämättömänä ennalta asetetun ajan. Aika on myös käyttäjän itse asetettavissa.

Huomaa, että monet sopimusehdoista sopivat myös taloudellisuuden arviointiperusteiksi.

Jos käytät julkisten hankintojen yleisiä sopimusehtoja (JYSE), niin mainitse poikkeukset siitä, esimerkiksi:

- "JYSE:stä poiketen edellytämme takuuajan olevan kaksi vuotta"
- "JYSE:stä poiketen takuu-aika määräytyy tarjoajan tarjouksessaan ilmoittaman takuuajan mukaisesti, ollen kuitenkin vähintään kaksi vuotta"
- (koska JYSE on vuodelta 1994 ja siinä takuu-aika on vain yksi vuosi.)

*'Sopimusehtoihin liittyy lukuisia mahdollisuuksia.
Useat sopimuslausekkeet soveltuvat hyvin myös
taloudellisuuden arviointiperusteeksi.'*

Taulu 18. Vaatimukset takuusta, varaosista, huolto- ja korjausjärjestelyistä, huolto- ja käyttöohjeista, sekä käytön koulutuksesta.

Takuun pituus ja huolto- ja korjausjärjestelyt

- vaikuttavat käyttöiän pituuteen (laitteet, koneet ja kulkuneuvot).

Käytön koulutus on olennainen, jotta

- tuotteiden ominaisuudet osataan ottaa käyttöön,
- tuotteeseen ollaan tyytyväisiä (merkitystä käyttöiälle).

Nämä asiat voidaan käsitellä myös sopimusehdoissa.

Pitkä käyttöikä on olennainen ekolaitteen ja ekokoneen ominaisuus, jota kannattaa varmistaa pitkällä takuulla, neuvonnalla ja huoltojärjestelyillä.

Tavarassa oleva virhe johtaa myös Kauppalain (355/1987) nojalla virheen korjaamiseen, uuteen toimitukseen, hinnan alennukseen tai kaupan purkamiseen. Kauppalaissa ei ole kuitenkaan määritelty aikaa, jossa virhe tulisi huomata. Tosin ostajan on tarkastettava tavara hyvän tavan mukaisesti niin pian luovutuksen jälkeen kuin olosuhteet sen sallivat. Hänen on myös ilmoitettava virheestä myyjälle kohtuullisessa ajassa siitä, kun hän on havainnut virheen tai hänen olisi pitänyt se havaita.

Varaosista ja huollosta JYSE:ssä vaaditaan, että myyjä takaa koneille ja laitteille asianmukaisen tavaran yleistä käyttöikää vastaavan varaosien saannin sekä huollon Suomessa kohtuullisin hinnoin ja ehdoin.

Käyttöohjeista JYSE:ssä vaaditaan, että hinta sisältää tavaran asennukseen, käyttöön ja huoltoon tarvittavat piirustukset sekä tavanomaiset huolto- ja käsikirjat sekä muut vastaavat selvitykset. Nämä on toimitettava tavaran mukana.

Jos JYSEen viitataan sopimusehdoissa, niin tarvittavat muutokset lisäykset siihen on muistettava mainita, esim. "JYSE:stä poiketen takuu-aika määräytyy tarjoajan tarjouksessaan ilmoittaman takuuajan mukaisesti, ollen kuitenkin vähintään kaksi vuotta", ja "JYSE:n lisäksi edellytämme että tuotteen mukana seuraavat sekä suomen- että ruotsinkieliset käyttöohjeet."

3.5 Tarjousten vertailu ja hankintapäätös

Tarjoukset arvioidaan tarjousasiakirjojen perusteella. Jos tarjous ei vastaa tarjouspyyntöä, se tulee hylätä (tosin vähäisiin virheisiin ja puutteisiin voitaneen pyytää oikaisut). Joskus hankittavien tuotteiden ominaisuuksista voi olla perusteltua pyytää lisää tietoa, ja tarjoajia voidaan pyytää tarkentamaan tarjousta - tällöin tarkennukset tulee pyytää kirjallisesti kaikilta tarjouskilpailussa mukana olevilta ja lisäselvitysten antamiseen on annettava määräaika.

Vaikka tarjousten täsmentämispyynnöt ovat mahdollisia, niin tässä asiassa kannattaa olla varovainen, varsinkin jos asia koskee hintojen tarkistamista. Tinkiminen ei ole sallittua, vaan mahdollisten hinnantarkistusten tulee vastata täsmentämyksiä ja suunnitelmamuutoksia.

Tarjouksista on hyvä laatia vertailutaulukko, jossa arviointiperusteita arvioidaan esimerkiksi ++, + ja – merkeillä. Jos hankintailoituksessa tai tarjouspyynnössä on annettu arviointiperusteiden painoarvot, niin taulukkoon merkitään pisteet, niiden painoarvot ja painotusten avulla lasketut yhteispisteet. Vertailutaulukon lisäksi laaditaan kirjallinen tarjousvertailu, josta ilmenevät vertailun perustelut.

Hankintapäätös tulee tehdä asiakirjaan, josta ilmenevät myös hankintapäätöksen perusteet (siis mm. ympäristönäkökohdat tai vastaava perustelu silloin kun valitaan ekotuotteita). Tähän asiakirjaan tulee sisältyä (tai siihen tulee liittää erillisenä asiakirjana) yllä mainittu tarjousvertailu, jossa käydään läpi tarjousten osalta ne perusteet, joilla hankinnasta on tarjouspyynnössä ilmoitettu päätettävän. Hankintapäätöksestä on ilmoitettava kaikille tarjoajille.

Hankintapäätökseen on liitettävä ohje eli hakemusosoitus (katso www.ktm.fi < Markkinat ja kuluttajat < Julkiset hankinnat < Julkisten hankintojen sääntely) siitä miten hylätty tarjoaja voi saattaa asian markkinaoikeuteen (1009/2001, 9b§). Valitusaika on 14 vrk, joka katsotaan alkaneeksi 7 vrk:n kuluessa hankintailmoituksen lähettämisestä.

3.6 Erityiskysymyksiä

3.6.1 Ympäristömerkit

Tuotteelta ei voida vaatia jonkun tietyn ympäristömerkin käyttöoikeutta, eli että merkki näkyy tuotteessa. Tämän taustalla on yleinen julkisten hankintojen periaate, ettei perusteina tule käyttää jonkun tietyn organisaation tai yrityksen menetelmiä tai määritelmiä, jotka suosisivat tätä tiettyä toimijaa.

Ympäristömerkkien myöntämisperusteita eli *kriteerejä* kannattaa sen sijaan käyttää mahdollisimman paljon hyväksi teknisten eritelmien ja valintaperusteiden laatimisessa.

Mahdollisuus käyttää tietynlaisten ympäristömerkkien kriteerejä teknisinä eritelminä on kirjattu uusiin direktiiveihin. Lisäksi on tärkeää, että tekniset eritelmit voivat kohdistua myös tuotantovaiheeseen, joka on monien tavaroiden ympäristövaikutusten kannalta tärkeä vaihe.

Uusissa direktiiveissä on määritelty sellaisten ympäristömerkintäjärjestelmien toimintatavat, jotka tulevat kyseeseen teknisissä eritelmissä. Muun muassa pohjoismainen ja EU:n ympäristömerkintä täyttävät esitetyt määritelmät.

Teknisinä eritelminä tai valintaperusteina käytettävien kriteerien tulee liittyä sopimuksen kohteeseen ja auttaa määrittelemään tuotteen ominaisuuksia tai laatua.

Lähes kaikki Pohjoismaisen ja EU:n ympäristömerkkien kriteereistä, jotka koskevat *erilaisia tavaroita*, liittyvät hankinnan kohteeseen. Poikkeuksen muodostaa pohjoismaisen ympäristömerkinnän kriteereissä esiintyvä tavarantavaranvalmistuksen laadunvalvontaan liittyvä kohta. Laadunvalvonta liittyy tekniseen pätevyYTEEN, ja siksi sitä koskeva vaatimus esitetään (jos niin halutaan tehdä) teknisen pätevyYDEN yhteydessä eikä teknisten eritelmien kohdalla.

Palvelujen ympäristökriteereissä ei jako tuotteen ominaisuuksiin ja tarjoajan tekniseen kelpoisuuteen ole aina yhtä selvä kuin tavaroiden kohdalla. Palvelun määrittely ja tarkemmat ominaisuudet eli tekniset eritelmit auttavat vastaamaan seuraavanlaisiin kysymyksiin: Millainen palvelu on? Mitä piirteitä palvelulla on? Mitä osatekijöitä palveluun sisältyy? Esimerkiksi siivouspalveluiden osalta: Siivouspalvelu on toteutettu ympäristöä säästäen. Käytettävät siivouskemikaalit ja niiden käyttömäärät, syntyvä jätemäärä ja palvelun tuottamisessa tarvittavat kuljetukset täyttävät pohjoismaisen ympäristömerkin kriteerit siivouspalveluille (versio 1.0, voimassa 16.12.2005 asti).

Palvelun tarjoajan teknistä kelpoisuutta auttaa selvittämään mm. seuraavanlainen kysymys: Miten toimittaja on pyrkinyt varmistamaan sen, että palvelun ominaisuudet pysyvät sellaisina kuin ne on tarjouksessa kuvattu? Tyypillisiä tekni-

seen kelpoisuuteen liittyviä vaatimuksia ovat mm. tarjoajan dokumentoidut menettelytavat, laadun arviointijärjestelmä, ohjeet henkilöstölle, koulutus, sekä erilaiset tarkkailut, mittaukset ja seuranta. Eräissä ympäristökriteeristöissä (esim. pohjoismaisen ympäristömerkin kriteerit hotelleille, versio 2.1) nämä esitetään erillisessä kohdassaan 'ympäristöasioiden hallinta'.

Kuinka vaatimusten täytyminen todistetaan? Tulkinta-asiakirjan mukaan hankintaviranomaisten on hyväksyttävä ympäristömerkin ohella myös 'muut asianmukaiset todistuskeinot'.

Uudessa hankintadirektiivissä yllä oleva asia on sanottu selkeämmin¹² "hankintaviranomaiset voivat ilmoittaa, että ympäristömerkillä varustettujen tuotteiden ja palvelujen oletetaan täyttävän tarjouspyyntöasiakirjassa määritellyt tekniset eritelmat; niiden on hyväksyttävä muut asianmukaiset todistuskeinot, kuten valmistajan tekniset asiakirjat tai jonkin tunnustetun laitoksen laatima testausselostus". Tämä ilmaisu on yhdenmukainen muiden teknisten eritelmien todentamisen kanssa.

Katso myös www.ymparisto.fi > Yritykset ja yhteisöt > Tuotteet ja hankinnat > Julkiset hankinnat

3.6.2 Ympäristöjärjestelmät

Vaikka tuotteen tarjoajilta ei voida vaatia ympäristöjärjestelmää, niin siitä voi kuitenkin olla suurta hyötyä sekä tarjoajille että hankkijalle. Tarjoajille ympäristöjärjestelmä tarjoaa keinon järjestelmällisiin ympäristöhallintamenettelyihin ja niiden todistamiseen, ja hankkijalle sertifioitu ympäristöjärjestelmä tarjoaa uskottavaa tietoa niistä ympäristöhallintamenettelyistä, jotka järjestelmä kattaa tarjoajan yrityksessä.

Ympäristöjärjestelmää (mm. ISO 14001 ja EMAS) ei siis tulkitsevan tiedonannon eikä direktiiviehdotuksen mukaan voida vaatia teknisen suorituskyvyn näyttönä. Syitä ovat, että järjestelmien sisältö vaihtelee paljon, etteivät ne yleisesti osoita yrityksen valmistaman tuotteen olevan ympäristöä säästävä, ja että teknisen pätevyyden vaatimus on luonteeltaan rajoittava. Rajoittavuudesta seuraisi, että ympäristöjärjestelmän vaatiminen sulkisi pois tarjoajat, joilla ei ole esittää sertifioitua ympäristöjärjestelmää. Yrityksen valmistama tavara voi kuitenkin olla ympäristöä säästävä, ja palveluyritys voi hallita palvelunsa ympäristönäkökohtia, vaikkei sillä olisi sertifioitua ympäristöjärjestelmää. Ympäristöjärjestelmää voidaan kuitenkin käyttää näyttönä teknisestä kelpoisuudesta silloin, kun se kattaa tekniselle suorituskyvyllä asetettuja vaatimuksia.

Uusien hankintadirektiivien mukaan ympäristönhoitotoimenpiteistä voidaan vaatia selvitys julkisten rakennushankkeiden ja julkisten palveluhankintojen yhteydessä. Syynä on, että tällaisissa sopimuksissa ympäristömyötäisyyden varmistaminen edellyttää tiettyjä järjestelyjä ja käytäntöjä, eli ympäristöhallintamenettelyitä, jolloin on tarkoituksenmukaista edellyttää selvitystä näistä menettelyistä. Esimerkiksi rakentamisessa jätteiden lajittelu edellyttää järjestelmällistä toimintaa ja valvontaa, ja siivouspalveluissa työntekijöiden on oltava perillä työssään käyttämien kemikaalien käyttökohteista ja oikeista annosteluista. Ympäristöjärjestelmä soveltuu tällöin hyvin vaatimusten todentamiseen, edellyttäen että hankintayksikön edellyttämät järjestelyt ja käytännöt kuuluvat tarjoajan ympäristöjärjestelmään. Todentamiseen direktiivit mahdollistavat myös muut asianmukaiset keinot kuin EMAS tai ISO 14001 -järjestelmien mukaisesti sertifioidut ympäristöjärjestelmät.

¹² Artikla 23, kohta 6.

Kynnysarvon alittavissa hankinnoissa, joissa päädytään rajoitettuun menettelyyn, voidaan tietysti harkita tarjouspyynnön lähettämistä vain sellaisille yrityksille, joilla on ympäristöjärjestelmä. Tällöinkin on tarjouspyyntö lähetettävä kaikille mahdollisille tarjoajille, jotka sitä pyytävät.

Katso myös www.ymparisto.fi > Yritykset ja yhteisöt > Tuotteet ja hankinnat > Julkiset hankinnat >

3.6.3 Valmistusvaiheen ympäristövaikutukset tarjousten vertailuperusteena

Monien tuotteiden tärkeimmät ympäristövaikutukset syntyvät valmistusvaiheessa - tällaisia tuotteita ovat esimerkiksi sähkö, kopiopaperi, teräs ja monet elintarvikkeet. Kuten aiemmin on mainittu, valmistusvaiheen merkittävät ympäristövaikutukset voidaan ottaa huomioon teknisissä eritelmissä. Usein ympäristövaikutuksia olisi kuitenkin helpompi käsitellä muiden valintaperusteiden rinnalla, eli yhtenä vertailuperusteena joka ei kuitenkaan rajaa hyväksyttäviä tuotteita.

Valmistuksen ympäristövaikutukset on kuitenkin edelleenkin ympäristönäkökohta, jonka käyttöön kokonaistaloudellisen edullisuuden arviointiperusteena on syytä suhtautua varovasti. On tulkinnanvaraista, voidaanko se katsoa tavaraan *liittyväksi* ominaisuudeksi.

Aiemmin ongelmana oli myös EU:n komission tulkitseva tiedonanto. Sen mukaan valmistusvaiheen ympäristövaikutukset eivät voineet tulla kyseeseen tarjouksen taloudellisuuden arviointiperusteena, koska valmistusvaiheen ympäristökuormituksen vähäisyydestä ei aina ole puhtaasti taloudellista hyötyä hankintayksikölle (voittaneen tarjouksen tavarantekijän voi toimia hyvinkin kaukana, missä tahansa maapallolla, eikä ympäristökuormituksen vähäisyydestä tällöin voida osoittaa rahamääräistä hyötyä hankintayksikölle). EY:n tuomioistuimen päätös Helsingin bussikiistassa kuitenkin muutti tilannetta siten, että ympäristönsuojeluperuste nähdään taloudellisuuden osatekijäksi, josta ei tarvitse osoittaa rahamääräistä hyötyä hankintayksikölle.

Uusien direktiivien valmistelussa valmistuksen ympäristövaikutusten ei ole katsottu olevan tavaraan *liittyviä* ominaisuuksia, ja siten ne eivät olisi sopivia arviointiperusteiksi.

Tulkitsevassa tiedonannossa esitetään teknisten eritelmien kohdalla ajatuskulku, jonka perusteella valmistusvaiheenkin ympäristövaikutukset voidaan katsoa tavaran *'näkyväksi ominaisuudeksi'*. Tällä perusteella niiden ehkä voitaisiin myös katsoa *liittyvän* tuotteeseen. Epävarmuutta aiheuttaa kuitenkin se, että tämä tulkinta on esitetty tiedonannossa vain teknisen eritelmän kohdalla, ei valintaperusteiden yhteydessä.

Valmistusmenetelmistä ja valmistuksen ympäristövaikutuksista todetaan tulkitsevassa tiedonannossa, että 'tuote eroaa vastaavanlaisista tuotteista valmistusmenetelmältään tai ulkonäöltään (olivat erot näkyviä tai eivät), koska on käytetty ympäristöystävällistä tuotantoprosessia'. Ympäristöä säästämällä valmistettu tavara eroaa siis muista tuotteistaan *'näkyvästi ominaisuuksiensa'* puolesta.

EY:n tuomioistuin on myös tehnyt sähkönhankintaa koskeneessa kiistassa ratkaisun (asia C-448/01, taulu 3), jossa hyväksyttiin valmistusvaiheen ympäristönäkökohta tarjousten vertailuperusteeksi. Ratkaisun mukaan sähköntuottamista uusiutuvista luonnonvaroista voidaan tietyin edellytyksin käyttää kokonaistaloudellisen edullisuuden arviointiperusteena, ja sille voidaan antaa jopa niinkin suuri painokerroin kuin 45% (hinnan saadessa painokerroin 55%). Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä huomata, että perusteeseen liittyvä ympäristötavoite nähtiin

hyvin tärkeäksi: uusiutuvien energialähteiden edistäminen sähköntuotannossa todettiin tavoitteeksi, joka kuuluu keskeisiin painotuksiin yhteisön toiminnassa, koska EU on sitoutunut taistelemaan ilmastonmuutosta vastaan.

Vaikka sähkönhankintaa koskeneen kiistan ratkaisu oli ympäristömielessä myönteinen, niin siinä nousi esiin myös kriteerien laadinnan ongelmallisuus. Tuomioistuimien ei nimittäin hyväksynyt arviointiperustetta, joka perustui tarjoajien uusiutuvista luonnonvaroista tuottaman sähkön kokonaismäärään. Jotta arviointiperuste olisi liittynyt hankinnan kohteeseen, sen olisi tullut koskea nimenomaisesti hankintaviranomaiselle toimitettavan sähkömäärän tuotantoa uusiutuvista energialähteistä.

Vallitseva tulkinta voi siten ajan myötä muuttua ympäristönsuojelulle edullisemmaksi myös tässä asiassa, niin että valmistusvaiheen ympäristövaikutukset hyväksytään yleisesti tarjousten vertailuperusteiksi.

Jos valmistuksen ympäristökuormitusta koskeva arviointiperuste halutaan esittää, niin on syytä käyttää apuna kriteeriä, jonka on laatinut ympäristömerkintäjärjestelmä tai muu asiantunteva ja puolueeton taho. Kriteerin on myös syytä kohdistua sellaiseen valmistuksen ympäristönäkökohtaan, jolla on suuri merkitys tuotteen ympäristövaikutusten kannalta, kuten uusiutuvat luonnonvarat sähkön tuotannossa tai luonnonmukainen viljely elintarvikkeiden tuotannossa.

Katso myös www.ymparisto.fi > Yritykset ja yhteisöt > Tuotteet ja hankinnat > Julkiset hankinnat

3.6.4 Puitesopimukset

Puitesopimusten yhteydessä hankintayksikkö kilpailuttaa tuotteen tai tuoteryhmän toimittajat, asettaen tuotteille erilaisia teknisiä eritelmiä ja taloudellisuuden arviointiperusteita. Eritelmien ja arviointiperusteiden määrää rajoittaa kuitenkin usein se, että erilaisia tarjottavia tuotteita voi olla kymmeniä tai satoja. Toimittajat antavat tarjouksissaan hinnat ja muut pyydetyt tiedot, joita hankintayksikkö käyttää tarjousten vertailussa. Tarkka arviointiperusteiden vertailu voi kattaa vain osan tuotteista, eli hankintamäärien kannalta tärkeimmät. Ostajat hankkivat sopimuksen kattamia tuotteita suoraan kilpailussa voittaneilta toimittajilta sovittujen ehtojen mukaisesti, esimerkiksi hinta on yleensä kiinteä määrättyyn päivään asti.

Koska puitesopimuksia käytetään yleisesti, olisi tärkeää sisällyttää ympäristökriteerejä erityisesti tähän hankintamuotoon. Useiden tuotteiden kohdalla ympäristöä säästävät ominaisuudet ovat niin yleisiä, että tarjouksia voidaan pyytää ensisijaisesti ympäristöä säästävistä tuotteista, esimerkiksi seuraavasti: "Seuraavien tuotteiden kohdalla pyydämme tarjoamaan ensisijaisesti oheisessa liitteessä X mainittuja ympäristöä säästäviä tuotteita: mikrotietokoneet, kopiokoneet, tulostimet, telefaksit / jääkaapit, pakastimet, pyykinpesukoneet, astianpesukoneet / henkilöautot / toimisto- ja painopaperit, kouluvihkot, muut painotuotteet, kirjekuoret / yleispuhdistusaineet, saniteettitilojen puhdistusaineet, vahat, käsiastianpesuaineet, kotitalouskoneisiin sopivat astian- ja pyykinpesuaineet, autonhoitokemikaalit." Katso myös taulu 12 tuoteryhmistä, joissa löytyy ekotuotteita.

Luontevalta tuntuisi myös menettely, jossa tarjoajat voivat esittää kuhunkin tuotenimikkeeseen 'tavallisen tuotteen' ohella 'ekotuotteen' (taulu 19). Näiksi ympäristöä säästäviksi tuotteiksi hyväksyttäisiin mm. EU:n ympäristömerkin tai pohjoismaisen ympäristömerkin kriteerit täyttävä tuote (taulu 12).

Ostajille annettavissa hintatiedoissa puitesopimuksen 'ekotuotteet' tulisi merkitä selkeästi, niin että ostaja voisi helposti valita niitä.

Puitesopimus ei ole vanhojen hankintadirektiivien aikana vaikuttanut menettelyihin kynnysarvon ylittävissä hankinnoissa, vaan puitesopimuksesta huolimatta hankinnat on pitänyt kilpailuttaa samalla tavoin kuin muutkin hankinnat. Uuden direktiivin myötä asia muuttuu (artikla 32), eli hankintasopimukset voidaan tehdä puitejärjestelyissä vahvistetuilla ehdoin ilman kilpailuttamista, tai tarjouskilpailu voidaan kohdistaa puitejärjestelyissä määritellyille tarjoajille. Edellytyksenä on, että direktiivin sääntöjä on noudatettu puitejärjestelyyn perustuvien hankintasopimusten tekoon saakka, eli mm. että puitejärjestelyn osapuolet on valittu käyttäen direktiivin mukaisia sopimuksen tekoperusteita.

Taulu 19. Puitesopimusten ympäristönäkökohtia.

Puitesopimusten tarjouskilpailu

Puitesopimuksissa tarjoajille voitaisiin antaa mahdollisuus esittää kuhunkin tuotenimikkeeseen

- sekä 'tavallisia tuotteita'
- että 'ympäristöä säästäviä tuotteita' eli 'ekotuotteita'.

Ekotuotteet

Ekotuotteiksi voitaisiin hyväksyä mm.

- EU:n ympäristömerkin kriteerit täyttävä tuote,
- pohjoismaisen ympäristömerkin kriteerit täyttävä tuote,
- muut taulukon 12 tuotteet.

Tiedonvälitys ostajille

Hintatiedotteissa 'ekotuotteet' merkittäisiin selkeästi.

Lisäksi ostaja voisi halutessaan listata ekotuotteet 'ekokoriksi' tai 'ekotarjottimeksi'.

3.6.5 Vuokraus ja palveluhankinnat

Usein kuulee väittämän, jonka mukaan vuokraus ja palvelun hankinta ovat materiaalihokkuuden kannalta parempia ratkaisuja kuin tavaran ostaminen. Julkisten hankintojen kannalta olennainen kysymys on, onko edullisuus ympäristölle jonkin palvelun yleinen piirre (kun sitä verrataan tavarahankintaan). Voidaanko siis olettaa, että palvelun hankkiminen tavaroiden sijaan johtaa automaattisesti ympäristöä säästävään ratkaisuun riippumatta siitä kuka palvelun tarjoaja voittaa? Jos hankitaan esimerkiksi kopiointipalveluja, niin jatkavatko kaikki tarjoajat koneiden käyttöikää päivitysten, osien uudelleenkäytön ja korjausten avulla? Johtaa-ko palvelun hankinta keneltä tahansa tarjoajalta siihen, että laitteiden virransäästöominaisuudet, kaksipuoleinen kopiointi ja pienennökset otetaan käyttöön koska palvelun tarjoaja on ammattitaitoisempi kuin organisaation kopiokonevastaava?

Ilmeinen vastaus mm. kopiointipalvelun kohdalla on, ettei hankinta varmuudella johda pidempään laitteiden käyttöikään, energiansäästöön ja paperinsäästöön. Vaikka vuokraukseen ja palveluihin liittyy materiaalihokkuutta edesauttavia mahdollisuuksia, niin nämä näyttäisivät toteutuvan vain osassa tapauksia (Heiskanen 2002). Ympäristötavoitteiden toteutuminen edellyttää siis, että palveluhankinnan toteuttamistavalle asetetaan vaatimuksia.

Kun kopiokonepalvelussa korostettu etu on osien uudelleenkäyttö ja koneen käyttöiän jatkaminen, niin 'ekotehokkaan kopiointipalvelun' kuvauksessa (eli tarjouspyynnön teknisissä eritelmissä) tulisi esittää vaatimukset joilla tämä varmistetaan (Nissinen 2002). Energiansäästöön liittyvät tekniset ominaisuudet (mm. kopiokoneen kellokytkin) ja niiden asentaminen toimimaan voivat olla jopa tärkeäm-

piä vuokrauksessa kuin tavarahankinnassa, jos toimittaja ei vastaa laitteiden sähkökustannuksista. Joutsenkriteerit täyttävien kasettien käyttökin voidaan varmistaa vain vaatimalla sitä, samoin joutsenkriteerit täyttävän kopiopaperin käyttö.

Toisena esimerkkinä voidaan tarkastella siivouspalveluja. Näiden kuvauksessa (hankinnan kohde ja tekniset eritelvät) voidaan vaatia, että yleispuhdistusaineet, saniteettitilojen puhdistusaineet ja lattianhoitoaineet täyttävät pohjoismaisen ympäristömerkin kriteerit. Lisäksi on hyödyllistä edellyttää ympäristön- tai laadunhallinnan menettelyjä, joilla varmistetaan mm. siivousaineiden asianmukainen käyttö (kemikaalien oikea valinta ja annostelu) sekä jätteiden lajittelu. Katso myös 3.6.1.

3.6.6 Syrjimättömyyden varmistaminen

Syrjimisestä vaara on aina olemassa kun käytetään teknisiä eritelmiä, sopimuslausekkeitä ja kokonaistaloudellisuuden arviointiperusteita. Tämä vaara ei rajoitu ympäristönäkökohtiin, vaan se liittyy myös useimpiin muihin kriteereihin, mm. laatu- ja hintakriteereihin.

Teknisten eritelmien ja sopimuslausekkeiden käyttöä ei ole kuitenkaan syytä kavahtaa. Julkisen hankkijan on tärkeää määritellä tuote siten, että se sopii hyvin käyttötarkoitukseensa, on helppo käyttää, on riittävän laadukas, ja on ympäristönäkökohtiensa puolesta muutenkin hyvä tuote. Sama pätee taloudellisuuden arviointiperusteisiin: tuotteiden hyvät ominaisuudet on syytä ottaa huomioon tarjousten vertailussa.

Syrjimisestä välttämiseksi on syytä tarkistaa muutamia seikkoja käytettävistä kriteereistä. Jos tekninen eritelvä näyttää rajaavan tarjoukset vain tietyn valmistajan tai toimittajan tuotteisiin, niin varoituskellojen on syytä soida. Erityisen ongelmalliseksi tilanne muodostuu, jos tämä valmistaja tai toimittaja on kotimainen tai on vanha yhteistyökumppani. Tällöin kriteerit voivat nostaa esiin epäilyn tietyn valmistajan ja toimittajan suosimisesta.

Pieni määrä hyväksyttävistä tarjouksista johtaa myös toiseen ongelmaan: kilpailun vaatimus ei toteudu. Kaliman (2001, s.119) mukaan kynnysarvon alittavissakin hankinnoissa tulisi pyrkiä siihen, että vähintään viisi toimittajaa pystyy tekemään hyväksyttävän tarjouksen. Tämä ongelma voidaan välttää pyytämällä vaihtoehtoisia tarjouksia (3.4.3.).

Vertailuperuste, josta vain yhden valmistajan tai toimittajan tuote saa hyötyä vertailussa, voidaan myös nähdä ongelmallisena, mutta se ei kuitenkaan ole yhtä syrjivä kuin tekninen eritelvä koska se ei rajaa toisia tuotteita pois kilpailusta. EY:n tuomioistuimen päätöksessä bussien ympäristökriteerejä ei todettu syrjiväksi, vaikka vain harvat yritykset kykenivät täyttämään nämä kriteerit ja yksi näistä oli hankintayksikköön kuuluva yritys. Olennaista oli, että kriteerit olivat objektiivisia, ne liittyivät hankinnan kohteeseen, ja olivat sovellettavissa erotuksesta kaikkiin tarjouksiin.

Kriteerien on siis oltava objektiivisia. Siten kriteerin täyttymisestä pitää pystyä antamaan vastaus, josta nähdään yksiselitteisesti, täyttääkö tavara tai palvelu kriteerin, tai miten hyvä se on kriteerin suhteen. Kysymyksen on hyvä olla muotoiltu siten, että siihen voidaan vastata joko Kyllä/Ei -vastauksella tai arvolla (esim. energiatehokkuusluokka A). Kysymystä joka johtaa ainekirjoituksen tyyppiseen vastaukseen ei ole hyvä esittää tarjouspyynnössä. Palveluhankinnoissa tätäkään ei tietysti aina voida välttää, mutta arvosteluperusteet on syytä olla etukäteen kaikkien osapuolten tiedossa.

Tiedonannossa todetaan, että teknisin eritelmin voidaan vaatia ympäristöystävällistä tuotantoprosessia. Tähän liittyen on syytä korostaa, että keskeistä on alhainen ympäristökuormitus, ei se mitä valmistusprosessia ja laitteita käytetään. Jos

valmistuksen energiankulutukselle, päästöille ilmaan ja veteen, sekä ympäristövaarallisille kemikaaleille pystytään asettamaan raja-arvot, niin ei ole syytä millään tavoin nimetä valmistusprosesseja ja rajoittaa tällä tavoin valmistajan keinoja täyttää vaatimukset.

Tiedonannossa tuodaan esille myös sellainen syrjinnän tapaus, jossa ympäristöä säästävä tuote määritellään liian ahtaasti, niin että ympäristötavoitteiden kannalta samanarvoisista tuotteista kaikki eivät läpäise eritelmiä. Esimerkkinä on vihreä sähkö, ja sen määrittely vain tuulivoimalla tuotetuksi sähköksi. Tämä todetaan syrjiväksi menettelyksi, koska myös vesi- ja aurinkoenergia on tuotettu uusiutuvien (ehtymättömien) luonnonvarojen avulla. Kuten jo aiemmin todettiin, tuotantoa ei ole syytä määritellä tuotantomenetelmän vaan ympäristötavoitteiden avulla, tässä tapauksessa uusiutuvien ja ehtymättömien luonnonvarojen suosimisen avulla.

3.6.7 Mitä ei voi tehdä, mitä on syytä varoa?

Tietyt toimet tuntuisivat ympäristönäkökulmasta ilmeisiltä ja perustelluilta tavoilta edistää ympäristönsuojelua, mutta ne ovat kuitenkin ristiriidassa hankintalainsäädännön ja sen tulkinnan kanssa. Tällaisia ovat mm. tarjouspyynnön rajaaminen ympäristömerkittyihin tuotteisiin ja ympäristöjärjestelmän käyttäminen myönteisenä valintaperusteena tarjousten vertailussa. Sitä, ettei näin voi tehdä, ei tule kuitenkaan tulkita siten, etteivät ympäristönäkökulmat olisi suotavia julkisissa hankinnoissa. Syynä on, että julkisten hankintojen lainsäädäntö pyrkii ensi sijassa varmistamaan taloudelliset ja syrjimättömät hankinnat, ja näistä on johdettu tiettyjä periaatteita ja käytäntöjä, joista ei haluta luopua myöskään ympäristönäkökohtien kohdalla.

Aiemmissa luvuissa on jo käyty läpi, mitä ympäristönäkökulmia julkisissa hankinnoissa voi ottaa huomioon. Huomiota on myös kiinnitetty siihen, mitä ei voi tehdä, ja mitä on syytä varoa. Selkeyden vuoksi nämä asiat on kerätty myös tähän lukuun.

Älä vaadi tietyllä ympäristömerkillä varustettua tuotetta. – Vaadi tuotetta joka täyttää tiettyjen ympäristömerkkien kriteerit, silloin kun tuoteryhmälle on olemassa ympäristömerkin kriteerit. Tarjoaja voi todentaa kriteerien täyttymisen joko ympäristömerkin käyttöoikeudella tai muilla asianmukaisilla keinoilla.

Älä vaadi ympäristöjärjestelmää. – Vaadi sellaisia ympäristöhallintamenettelyjä, jotka ovat tärkeitä palvelun ympäristövaikutusten kannalta. Kuvaile lyhyesti nämä ympäristöhallintamenettelyt. Ne arvioidaan tarjoajien teknisen kelpoisuuden yhteydessä. Tarjoaja voi käyttää todentamiseen ympäristöjärjestelmäänsä tai muuta asianmukaista menettelyjen kuvausta ja todentamista.

Toisin kuin palvelun kohdalla, niin tavaran valmistajalta ei voida yleensä edellyttää edes ympäristöhallintamenettelyitä (koska ne eivät suoraan liity tavaraan, vaan valmistajan tapaan toimia). Sen sijaan laadunhallintaan liittyviä menettelyjä voidaan vaatia, koska ne ovat olennaisia tavaroiden tasalaatuisen varmistamiseksi.

Jos aiot käyttää ympäristön- tai laadunhallintamenettelyjä esittämistä taloudellisuuden arviointiperusteena, harkitse vielä. Ne kuuluvat hankintalainsäädännössä tarjoajan teknisen kelpoisuuden arviointiin, ja ovat siten luonteeltaan ehdottomia vaatimuksia (avoimessa menettelyssä). Taloudellisuuden arviointiperusteiden tulee liittyä suoraan hankittavaan tuotteeseen, eli tavaraan tai palveluun. Suoraan tuotteeseen liittyviä ominaisuuksia, jotka sopivat arviointiperusteiksi, ovat esimerkiksi vuokrakopiokoneiden sähkönkulutus ja korjausten nopeus. Toimittajan ympäristö- ja laatujärjestelmät voivat toki sisältää toimenpiteitä, joilla voisi olla merkitystä myös palvelun tasolle, esimerkiksi sisäistä koulutusta, tekniikan seuranta sekä reklamaatioiden ja korjausaikojen seuranta. Nämähän varmistavat sitä, että pal-

velu pysyy jatkuvasti sillä tasolla, mitä tarjouksessa kuvataan. Hankintamenetelyissä nämä toimenpiteet tulisi kuitenkin siis käsitellä toimittajien kelpoisuuden kohdalla.

Helsingin kaupungin bussiliikenteen tarjouskilpailua koskeneessa kiistassa EY:n tuomioistuimien ei ottanut mitään kantaa ympäristöjärjestelmän käyttöön tarjousten valintaperusteena. Tästä ei kuitenkaan voida vetää sitä johtopäätöstä, että tuomioistuimien olisi hyväksynyt ympäristöjärjestelmät valintaperusteeksi, koska tämä asiakokonaisuus ei kuulunut tuomioistuimen tutkittaviin kysymyksiin. Tulkitseva tiedonanto ja uudet direktiivit ovat selkeästi sillä linjalla, että ympäristöhallintamenetelyjä koskevat vaatimukset esitetään toimittajien kelpoisuuden yhteydessä.

Jos aiot esittää valmistuksen ympäristövaikutuksia taloudellisuuden arviointiperusteena, harkitse vielä. EU:n komission ja uusien direktiivien mukaan arviointiperusteiden on liityttävä tuotteeseen. Ahtaasti tulkittuna valmistusvaiheen ominaisuudet eivät ole tällaisia tuotteeseen liittyviä ominaisuuksia. Toisaalta EY:n tuomioistuimien on katsonut, että sähkön tuottamisessa voidaan ottaa huomioon uusiutuvien energialähteiden käyttöön liittyvä arviointiperuste. Tämä avaa mahdollisuutta ottaa hyvin merkittäviä valmistuksen ympäristönäkökohtia huomioon arviointiperusteina.

Huomaa, että valmistuksen ympäristövaikutuksia voi käyttää teknisenä eritelmänä (3.4.2.). Vaihtoehtoja käyttämällä päädytään tilanteeseen, jossa valmistuksen ympäristönäkökohdilla on merkitystä tarjousten vertailussa (3.4.3.).

Älä käytä kuljetusmatkan pituutta teknisenä eritelmänä, sopimuslausekkeena tai arviointiperusteena. Vaikka kuljetusmatkan pituus liittyy olennaisesti kuljetuksen ympäristövaikutuksiin, niin sitä ei voi käyttää julkisten hankintojen kriteerinä. Syynä on, että tällainen kriteeri olisi jyrkässä ristiriidassa tavaroiden vapaan liikkumisen ja eri maissa toimivien tarjoajien yhdenvertaisen kohtelun kanssa.

Lisäksi on syytä huomata, että tavarankuljetus liittyy toimitustapaan eikä se liity suoraan tavaraan, ja siksi tavarankuljetusta koskevat näkökohdat tulisi esittää sopimuslausekkeissa eikä teknisissä eritelmissä tai arviointiperusteissa.

Kuljetusmuotoon liittyvästä sopimuslausekkeesta todetaan tulkitsevassa tiedonannossa, että tiettyä kuljetusmuotoa voidaan vaatia kunhan vaatimus ei johda syrjintään. Siten näyttäisi olevan mahdollista edellyttää esim. pitkissä kuljetuksissa rautatie- tai laivakuljetuksia, joiden ympäristöhaitat ovat vähäisempiä kuin maantie- ja lentokuljetusten.

Kuljetuspalveluja hankittaessa tilanne on erilainen kuin tavarahankintojen yhteydessä. Tällöinhän kuljetusmuoto on olennainen osa hankittavaa tuotetta eli palvelua. Siksi tuntuisi luontevalta esittää kuljetusmuotoa koskevat määrittelyt hankinnan kuvauksessa ja teknisissä eritelmissä. Vaihtoehtojen käyttö voi tässäkin tapauksessa olla hyvä keino saada aikaan laaja kilpailu.

Mistä löytyy tuotekohtaista ympäristötietoa?

4.1 Mikä on ekotuote?

Ekotuote eli ympäristöä säästävä tuote voidaan määritellä seuraavasti:

Ekotuotteen haitalliset ympäristövaikutukset ovat pienempiä kuin valtaosalla muita samaan käyttötarkoitukseen markkinoilta löytyviä tuotteita. Ympäristövaikutuksia tarkastellaan tällöin tuotteen koko elinkaaren aikana, eli raaka-aineiden hankinnasta valmistukseen, käyttöön ja loppukäsittelyyn. Ympäristövaikutuksissa otetaan huomioon luonnonvarojen käyttö, ihmisten terveys ja ekologiset seuraukset.

(YM 1993, katso myös SFS 1997.)

Ekotuotetta voidaan määritellä myös ekotehokkuuden avulla, niin että ekotuotteen ekotehokkuus on suurempi kuin valtaosalla muita samaan käyttötarkoitukseen markkinoilta löytyviä tuotteita. Ekotehokkuuden määritelmä on vielä vaikiintumaton, mutta ekotuotteen yhteydessä sopii hyvin seuraava määritelmä (Honkasalo 2001):

Ekotehokkuus = Palvelusuorite / Haitalliset ympäristövaikutukset

Ympäristövaikutusten ohella ekotehokkuudelle on siis olennaista myös se, miten hyvin tuote palvelee käyttäjää, eli miten suuri hyöty siitä on käyttäjälle.

Koska tuotteet kehittyvät jatkuvasti, niin myös ekotuotteiden valikoima muuttuu ajan kuluessa. Yleinen pyrkimys on jatkuvaan parantamiseen, siten että ajan kuluessa myös ekotuotteiksi katsottavien tuotteiden ympäristövaikutukset vähenevät. Pyrkimyksenä on myös, että ekotuotteet toimivat veturina koko tuotevalikoi- malle, edesauttaen kaikkien tuotteiden ympäristövaikutusten vähenemistä ajan kuluessa.

4.2 Miten ekotuote tunnistetaan?

Paremmuusjärjestys tai tietyn tason ylittyminen

Tuotteiden ekologisen kestävyuden määrittämisessä voidaan erottaa kaksi päälinjaa A ja B:

A) Tuotteen ympäristövaikutuksia kuvataan yhden tai muutaman ympäristöominaisuuden avulla, joille voidaan määrittää lukuarvo tai paremmuusjärjestys. Elinkaariarvioinnissa, materiaalihokkuuden arvioinnissa ja ekologisen jalanjäljen arvioinnissa määritetään tuotteille ympäristövaikutuksia kuvaavia arvoja, esimerkiksi haittapisteitä (Seppälä ym. 2001), joiden suhteen tuotteita voidaan periaatteessa vertailla. Käytännössä tämä onnistuu vasta harvoin menetelmiin liittyvien ongelmien ja tuotekohtaisten tutkimusten vähäisen määrän vuoksi (liite 2).

Julkisissa hankinnoissa tällaisia paremmuusjärjestykseen asetettavia ympäristöominaisuuksia ovat esimerkiksi henkilöauton polttoainekulutus, jääkaapin energiatehokkuusluokka, ja polttoöljyn rikkipitoisuus. Kun näitä käytetään tarjousten vertailuperusteina, niistä voidaan antaa sitä enemmän 'positiivisia pisteitä' mitä parempi arvo tuotteella on kyseisen ominaisuuden suhteen.

B) Tuotteiden ominaisuuksia verrataan ominaisuuksille ennalta asetettuihin hyväksymistasoihin. Tuotteet jakaantuvat tässä tarkastelussa kahteen ryhmään, eli kriteerit täyttäviin tuotteisiin ja muihin tuotteisiin. Pohjoismainen ja EU:n ympäristömerkki sekä monet muut ympäristömerkit perustuvat tähän lähestymistapaan.

Julkisissa hankinnoissa ympäristönäkökohdat otetaan usein huomioon hyväksyttävien tasojen avulla, esittämällä tuotteesta kysymyksiä joihin vastataan 'kyllä' tai 'ei'. Jos ympäristökriteeri on esitetty teknisissä eritelmissä, niin hyväksyttäviä tuotteita ovat vain sen täyttävät tuotteet (esimerkiksi 'auton polttoaineenkulutuksen (EU-yhdistetty) on oltava alle 7,5 l/100 km'). Jos se on esitetty valintaperusteena, niin kriteerin täytyminen otetaan myönteisenä tekijänä huomioon tarjouksia vertailtaessa (esimerkiksi 'onko jääkaapin energiatehokkuusluokka B tai parempi?').

Ympäristökriteerit

Ympäristökriteerien kehittäminen tuotteille käy käsi kädessä ympäristömyötäisen tuotesuunnittelun kanssa, jonka keskeiset tavoitteet ovat (Kärnä 2001):

- materiaalien käytön vähentäminen tuotteissa ja niiden valmistuksessa,
- energiankulutuksen vähentäminen tuotteiden käytössä ja niiden valmistuksessa,
- ympäristölle vaarallisten ja haitallisten aineiden käytön ja päästöjen vähentäminen tuotteissa ja niiden valmistuksessa,
- tuotteen kierrätettävyyden parantaminen,
- tuotteen käyttöä pidentäminen.

Seuraavassa kuvataan ympäristökriteerien kehittämistä pohjoismaisessa ympäristömerkintäjärjestelmässä (Pohjoismainen ympäristömerkki 2000). Joutsenmerkin kriteerien kehittämiseen on kiinnitetty paljon huomiota sen varmistamiseksi, että tuotekohtaiset ympäristövaatimukset täyttävä tuote todella olisi ympäristöä säästävä tuote.

Joutsenmerkin kriteerien avulla pyritään erottamaan ympäristön kannalta parhaat tuotteet, ja kriteerit määritetäänkin siten, että korkeintaan kolmasosa markkinoilla olevista tuotteista täyttää ne. Kriteerien kehittäminen alkaa tuotteen ympäristövaikutusten arvioinnilla. Tämä perustuu elinkaariajatteluun, eli huomioon otetaan raaka-aineet ja niiden tuotanto, varsinaisen tuotteen valmistus, tuotteen käyttö, sekä sen käsittely jätteenä. Arvioitaessa ympäristövaikutuksia ja näiden kannalta olennaisia tuotteen ympäristönäkökohtia otetaan huomioon niitä koskeva kirjallisuus, mukaan lukien tuotteesta tehdyt elinkaariarvioinnit, sekä tehdään myös uusia selvityksiä. Lisäksi tuotekohtaiseen asiantuntijaryhmään osallistuvat henkilöt ja tahot tuovat oman osaamisensa ja käytännöllisen näkökulman tuotteen ympäristönäkökohtien arviointiin.

Ympäristökriteerit pyritään kohdistamaan niihin tuotteen ympäristönäkökohtiin, joilla saavutetaan suurimmat ympäristöhyödyt. Avuksi tähän on kehitetty ns. RPS-menettely. Siinä arvioidaan ympäristönäkökohtaan liittyvä relevanssi R, potentiaali P ja ohjaavuus eli 'styrbarhet' S. Relevanssi tarkoittaa ympäristönäkökohdan tärkeyttä, ja potentiaali tarkoittaa valmistajien mahdollisuuksia pienentää ympäristövaikutuksia. Esimerkiksi mikrotietokoneen energiankulutuksella on suuri merkittävyys R, ja mahdollisuudet vähentää mikrotietokoneen energiankulutusta erilaisilla teknisillä ratkaisuilla ovat suuret eli P on suuri (Nordisk miljömärkning 2002). Tietokoneen sähkönkulutukselle voidaan määritellä kriteeri, joka ohjaa laitteiden kehittämistä vähemmän sähköä kuluttavaksi, ja jonka toteutumisen voi todentaa tuotteista. Siten myös ohjaavuus eli S on korkea, ja mikrotietokoneille onkin kehitetty energiankulutusta koskeva kriteeri.

Toinen mikrotietokoneen ympäristönäkökohta, jolla on myös suuri R ja P, on sen valmistuksen ympäristövaikutukset, mm. energiankulutus ja päästöt. Tälle ei ole kuitenkaan kehitetty ympäristökriteerejä, koska ohjaavuus S on arvioitu pieneksi. Koska tietokone valmistetaan lukuisista erilaisista osista ja materiaaleista, niin sen valmistusketju koostuu lukuisista alihankinta- ja valmistusketjuista, ja näiden ympäristövaikutusten hallinta ja kriteerien täyttymisen todentaminen olisi vaikeaa.

Paperi on edellisessä suhteessa päinvastainen tapaus, ympäristövaikutusten kannalta olennaisimman tuotannon keskittyessä massan ja paperin valmistukseen. Tässä tapauksessa S on arvioitu suureksi ja valmistukselle on kehitetty ympäristökriteerit.

Asiantuntijaryhmän valmisteleva ehdotus kriteeristöä julkistetaan ja kaikki halukkaat voivat antaa siitä lausuntonsa. Näin se alistetaan laajasti asiantuntijoiden ja sidosryhmien tarkastelulle ja kritiikille, ja ehdotettua kriteeristöä kehitetään palautteen perusteella.

Kriteerien asettamisessa pyritään tuotteiden jatkuvaan parantamiseen siten, että kriteerit uusitaan vähintään kolmen vuoden välein, jolloin osaa kriteereistä myös tiukennetaan.

Ympäristökriteerien kehittäminen julkisille hankinnoille

Julkisissa hankinnoissa kriteereille voidaan asettaa kaksi tavoitetta:

- 1) kriteerin tulee olla merkittävä tuotteen elinkaaren ympäristökuormituksen kannalta,
- 2) kriteerin tulee olla ymmärrettävä ja hyödylliseksi koettu myös hankkijoiden kannalta.

Esimerkiksi Hymonetissä (2003) sähkölaitteiden ympäristökriteerit liittyvät seuraaviin tärkeiksi koettuihin ympäristönsuojelutavoitteisiin:

- ilmastomuutoksen hidastaminen,
- muiden energiantuotannon haittojen (kuten happamoitumisen) vähentäminen,
- ekotehokkuus energian ja materiaalien käytössä,
- ympäristövaarallisten aineiden luontoon ja ympäristöön leviämisen estäminen.

Tältä pohjalta on kehitetty ympäristökriteerejä seuraaville sähkölaitteiden ympäristönäkökohdille (Hymonet 2003):

- energiankulutus,
- laitteen käyttöiän kannalta tärkeät ominaisuudet (päivitettävyyden ja täydennettävyyden, takuu, varaosien ja huollon saatavuus),
- laitteen valmistuksessa käytettävät haitalliset kemikaalit,
- laitteen sisältämät haitalliset kemikaalit,
- laitteen metalli- ja muoviosien kierrätettävyyden, olemassa oleva kierrätysjärjestelmä,
- selkeät opastukset käyttöohjeessa tuotteen ympäristöä säästävästä käytöstä ja käytöstä poistamisesta.

Myös hankkijoiden kokemaan hyödyllisyyteen on Hymonetissä pyritty kiinnittämään huomiota. Niinpä sähkölaitteiden kriteerit koskevat yleisimmin laitteen energiankulutusta ja olemassa olevaa kierrätysjärjestelmää, jotka molemmat on nähty hankinnassa tärkeiksi asioiksi. Takuuajan pituuteen liittyvät kriteerit ovat myös yleisesti tärkeitä hankinnoissa. Näiden lisäksi on nähty tärkeäksi vaikuttaa pakkausjätteen määrän vähentämiseen, johon vaikutetaan uudelleenkäytettävien kuljetus-suojusten suosimisella tietyissä laitteissa. Paristojen ja akkujen elohopealle ja kad-

miumille valmisteltiin kriteereitä, koska näitä raskasmetalleja sisältävät akut ja paristot muodostavat riskin elohopean ja kadmiumin ympäristöön leviämislle, ja niiden asianmukaisen erilliskeräyksen järjestäminen voi aiheuttaa huolta työpaikoilla.

Useat Hymonetin kriteerit vaikuttavat siten paitsi ympäristövaikutuksiin myös käytön ja käytöstä poistamisen kustannuksiin. Tällaisia kriteereitä voidaan käyttää kokonaistaloudellisuuden arviointiperusteina, vaikka noudatettaisiin arviointiperusteen ahdasta määrittelyä (eli että siitä tulee olla puhtaasti taloudellista hyötyä hankintayksikölle). Esimerkiksi laitteen energiatehokkuudella vähennetään myös sen käytön energiakustannuksia. Pitkällä käyttöiällä vähennetään kuluja uusien laitteiden hankinnasta. Rajoittamalla tuotteen sisältämiä haitallisia aineita vähennetään jätehuoltokuluja varmistamalla tuotteen kelpaavuus kierrätykseen, ja vaatimuksilla tuotteen muoviosien merkitsemisestä ja materiaalien eroteltavuudesta laitetta purettaessa vähennetään oletettavasti myöhemmin aiheutuvia jätehuoltokuluja (eli varmistetaan tuotteen kelpaavuus kierrätykseen). Olemassa olevat kierrätysjärjestelmät ja niiden kustannusten sisältyminen laitteiden hankintakustannuksiin edesauttavat sitä, että tuotteet voidaan niiden käyttöään loppuessa ohjata edullisesti kierrätykseen.

4.3 Mistä löytyy ympäristökriteerejä?

Ympäristökriteerien valmistelu erilaisille tuotteille edellyttää laaja-alaista asiantuntemusta, koskien tuotevalikoimaa, tuotteiden ominaisuuksia, ja ympäristövaikutuksia. Julkisissa hankinnoissa tulee lisäksi ottaa huomioon hankintalainsäädäntö. Tarjouspyynnön ympäristökysymysten valmistelussa kannattaakin usein käyttää ympäristökriteerejä, jotka on valmisteltu asiantuntevilla ja puolueettomilla tahoilla. Pohjoismainen ja EU:n ympäristömerkintäjärjestelmä ovat hyvä lähde tuotekohtaisille ympäristökriteereille, mutta näiden kriteerien soveltamisessa on vielä otettava huomioon julkisten hankintojen lainsäädäntö. Julkisten hankintojen ympäristömyötävyyden tukemiseksi monissa maissa on myös kehitetty neuvontajärjestelmiä, kuten internetissä toimivat Hymonet Suomessa ja Eku Ruotsissa.

Taulussa 20 on esitetty esimerkkejä ympäristökysymyksistä, jotka perustuvat ympäristömerkkien kriteereihin. Tauluun 21 on koottu tuotekohtaisesti erilaisia tuotetiedon ja ympäristökriteerien lähteitä.

Ympäristömerkkien kriteerejä koskevien ympäristökysymysten muotoilussa on syytä huomata, ettei tuotteelta voida vaatia ympäristömerkkiä (katso 3.6.1). Lisäksi valmistusta koskevia kriteerejä kannattaa käyttää vain harkiten taloudellisuuden arviointiperusteina (3.6.3). Ympäristön- ja laadunvarmistusta koskevat ympäristömerkkien kriteerit tulee rajata pois teknisistä eritelmistä ja taloudellisuuden arviointiperusteista, koska ne kuuluvat tarjoajan tekniseen kelpoisuuteen (3.6.2).

Taulu 20. Esimerkkejä ympäristö- ja energiamerkkien kriteerejä koskevista ympäristökysymyksistä. Huomaa, että näiden kriteerien soveltumista hankintoihin tulee aina harkita tapauskohtaisesti, ottaen huomioon lainsäädäntö ja kyseisen hankinnan erityispiirteet.

Kolme esimerkkiä teknisistä eritelmistä

Tuotteen tulee täyttää *pohjoismaisen ympäristömerkin* voimassa olevat kriteerit *painopapereille*.

Edellä mainituilla kriteereillä ei tarkoiteta merkinnän ympäristön- ja laadunvarmistukseen ja viranomaismääräyksiin liittyviä vaatimuksia.

Valituksi tulleen toimittajan on osoitettava kriteerien täytyminen ko. ympäristömerkin käyttöoikeudella tai muulla asianmukaisella todistuskeinolla.

Ympäristömerkin kriteerit eli myöntämisperusteet löytyvät internetistä, www.sfs.fi/ymparist/index.html (valitse Kriteerit, Painopaperit).

Ympäristömerkintää hoitavan SFS:n yhteystiedot ovat:

SFS, PL 116, 00241 Helsinki, puh. 09 - 149 9331.

Tuotteen tulee täyttää *pohjoismaisen, EU:n, Sininen Enkeli tai TCO'99 ympäristömerkin* voimassa olevat kriteerit *mikrotietokoneille*.

Edellä mainituilla kriteereillä ei tarkoiteta merkintöjen ympäristön- ja laadunvarmistukseen ja viranomaismääräyksiin liittyviä vaatimuksia.

Valituksi tulleen toimittajan on osoitettava kriteerien täytyminen ko. ympäristömerkin käyttöoikeudella tai muulla asianmukaisella todistuskeinolla.

Ympäristömerkkien kriteerit eli myöntämisperusteet löytyvät internetistä:

www.sfs.fi/ymparist/index.html (valitse Kriteerit, Mikrotietokoneet),

[http://europa.eu.int/comm/environment/ecolabel/producers/](http://europa.eu.int/comm/environment/ecolabel/producers/productgroups.htm)

[productgroups.htm](http://europa.eu.int/comm/environment/ecolabel/producers/productgroups.htm) (valitse Personal computers),

www.blauer-engel.de/englisch/navigation/body_blauer_engel.htm (valitse

Search for products, System units for workstation computers, Workstation Computers RAL-UZ 78),

www.tcodevelopment.com/ (valitse Datorer, ja Displays, Key boards, sekä System units).

Hankinnan kohteen tulee täyttää *pohjoismaisen ympäristömerkin 16.12.2005* asti voimassa olevat ympäristökriteerit *siivouspalveluille*.

Nämä kriteerit koskevat kemikaaleja ja niiden käyttöä, kuljetuksia ja jätemäärää, ja ne on esitetty myöntämisperusteiden luvussa 2, 'Ympäristöä ja terveyttä koskevat vaatimukset'. Näillä kriteereillä ei tarkoiteta merkinnän ympäristön- ja laadunvarmistukseen ja viranomaismääräyksiin liittyviä vaatimuksia (myöntämisperusteiden luvut 3-4).

Valituksi tulleen toimittajan on osoitettava kriteerien täytyminen ko. ympäristömerkin käyttöoikeudella tai muulla asianmukaisella todistuskeinolla.

Ympäristömerkin kriteerit eli myöntämisperusteet löytyvät internetistä,

www.sfs.fi/ymparist/index.html (valitse Kriteerit, Siivouspalvelut).

Ympäristömerkintää hoitavan SFS:n yhteystiedot ovat:

SFS, PL 116, 00241 Helsinki, puh. 09 - 149 9331.

Kolme esimerkkiä kokonaistaloudellisen edullisuuden arviointiperusteista

Yleispuhdistusaineet

Täyttääkö tuote *pohjoismaisen ympäristömerkin* voimassa olevat kriteerit *yleispuhdistusaineille*?

kyllä / ei, tai en osaa sanoa (alleviivaa vastaus)

Edellä mainituilla kriteereillä ei tarkoiteta merkinnän ympäristön- ja laadunvarmistukseen ja viranomaismääräyksiin liittyviä vaatimuksia.

Ympäristömerkin kriteerit eli myöntämisperusteet löytyvät internetistä, www.sfs.fi/ymparist/index.html (valitse Kriteerit, Painopaperit).

Ympäristömerkintää hoitavan SFS:n yhteystiedot ovat: SFS, PL 116, 00241 Helsinki, puh. 09 - 149 9331. Mikäli valituksi tullut toimittaja on merkinnyt tähän kohtaan kyllä, eli halunnut että tämä arviointiperuste otetaan myönteisesti huomioon tarjousten kokonaistaloudellisen edullisuuden arvioinnissa, niin valituksi tulleen toimittajan on osoitettava kriteerien täyttyminen ko. ympäristömerkin käyttöoikeudella tai muulla asianmukaisella todistuskeinolla.

Huonekalut ja kalusteet

Täyttääkö tuote *pohjoismaisen ympäristömerkin huonekalujen ja kalusteiden* kriteerit, joilla on vaikutusta tuotteen käyttö- ja jätevaiheen ominaisuuksiin, lukuun ottamatta merkinnän ympäristön- ja laadunvarmistukseen ja viranomaismääräyksiin liittyviä vaatimuksia? Eli täyttääkö tuote 4.9.2007 asti voimassa olevien myöntämisperusteiden kriteerit K2, K6, K8, K9, K10, K13-K18, K19, K22-K25, K26-K29, K31-K32, K34-K36, K40-K41, K43-K44, K47-K51, K53, K55-K61, K62, K64, K65-K67, K69, K70-K72, K73? Huomaa, että kriteerien K4, K45, K46, K63 täyttyminen johtaa automaattisesti osan em. kriteereistä täyttämiseen.

kyllä / ei, tai en osaa sanoa (alleviivaa vastaus)

Ympäristömerkin kriteerit eli myöntämisperusteet löytyvät internetistä, www.sfs.fi/ymparist/index.html (valitse Kriteerit, Huonekalut ja kalusteet).

Ympäristömerkintää hoitavan SFS:n yhteystiedot ovat: SFS, PL 116, 00241 Helsinki, puh. 09 - 149 9331. Mikäli valituksi tullut toimittaja on merkinnyt tähän kohtaan kyllä, eli halunnut että tämä arviointiperuste otetaan myönteisesti huomioon tarjousten kokonaistaloudellisen edullisuuden arvioinnissa, niin valituksi tulleen toimittajan on osoitettava kriteerien täyttyminen ko. ympäristömerkin käyttöoikeudella tai muulla asianmukaisella todistuskeinolla.

Siivouspalvelu

Täyttääkö tuote *pohjoismaisen ympäristömerkin* 16.12.2005 asti voimassa olevat siivouspalvelujen ympäristökriteerit, jotka on esitetty myöntämisperusteiden luvussa 2 ('Ympäristöä ja terveyttä koskevat vaatimukset').

kyllä / ei, tai en osaa sanoa (alleviivaa vastaus)

Huomaa, että näillä kriteereillä ei tarkoiteta merkinnän ympäristön- ja laadunvarmistukseen ja viranomaismääräyksiin liittyviä vaatimuksia (myöntämisperusteiden luvut 3-4).

Ympäristömerkin kriteerit eli myöntämisperusteet löytyvät internetistä, www.sfs.fi/ymparist/index.html (valitse Kriteerit, Siivouspalvelut).

Ympäristömerkintää hoitavan SFS:n yhteystiedot ovat:

SFS, PL 116, 00241 Helsinki, puh. 09 - 149 9331.

Mikäli valituksi tullut toimittaja on merkinnyt tähän kohtaan kyllä, eli halunnut että tämä arviointiperuste otetaan myönteisesti huomioon tarjousten kokonaistaloudellisen edullisuuden arvioinnissa, niin valituksi tulleen toimittajan on osoitettava kriteerien täyttyminen ko. ympäristömerkin käyttöoikeudella tai muulla asianmukaisella todistuskeinolla.

Taulu 21. Ekokriteerimatriisi, eli eri tuotteiden keskeisiä ympäristökriteerien lähteitä. Lähdetiedot löydetään koodien avulla taulukon alta kohdasta 'Lisätietoja'. Sulut koodin ympärillä tarkoittavat, että kriteeristön valmistelu, mm. eri osapuolten kuuleminen, on ollut erilaista kuin saman rivin muilla kriteeristöillä. Katso myös päivitetty matriisi: www.ymparisto.fi >Yritykset ja yhteisöt >Tuotteet ja hankinnat > Julkiset hankinnat

	Puu- ja paperituotteet					Toimistolaitteet					Tietokoneet		Puhelimet Akut	
	1. Elintarvikkeet	2. Tekstiilit	3. Puutavara	4. Pehmopaperit	5. Toimistopaperit	6. Painotuotteet	7. Kopiokoneet	8. Tulostimet	9. Telefaxit	10. Monitoimilaitteet	11. Mikrotietokoneet	12. Kannettavat t.k.	13. Matkapuhelimet	14. Akut, parist., laturit
<u>Ympäristöoppaat internetissä</u>														
a. Hymonet (Suomi, www.hymonet.com)	a1	a2	a3	(a4)	(a5)		a7	a8	a9	a10	a11	a12	a13	a14
b. EKV (Ruotsi, www.eku.nu)	(b1)	b2									(b11)	(b12)		(b14)
<u>Ympäristömerkit</u>														
c. Pohjoismainen ympäristömerkki		c2		c4	c5	c6	c7	c8	c9	c10	c11	c12		c14
d. EU:n ympäristömerkki		d2		d4	d5						d11	d12		
e. Muita ympäristömerkkejä	e1							e8		e10	e11	e12	e13	
<u>Energiamerkit</u>														
f. EU:n energiamerkintä														
g. Energy Star –merkki							g7	g8	g9	g10	g11	g12		
h. Muita energiamerkkejä							h7	h8	h9	h10	h11	h12	h13	h14
<u>Tuoteturvallisuus- ja laatumerkit</u>														
i. Merkkejä joissa kestävyteen liittyviä kriteereitä		i2												
k. LCA-pohjaisia ympäristöselosteita			k3											
m. Ympäristökysymys-selosteita							m7	m8	m9	m10	m11	m12		

	Talotekniset laitteistot ja energianlähteet										Rakennus- tarvikkeet			
	Valaistus		Erlaiset laitteistot					Energia						
	29. Valonlähteet	30 Valaisimet	31. Sähkömoottorit	32. Ilmanvaihto	33. Ilmastointi	34. Hissit	35. Kylmälaitteistot	36. Varaajat, öljykattilat, lämmöpumput v.m.	37. Sähkö	38. Lämmityspolttoaineet	39. Levyt, lattianpäällysteet	40. Ikkunat	41. Maalit, lakat, liimat	42. Muita tuotteita
<u>Ympäristöoppaat internetissä</u>														
a. Hymonet (Suomi, www.hymonet.com)	a29	a30	a31	a32		a34	a35	a36		(a38)	a39	a40	a41	a42
b. EKV (Ruotsi, www.eku.nu)	(b29)	(b30)									(b39)			(b42)
<u>Ympäristömerkit</u>														
c. Pohjoismainen ympäristömerkki	c29							c36			c39	c40	c41	c42
d. EU:n ympäristömerkki	d29										d39		d41	
e. Muita ympäristömerkkejä									e37		e39	e40	e41	e42
<u>Energiamerkit</u>														
f. EU:n energiamerkintä	f29													
g. Energy Star –merkki	g29	g30		g32	g33		g35	g36				g40		g42
h. Muita energiamerkkejä			h31											h42
<u>Tuoteturvallisuus- ja laatumerkit</u>														
i. Merkkejä joissa kestävyteen liittyviä kriteereitä														
k. LCA-pohjaisia ympäristöselosteita									k37		k39	k40	k41	k42
m. Ympäristökysymys-selosteita														m42

Lisätietoja

Huom! Taulusta puuttuu EU:n tietokanta tuotteiden ympäristökriteereistä, joka avattiin koekäyttöön taulun valmistumisen jälkeen. Tietokannan löydät seuraavasta osoitteesta: http://europa.eu.int/comm/environment/green_purchasing/
Tietokanta kattaa seuraavat tuoteryhmät: Cleaning products and services/Clothing and textiles/Construction and building/Electrical appliances and electronics/Energy and water supply/Gardening, horticulture/Office purchasing/Personal care/Public health and sanitary/Publications and paper products/Telecommunication/Timber/Transport of persons and goods / Waste

a) www.hymonet.com, valitse Tuoteryhmät, sitten tuoteryhmä, ja lopuksi tuote tai sen 'Liite', jossa ympäristökysymykset tarjoajille.

Huom! Käyttömaksullinen järjestelmä. Hinnat katso kohdasta 'Hinnasto'.

Maksuton esittely mm. tuotteesta mikrotietokone (valitse Tuoteryhmät > Sähkölaitteet > mikrotietokone)

a1) Elintarvikkeet (erilaisia elintarvikkeiden pääryhmiä)

a2) Sairaalaravintolat > Tekstiilit / Leikkaustekstiilit

a3) Rakennustarvikkeet > Yleispuutavara / Kyllästetty puutavara

a4) esimerkki Jyväskylän tarjouspyynnöstä: Pehmopaperit

a5) esimerkki Jyväskylän tarjouspyynnöstä: Toimistotarvikkeet > Toimistopaperit ja kirjekuoret

a7) Sähkölaitteet > Kopiokone

a8) Sähkölaitteet > Tulostin

a9) Sähkölaitteet > Telefaksi

a10) Sähkölaitteet > Monitoimilaite

a11) Sähkölaitteet > Mikrotietokone

a12) Sähkölaitteet > Kannettava tietokone

a13) Sähkölaitteet > Kannettava puhelin

a14) Sähkölaitteet > Akku ja paristo

a15, a16, a17) Sähkölaitteet > Audiovisuaaliset laitteet

a18) Konetiskiaine / Käsitiskiaine / Yleispuhdistusaine / Saniteettitilojen puhdistusaine / Tekstiilien pesuaine / Lattianhoitoaine / Vahanpoistoaine / Pinttyneen lian puhdistusaine / Kalustevaha / Hoitokemikaalit autoille / esimerkkejä Jyväskylän kaupungin ympäristökysymysliitteistä

a21) Suurkeittiön astianpesukone

a22) Suurkeittiön kypsennyslaitteet

a24) Sähkölaitteet > Jääkaappi ja pakastin

a25) Sähkölaitteet > Astianpesukone

a26) Sähkölaitteet > Pyykinpesukone

a27) Sähkölaitteet > Kuivausrumpu ja kuivauskaappi

a29) Sähkölaitteet > Valonlähteet / katso myös Poistumisvalo sekä Valaisimet ja valonlähteet

a30) Sähkölaitteet > Ulkovalaisin / Sisävalaisin (katso kriteerejä lisätietosivulla Valaisinten ympäristökriteerit)

a31) Sähkölaitteet > Sähkömoottori

a32) Sähkölaitteet > Ilmanvaihtolaitteisto / katso myös Sähkömoottori

a34) Sähkölaitteet > Hissi / katso myös Sähkömoottori

a35) Sähkölaitteet > Kylmähuone ja pakastuhuone / katso myös Sähkömoottori

a36) Sähkölaitteet > Lämminvesivaraaja

a38) esimerkki Jyväskylän tarjouspyynnöstä: Polttoöljy

a39) Rakennustarvikkeet > Rakennuslevy / Lattianpäällyste / Tapetti

a40) Rakennustarvikkeet > Ikkuna

a41) Rakennustarvikkeet > Maali ja lakka / Liima

a42) Muita tuotteita: Sairaalarvikkeet (erilaisia sairaalarvikkeita) / esimerkkejä Jyväskylän tarjouspyynnöstä (Liikenne > Tiehöylänterät ja tieterätarvikkeet / Voiteluöljyt, -rasvat, jäädytinnesteet / Renkaat / Liikennemerkit)
(Muut tuotteet > Betonituotteet / Painotyöt / Ruohonleikkurit / Valurautakansistot / Vesikemikalit)

b) www.eku.nu

Esimerkiksi elintarvikkeiden kysymyslomake löytyy seuraavasti: valitse Miljökriteerit > Livsmedel > Livsmedel > Kriteriedokument. Huom! Suluissa olevien kriteerien valmistelu ei ole tapahtunut samanlaisessa laajapohjaisessa yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa kuin EKUn nykyinen kriteerien valmistelu, eivätkä ne siten välttämättä ole yhtä hyvin soveltuvia julkisiin hankintoihin kuin EKUn uudemmat kriteerit. Huom! EKUnetin tarjouspyynnön kysymyslomakkeissa on usein viittauksia ruotsalaisiin säädöksiin, jotka tulisi korvata vastaavilla suomalaisilla.

b1) (Livsmedel)

b2) Textilier

b11) (Persondatorer)

b12) (Persondatorer)

b15) (AV-apparater)

b16) (AV-apparater)

b17) (AV-apparater)

b14) (Batterier)

b18) Kemisk-tekniska produkter > Kemisk-tekniska produkter för yrkesmässig rengöring

b20) Tvätt-tjänster

b25) (Diskmaskiner hushåll)

b27) (Tvättmaskiner hushåll)

b29) (Belysningsprodukter > Gatubelysning / Trafiksignalslyktor)

b30) (Belysningsprodukter > Gatubelysning / Trafiksignalslyktor)

b39) (Bygg och inredningsmaterial > Golvmaterial)

b42) (Bygg och inredningsmaterial > Elmaterial / Järnhandelsvaror / Trävaror / VVS-rör) (Fordon > Personbilar / Lätta fordon, ej personbilar / Tunga fordon / Däck / Entreprenader / Service och reparation / Smörjmedel) (Kontorsmaterial > Tonerkassetter) (Läkemedel > Läkemedelsförpackningar) (Drivmedel / Handikapphjälpmiddel / Husgeråd / Medicin-teknisk utrustning (olika apparater) / Möbler och Inredningar / Papper och plast / Röntgenfilm / Sjukvårdsprodukter / Telefoni, utrustning / Transporttjänster)

c) www.sfs.fi/ymparist, valitse 'Kriteerit' kohdasta 'Pohjoismainen ympäristömerkki', ja sitten valitse tuote. Huomaa, ettei taulukko ei kata kaikkia merkinnän piirissä olevia tuotteita, katso muita tuotteita kohdasta c42.

c2) Tekstiilit

c4) Pehmopaperit / katso myös Käsipyöherullajärjestelmät

c5) Painopaperit / Paperikirjekuoret / Pakkauspaperit

c6) Painotuotteet, kirjapainot

c7, c8, c9, c10) Kopiokoneet, kirjoittimet, telefaxit, monitoimilaitteet / katso myös Värikasetit

c11, c12) Mikrotietokoneet (koskee myös kannettavia tietokoneita)

c14) Pienakut / Kertakäyttöparistot

c15, c16, c17) AV-laitteet

c18) Koneastianpesuaineet / Ammattikäytön koneastianpesuaineet / Käsiastianpesuaineet / Puhdistusaineet (yleispuhdistusaineet ja saniteettitilojen puhdistusaineet) / Tekstiilien pesuaineet / Lattianhoitotuotteet / Autonhoitotuotteet / Puhdistus- ja rasvanpoistoaineet teollisuuskäyttöön / Shampoot ja saippuat

- c19) Siivouspalvelut
- c20) Vesipesulat
- c23) Huonekalut ja kalusteet
- c24) Jääkaapit ja pakastimet
- c26) Pyykinpesukoneet
- c28) Pienet keittiökoneet ja -laitteet (mm. kahvinkeitin)
- c29) Valaisin/lamput (tarkoittaa vain valonlähteitä, ei valaisimia)
- c36) Öljypolttimet ja öljypoltin-kattilayhdistelmät / Kiinteän polttoaineen kattilat / Tulisijat / Pienet lämpöpumput / Saunankiukaat
- c39) Rakennus-, kaluste- ja huonekaluteollisuuden levy materiaalit / Lattianpäällysteet
- c40) Ikkunat
- c41) Liimat
- c42) Muita tuotteita: Ulkokalusteet ja leikkikenttävälineet / Kompressorit (paineilman tuottamiseen) / Ruohonleikkurit / Työkoneet / Venemoottorit / Voiteluöljyt / Ajoneuvon renkaat / Autonpesuautomaatit (autopesulat) / Jäänestoaaineet (jalkakäytävälle ym.) / Kahvinsuodattimet, paperiset / Tiivispaperit / Hygieniatuotteet (mm. vaipat) / Mikrokuituliinat ja -mopit / Kynät, kirjoitusvälineet / Valokuvankehitys / Päivittäistavarakaupat / Hotellit ja retkeilymajat

d) www.sfs.fi/ymparist , valitse 'Kriteerit' kohdasta 'Euroopan ympäristömerkki', ja sitten valitse tuote. (myös <http://europa.eu.int/comm/environment/ecolabel/producers/productgroups.htm>, esim. Textile products > revised criteria > (Suomen lippu) > pdf tai html) Huomaa, ettei taulukko ei kata kaikkia merkinnän piirissä olevia tuotteita, katso muita tuotteita kohdasta d42.

- d2) Tekstiilit
- d4) Pehmopaperit
- d5) Kopio- ja graafiset paperit
- d11) Tietokoneet
- d12) Kannettavat tietokoneet
- d15) Televisiot
- d18) Koneastianpesuaineet / Käsiastianpesuaineet / Yleispuhdistusaineet ja saniteettitilojen puhdistusaineet / Tekstiilien pesuaineet
- d24) Jääkaapit ja pakastimet
- d25) Astianpesukoneet
- d26) Pesukoneet
- d28) Pölynimurit
- d29) Valonlähteet
- d39) Kovat lattiapäällysteet (mm. kivilaatat, sementtilaatat, keraamiset laatat)
- d41) Maalit ja lakat sisäkäyttöön
- d42) Jalkineet / Maanparannusaineet / Majoituspalvelut

e) Ympäristömerkeistä löytyy tiivistettyä tietoa ympäristöhallinnon ja kuluttajahal-
linnon www.sivuilla: www.ymparisto.fi > Yritykset ja yhteisöt > Tuotteet ja han-
kinnat > Ympäristömerkit www.kuluttajavirasto.fi/ostajanoppaat > Eko-ostaja
> Ympäristömerkit.

Taulukossa esitettyjen lisäksi on muitakin vartenotettavia ympäristömerkkejä,
esimerkiksi saksalaisella Sininen Enkeli –merkillä on kriteeristöjä lukuisille tuo-
teryhmille: www.blauer-engel.de

e1) Luonnonmukainen tuotanto: www.kttk.fi/ > Luomu

e8) TCO'99 ja TCO'03 –ympäristö- ja ergonomiamerkit tulostimille:
www.tcodevelopment.com > Datorer > Till Infomaterial > (valitse ruutuun):
Skrivare

e10) TCO'99 ja TCO'03 –ympäristö- ja ergonomiamerkit tulostimille soveltuvat myös

monitoimilaitteille: www.tcodevelopment.com > Datorer > Till Infomaterial > (valitse ruutuun:) Skrivare

- e11) TCO'99 ja TCO'03 –ympäristö- ja ergonomiamerkit mikrotietokoneille:
www.tcodevelopment.com > Datorer > Till Infomaterial > (valitse ruutuun:) Systemenheter / Bildskärmar
- e12) TCO'99 ja TCO'03 -ympäristö- ja ergonomiamerkit kannettaville tietokoneille:
www.tcodevelopment.com > Datorer > Till Infomaterial > (valitse ruutuun:) Bärbar PC
- e13) TCO'01 –ympäristö- ja ergonomiamerkit matkapuhelimille:
www.tcodevelopment.com > Mobiler > Kvalitets- & Miljömärkning > Läs mer > 01. TCO'01 Mobile Phones 1.0
- e23) TCO'04 –ympäristö- ja ergonomiamerkit huonekaluille: www.tcodevelopment.com > Möbler > Kvalitets- & Miljömärkning > Läs mer >
- e37) Suomen ja Ruotsin luonnonsuojeluliitoilla on sähkön ympäristömerkinnät uusiutuvista energialähteistä peräisin olevalle sähkölle. Mukaan merkintään ovat liittyneet myös Norjan ja Tanskan luonnonsuojeluliitot. Uusiutuviksi energialähteiksi lasketaan tietyt kriteerit täyttävä aurinko-, biomass-, tuuli- ja vesivoimaenergia. Suomessa merkinnän piiriin kuuluu lisäksi kaukolämpö, ja samaa suunnitellaan myös muihin pohjoismaihin. Merkinnän nimi on Suomessa 'Norp-pa suosittelee ekoenergiaa' ja Ruotsissa 'Bra Miljöval för el'. Merkintöjen kriteeristöjä voi käyttää apuna 'ekosähkön' määrittelyssä. www.ekoenergia.info > Mitä Ekoenergia on > Ekoenergian kriteerit
- e39-e42) Pintamateriaaleille on olemassa päästöluokitus, jonka kriteerit kohdistuvat materiaalien päästöihin sisäilmaan (ne eivät siis kohdistu rakennustuotteiden muihin ympäristövaikutuksiin, esim. valmistusvaiheeseen). www.rts.fi > M1-luokitus: Rakennusmateriaalit

f) Energiamerkintä perustuu EU-direktiiviin. Turvatekniikan keskus TUKES valvoo energianmerkintöjen oikeellisuutta Suomessa: www.tukes.fi

- f24) Kylmäsäilytyslaitteet
- f25) Astianpesukone
- f26) Pyykinpesukone
- f27) Kuivausrumpu
- f29) Kotitalouslamppu

g) Energy Star on alun perin USA:n ympäristöviraston kehittämä energiatehokkuuden lisäämiseen tähtäävä ohjelma. Myös EU on perustanut USA:n järjestelmän kanssa yhteensovitetun Energy Star ohjelman ja merkinnän toimistolaitteille (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 2422/2001).

www.energystar.gov

- g7-g12) Products > Office equipment > valitse tuote
- g15) Products > Home electronics > Televisions / Set-top boxes
- g16) Products > Home electronics > VCRs / DVD
- g17) Products > Home electronics > Home Audio
- g24, g25, g26) Products > Appliances > valitse tuote
- g28) Products > Appliances > dehumidifiers
- g29) Products > Lightning > CFLs
- g30) Products > Lightning > Exit signs / Traffic signals
- g32, g33, g35, g36) Products > Heating and cooling > Air conditioning / Boilers / Ducts / Fans / Furnaces / Heat pumps
- g40) (Products > Purchasing & Procurement > Construction products > Residential windows)
- g42) Products > Purchasing & Procurement > Commercial and industrial transformers (muuntajat)

- h) GEA-merkin vaatimukset kohdistuvat erilaisten sähkölaitteiden virrankulutukseen stand-by-tilassa ja off-tilassa (eli kun laite on kytketty pois päältä):
www.gealabel.org/criteria.htm
- h7) GEA: Copiers
- h8) GEA: Printers / Printer and Printer/fax combinations
- h9) GEA: Fax machines
- h10) GEA: Multifunctional devices
- h11) GEA: PC (Personal computers) / Monitors
- h12) GEA: PC (Personal computers)
- h13) GEA: Cordless and mobile telephones
- h14) GEA: Wall packs / Battery chargers
- h15) GEA: TV (digital and analogue broadcasting) / Set top box IRD (digital decoder) / Set top box (digital to analogue converter) / Analogue satellite receivers
- h16) GEA: VCR video equipment (players only) / VCR video recording equipment
- h17) GEA: Audio systems / Audio separates
- h31) Sähkömoottoreiden energiatehokkuudelle on olemassa vapaaehtoinen luokitusjärjestelmä, josta ovat sopineet Euroopan komissio ja CEMEP (European Committee of Manufacturers of Electrical Machines and Power Electronics). Luokan EFF1 moottoreiden energiahäviöt ovat pienimmät, muiden luokkien ollessa EFF2 ja EFF3. Kriteerit löytyvät kaksi- ja nelinapaisille kolmivaihemootoreille teholuokissa 1.1-90 kW. www.cemep.org/cemep/organization/lvac/voluntary_agreement.pdf
- h42) GEA: Scanners / Mailing machines / Energy saving devices
- i2) Öko-Tex 100 on tuoteturvallisuusmerkki, joka myönnetään tekstiileille, joissa ei ole raskasmetalli-, torjunta-aine-, formaldehydi- tms. jäämiä eikä myrkyllisiä tai allergiaa aiheuttavia väriaineita. Lisäksi merkillä on laatuksiteerit, jotka koskevat kutustumista ja venymistä sekä värien kestoa. Yleinen etenkin Keski-Euroopassa yleistynyt, ja käytössä Suomessakin eräillä tekstiiliyrityksillä. www.oeko-tex.com/en/start/start.html Lisäksi on myös olemassa Öko-Tex 1000 -ympäristömerkki, jossa on vaatimuksia tuotantolaitoksen ympäristökuormitukselle. Merkki ei tiettävästi ole käytössä Suomessa.
- k) Ympäristöselosteet (Environmental Product Declarations) laaditaan elinkaariarviointien (LCA) tulosten perusteella. Ne tehdään tuoteryhmäkohtaisesti yhdenmukaistetulla tavalla, siten että samaan ympäristöselostejärjestelmään ja samaan tuoteryhmään kuuluvien tuotteiden ympäristövaikutuksia voidaan vertailla. Ympäristöselosteet eroavat ympäristömerkeistä siten, ettei niissä aseteta vaatimuksia tuotteiden ominaisuuksille, eikä oteta kantaa tuotteiden ekologiseen kestävyYTEEN. Ympäristöselosteita ovat mm. alun perin ruotsalainen EPD ja suomalainen rakennustuotteille kehitetty RT-ympäristöseloste.
- k3, k24, k26, k37, k42) EPD: www.environdec.com/swe/ > Sök EPD: Visa alla > Sök, selosteita löytyy myös muille tuoteryhmille
- k39-k42) RT: www.rts.fi > RT-ympäristöseloste, selosteita löytyy lukuisille rakennusmateriaaleille ja tarvikkeille
- m7-m12) IT-alan pohjoismaissa ylläpitämä selostejärjestelmä, 'IT Eco Declaration', www.itcodeclaration.org Selosteen pohjana on kysymyslomake, joka kattaa IT-tuotteiden tärkeimpiä ympäristönäkökohtia. Valmistajat täyttävät lomakkeisiin tuotteitaan koskevat tiedot. Järjestelmässä ei ole tiedoille kolmannen osapuolen varmennusta.
- m42) 'IT Eco Declaration' -lomakkeella voidaan ilmoittaa myös digitaalisten kameroiden, digitaalisten projektoreiden, skannerien, serverien ja verkkotuotteiden tiedot.

Taulu 22. Tyhjä ekokriteerimatriisi lukijan omia muistiinpanoja varten.

<u>Ympäristöoppaat internetissä</u>														
a. Hymonet (Suomi, www.hymonet.com)														
b. Eku (Ruotsi, www.eku.nu)														
<u>Ympäristömerkit</u>														
c. Pohjoismainen ympäristömerkki														
d. EU:n ympäristömerkki														
e. Muut ympäristömerkit														
<u>Energiamerkit</u>														
f. EU:n energiamerkintä														
g. Energy Star –merkki														
h. Muut energiamerkit														
<u>Tuoteturvallisuus- ja laatumerkit</u>														
i. Merkit joissa kestävyteen liittyviä kriteereitä														
k. LCA-pohjaiset ympäristöselosteet														
m. Ympäristökysymys-selosteet														
o. Muut ympäristökriteerien lähteet														

Lisätietoja tauluun 22 (eli lukijan omia muistiinpanoja).

Lähdeluettelo

- Erdmenger, C., Eri, V., Führ, V., Lackner, B., Schmid, A., van der Grijp, N. 2001. The world buys green – International survey on national green procurement practises. ICLEI, Freiburg. Julkaisu saatavissa osoitteesta: www.iclei.org/ecoprocura/relief/TheWorldbuysgreen.pdf (vierailtu 5.11.2003)
- EU:n komissio 2001a. Komissio antaa suuntaviivat ympäristöystävällisiä julkisia hankintoja varten. Lehdistötiedote 5.7.2001. Julkaisu saatavissa osoitteesta: http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.gettxt=gt&doc=IP/01/959|0|RAPID&lg=FI (vierailtu 16.6.2003)
- EU:n komissio 2001b. Komission päätös, tehty 22 päivänä elokuuta 2001, ekologisista arviointiperusteista yhteisön ympäristömerkin myöntämiseksi henkilökohtaisille tietokoneille. Euroopan yhteisöjen virallinen lehti 12.9.2001.
- EU:n komissio 2001c. Vihreä kirja yhdenntetystä tuotepolitiikasta. KOM(2001) 68. Julkaisu saatavissa osoitteesta: <http://europa.eu.int/comm/environment/ipp/2001developments.htm> (vierailtu 25.2.2003).
- EU:n komissio 2002. Komission päätös, tehty 04/09/2002 tarkistetuista ekologisista arviointiperusteista yhteisön ympäristömerkin myöntämiseksi kopio- ja painopaperille ja päätöksen 1999/554/EY muuttamisesta. Euroopan yhteisöjen virallinen lehti 5.9.2002.
- EU:n komissio 2003. Komission tiedonanto neuvostolle ja Euroopan parlamentille. Yhdenntetty tuotepolitiikka. Elinkaariajattelu politiikan perustana. KOM(2003) 302. Julkaisu saatavissa osoitteesta: <http://europa.eu.int/comm/environment/ipp/ippcommunication.htm> (vierailtu 4.11.2003).
- EY-tuomioistuimien päätös 17.9.2002 asiassa C-513/99, Concordia Bus Finland Oy Ab (aiemmin Stagecoach Finland) vastaan Helsingin kaupunki ja HKL-Bussi-liikenne. Julkaisu saatavissa osoitteesta: <http://curia.eu.int/jurisp/cgi-bin/orm.pl?lang=en&Submit=Submit&docrequire=judgements&numaff=C-513%2F99&datefs=&datefe=&nomusuel=&domaine=&mots=&resmax=100> (vierailtu 4.11.2003).
- Hakanen, M. 1999. Yhdyskuntien ekologisesti kestävä kehityksen arviointi, kriteerit ja mittaminen. Acta 107/1999. Suomen kuntaliitto, Helsinki.
- Heino, E. 2002. Ekotehokkuus ja hankinnat. Julkaisussa: Ekotehokkuus hankinnoissa, s. 2-5. Suomen luonnonsuojeluliitto ry, Helsinki. ISBN 952-9693-22-2.
- Heiskanen, E. 2002. Palvelujen mahdollisuudet edistää materiaali- ja energiatehokkuutta hankinnoissa. Julkaisussa: Ekotehokkuus hankinnoissa, s. 6-17. Suomen luonnonsuojeluliitto ry, Helsinki. ISBN 952-9693-22-2.
- Honkasalo, A. 2001. Ekotehokkuus, tuotepolitiikka ja ympäristöpolitiikan ohjauskeinot. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja, B-37.
- Hymonet 2003. Sähkölaitteiden ympäristövaikutukset ja -kriteerit. www.hymonet.com (vierailtu 5.11.2003)
- Häkkinen, T., Vares, S., Vesikari, E., Tattari, K., Säteri, J. & Saarela, K. 1997. Rakennusmateriaalien ja -tuotteiden ympäristövaikutukset ja niiden arviointiperusteet. VTT Tiedotteita 1836. Espoo.
- Johnstone N. 2001. Budget, financing and accounting issues in greener public purchasing: summary of workshop proceedings. OECD. OECD Workshop on financial, budget and accounting issues in greener public purchasing. 29-30. lokakuuta 2001, Wien.
- Kalima K. 2001. Julkisyhteisön hankintatoimi. Suomalaiset oikeusjulkaisut SOJ Oy, Helsinki.
- KTM 2001. Tuotteet ja ympäristö – raportti yhdenntetystä tuotepolitiikasta. Työryhmä- ja toimikuntaraportteja 15/2001, Kauppa- ja teollisuusministeriö, Helsinki.
- KTM 2004. Julkiset hankinnat. Hankintojen merkitys. www.ktm.fi/index.phtml?menu_id=102&lang=1 (vierailtu 22.1.2004).
- Kärnä, A. (toim.) 2001. Ympäristömyötäinen tuotesuunnittelu – Opas sähkö- ja elektroniikkateollisuuden yrityksille. Helsinki. Sähkö- ja elektroniikkateollisuusliitto. 125 s.
- Lukin, M. 1999. Ympäristönäkökohdat julkisissa hankinnoissa – selvitys nykytilasta Suomessa. Suomen Ympäristö 304, Ympäristöministeriö, Helsinki.
- NCM (Nordic Council of Ministers) 2001. Sustainable development. New bearings for the Nordic countries. Julkaisu saatavissa osoitteesta: www.norden.org/pub/miljo/miljo/sk/2001_507uk.pdf (vierailtu 4.11.2003).

- Nissinen, A. 1991. Espoon kaupungin materiaalihankinnat ja ympäristö. Espoon kaupungin ympäristönsuojelulautakunta, julkaisu 8/91. 88 s., 16 liites. Espoo.
- Nissinen, A. 1993. Valtion materiaalihankinnat ja ympäristö, selvitys. Julkaisussa: Valtion materiaalihankinnat ja ympäristö, s. 40-98. Työryhmän mietintö 1/1993. Ympäristöministeriö.
- Nissinen, A. 2002. Miten tehdä julkisia hankintoja ekotehokkaasti ja direktiivejä noudattaen? Julkaisussa: Ekotehokkuus hankinnoissa, s. 18-35. Suomen luonnonsuojeluliitto ry, Helsinki. ISBN 952-9693-22-2.
- Nordisk Miljömärkning 2002. Miljömärkning av personatorer. Kriteriedokument 15 mars 2002 - 18 januari 2006. Version 3.0. SFS-Miljömärkning, Helsinki. www.sfs.fi/ymparist/index.html, valitse 'Kriteerit' (vierailtu 3.6.2003).
- OECD 1996. Council recommendation on improving the environmental performance of government. OECD Act C(96)39.
- OECD 2002a. A legal analysis of the scope for including environmental criteria in public procurement. ENV/EPOC/WPNEP(2002)6.
- OECD 2002b. Recommendation of the Council on Improving the Environmental Performance of Public Procurement. OECD Act C(2002)3.
- Palmujoki, A. 2003. Kansainvälisen kaupan rajoitukset – ympäristön vai protektionismin tähden. Kiinteistöopin ja talousoikeuden julkaisuja A29, Teknillinen korkeakoulu, talousoikeuden laboratorio, Espoo.
- Plas, G. & Erdmenger, C. 2000. Green purchasing good practise guide. ICLEI, Freiburg. Julkaisu saatavissa osoitteesta: www3.iclei.org/iclei/pub_search1.html, valitse 'Select a topic:' 'Eco-Procurement' (vierailtu 28.1.2004)
- Pohjoismainen ympäristömerkki 1999. Painopaperit. Myöntämisperusteet 3. joulukuuta 1999/1. tammikuuta 2006. Versio 2.5. SFS-Ympäristömerkintä, Helsinki. www.sfs.fi/ymparist/index.html, valitse 'Kriteerit' (vierailtu 3.6.2003).
- Pohjoismainen ympäristömerkki 2000. Ympäristöfilosofia. www.sfs.fi/ymparist/index.html, valitse 'Ympäristöfilosofia' (vierailtu 26.11.2003).
- Reijonen, S. 2002. Julkiset hankinnat ja ympäristö. Tilannekatsaus 2000. Muistio, ympäristöministeriö.
- Schmidt-Bleek F. (suom. Lettenmeier M.) 2000. Luonnon uusi laskuoppi - ekotehokkuuden mittari MIPS. Gaudeamus, Helsinki.
- Seppälä, J., Silvenius, F., Grönroos, J., Mäkinen, T., Silvo, K. & Storhammar, E. 2001. Kirjoloheen tuotanto ja ympäristö. Suomen ympäristö 529, Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- SFS 1997. SFS-EN ISO 14040. Ympäristöasioiden hallinta. Elinkaariarviointi. Periaatteet ja pääpiirteet. Vahvistettu 1997-09-22.
- SYKE 2002. Mikä EMAS on? Ympäristöjärjestelmät EMAS ja ISO 14001. www.vyh.fi/palvelut/yritys/emas/mika/emasiso.htm (vierailtu 19.9.2003; helmikuusta 2004 alkaen uusi sivuosoite on: www.ymparisto.fi > Yritykset ja yhteisöt > Ympäristöjärjestelmät ja -johtaminen)
- Tilastokeskus 2003. Suomi lukuina – kansantalous. www.stat.fi/tk/tp/tasku/taskus_kansantalous.html (vierailtu 12.6.2003).
- UM ja YM 1998. Yhteinen tulevaisuutemme: ympäristön ja kehityksen maailmankomission raportti. Ulkoasiainministeriö ja ympäristöministeriö, Helsinki.
- UN (United Nations) 1992. Changing consumption patterns. United Nations conference on environment & development, Agenda 21, chapter 4. Final advanced version. 7 s.
- UN (United Nations) 2002. WSSD, World Summit on Sustainable Development, Plan of Implementation (YK:n Johannesburgin kokouksessa 2002 valmisteltu toimintaohjelma). Julkaisu saatavissa osoitteesta: http://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/POIToc.htm, pääsivu <http://www.un.org/esa/sustdev> (vierailtu 4.11.2003).
- VM 2001. Valtion hankintatoimen kehittämishankkeen ehdotukset. Työryhmämuistioita 18/2001. Valtiovarainministeriö, Helsinki.
- YM 1993. Valtion materiaalihankinnat ja ympäristö. Työryhmän mietintö 1/1993. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- YM 2002. Ympäristöhallinnon hankintastrategiatyöryhmän muistio. Ympäristöministeriön moniste 100. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Young, A. 2001. WTO and the integrated product policy (IPP): trade law implications for the use of product policy instruments to reduce the risk of exposure and harm from hazardous substances in the life cycle of personal computers. *Journal of Cleaner Production* 9: 297-311.

Liite I. Ympäristöongelmat ja ympäristövaikutukset

Yleisimmät ympäristövaikutusluokat, joita elinkaariarvioinneissa tarkastellaan, ovat:

- ilmastonmuutos,
- yläilmakehän otsonin tuhoutuminen,
- alailmakehän foto-oksianttien muodostuminen,
- happamoituminen,
- rehevöityminen.

Lisäksi usein tarkastellaan osaa seuraavista ympäristövaikutusluokista:

- uusiutumattomien luonnonvarojen käyttö,
- uusiutuvien luonnonvarojen käyttö,
- ihmisen terveyteen kohdistuvat vaikutukset,
- ekotoksisuus eli muihin eliöihin kuin ihmiseen kohdistuvat myrkyvaikutukset,
- maankäyttö, ja luonnon monimuotoisuuden eli biodiversiteetin väheneminen.

Näitä ympäristövaikutusluokkia voidaan kutsua myös ympäristöongelmiksi. Seuraavassa niitä kuvaillaan hyvin lyhyesti (Nissinen 1993 s. 42, Seppälä ym. 2001 s. 36).

Ilmastonmuutos tarkoittaa niin sanottujen kasvihuonekaasujen aiheuttamaa ilmakehän lämpenemistä. Tärkein kasvihuonekaasu on hiilidioksidi, jota vapautuu mm. fossiilisista polttoaineista. Lämpenemistä ja sen vaikutuksia on mahdoton ennustaa tarkasti, mutta uhkana on, että lämpeneminen saa aikaan suuria muutoksia ekosysteemeissä ja vaikuttaa myös yhteiskuntien toimintaan (aavikoituminen, muutokset maanviljelyksessä, meren pinnan nousu, tulvien lisääntyminen).

Yläilmakehän otsonikerroksen heikentyminen johtuu mm. CFC-yhdisteiden ja halonien päästöistä. Tämän seurauksena UV-säteilyn määrä maan pinnalla lisääntyy. Liiallinen UV-säteily aiheuttaa terveyshaittoja (mm. ihosyöpää), vahingoittaa materiaaleja (mm. muoveja) sekä aiheuttaa muutoksia ekosysteemien lajistoissa.

Alailmakehän foto-oksianttien syntyyn vaikuttavat hiilivetyjen ja typen oksidien päästöt ilmaan. Nämä hapettavat yhdisteet ärsyttävät hengitystä ja vahingoittavat kasvien lehtiä. Olennaisin ja parhaiten tunnettu foto-oksiantti on otsoni.

Happamoituminen aiheutuu rikkidioksidin ja typen yhdisteiden päästöistä ilmaan. Happamoituminen vaikuttaa mm. purojen ja järvien kalalajistoon ja muihin eliöihin sekä metsämaan viljavuuteen. Hapan laskeuma vahingoittaa myös monia julkisivumateriaaleja ja muita materiaaleja.

Vesistöjen rehevöitymistä aiheuttavat fosforia ja typpeä sisältävät päästöt vesiin. Myös vesistöihin päästettävä hajoava aine ja siitä aiheutuva happivajaus voivat aiheuttaa rehevöitymistä. Rehevöityminen johtaa mm. lajimuutoksiin, sinileväkukintoihin, ja kasvillisuuden lisääntymiseen ranta-alueilla. Samalla vesistöjen arvo virkistyskäyttöön ja talousveden lähteenä heikkenee.

Uusiutumattomien eli elottomien luonnonvarojen käytöstä aiheutuva ongelma on luonnonvarojen ehtyminen, joka on ajankohtaista erityisesti eräiden metallien ja öljyn kohdalla.

Uusiutuvien eli elollisten luonnonvarojen ehtymisestä aiheutuu ongelmia silloin, kun hyödyntäminen on kestämatöntä (käyttö ylittää uusiutumisenopeuden). Esimerkiksi avohakkuu voi tuhota trooppisen metsän, kun eroosio tuhoaa maan viljavuuden ja metsän uusiutumisen.

Ihmiset altistuvat vaarallisille aineille pääasiassa kolmella tavalla, eli juomaveden ja muun ravinnon kautta, hengitysilman kautta, sekä ihon kautta. Akuuttien (eli nopeiden) ja kroonisten (eli hitaasti ilmenevien) myrkkyyvaikutusten lisäksi haittavaikutuksissa voidaan erottaa mm. syöpään sairastuminen, geneettiset muutokset sekä lisääntymishäiriöt.

Ekotoksisuus tarkoittaa ympäristölle vaarallisten kemikaalien haitallisia vaikutuksia eliöille (ekosysteemeissä).

Maankäyttö vaikuttaa lajien esiintymiseen ja monimuotoisuuteen eli biodiversiteettiin. Luonnon muuttaminen yhteiskunnan käyttöön mm. rakennuksiksi ja teiksi pienentää myös muuten luonnon kykyä ylläpitää sen toimintaan kuuluvaa aineiden virtausta maapallolla.

Liite 2. Elinkaariarviointi, ympäristöseloste, materiaalitehokkuus, ja ekologinen jalanjälki

Elinkaariarviointi

Elinkaariarviointi eli LCA (Life Cycle Assessment) on perusmenetelmä tuotteen koko elinkaaren aikaisten ympäristövaikutusten arviointiin. Täydellinen elinkaari käsittää materiaalien oton luonnosta, prosessoinnin ja kuljetuksen sekä tuotteen valmistuksen, jakelun, käytön, uudelleenkäytön, huollon, kierrätyksen ja käsittelyn jätteenä. Ympäristövaikutusten arvioinnissa otetaan huomioon ainakin energiankulutus sekä ilmastomuutokseen ja happamoitumiseen vaikuttavat päästöt, ja usein otetaan huomioon myös muita ympäristökuormituksia. Elinkaariarviointien yhdenmukaistamiseksi ja helpottamiseksi on laadittu kansainvälisen standardisointijärjestön ISO:n 14040-sarjan standardit.

Elinkaariarviointia on käytetty erityisesti tuotekehityksen apuna, osoittamaan merkittävimmät ympäristönäkökohdat ja kehitystoimien tuloksellisuus ympäristökuormituksen kannalta. Ostettavien tuotteiden vertailuihin elinkaariarviointit eivät vielä yleensä sovellu. Syinä ovat sekä erot ympäristökuormitusten selvityksessä eli inventaariossa (koskien mm. tuotejärjestelmän rajausta) että menetelmälliset vaikeudet ympäristövaikutusten arvioinnissa ja vertailussa. Elinkaariarviointien kustannukset ovat myös toistaiseksi korkeat, ja vain harvoista tuotteista on julkaistu elinkaariarvioinnin tuloksia.

Ympäristöseloste

Ympäristöselosteessa (EPD, Environmental Product Declaration) esitetään elinkaariarvioinnin tuloksiin perustuvat tiedot tuotteen ympäristövaikutuksista. Selosteet kuuluvat aina johonkin selostejärjestelmään, ja ovat vertailukelpoisia tämän järjestelmän sisällä, koska elinkaariarvioinnin tekemiseen annetaan järjestelmässä tarkat ohjeet. Tunnetuin LCA-pohjainen selostejärjestelmä on ruotsalainen EPD. Suomessa on käytössä rakennustuotteiden RTS-selostejärjestelmä (Taulu 21).

Myös erilaisia ympäristökysymys- ja vastauslistoja kutsutaan joskus ympäristöselosteiksi, vaikka ne eivät perustukaan elinkaariarviointiin.

Materiaalitehokkuus

Materiaalitehokkuuden ja ekotehokkuuden yhtenä mittarina käytetään MIPSiä, joka on lyhenne sanoista 'Material Input Per Service' (Schmidt-Bleek 2000). MIPS kuvaa tuotteen luonnonvarojen kokonaiskulutuksen ja tuotteella aikaansaadun hyödyn suhdetta.

Luonnonvarojen kokonaiskulutus (total material requirement, TMR) mittaa talouden käyttöönottamien luonnonainesten kokonaismäärää yhteismitallisesti tonneina. Mukaan lasketaan tuotteeseen valmistuksessa käytettävät materiaalmäärät, sekä lisäksi materiaalien ns. ekologiset selkäreput eli piilovirrat (esim. puulle hakkuujäte, metalleille kaivosten sivukivi).

Tuotteen MIPS-arvo lasketaan sen materiaalikoostumuksen ja valmistuksen energiankulutuksen avulla. Valmistaja voi parantaa tuotteensa materiaalitehokkuutta käyttämällä vähemmän nykyisiä materiaaleja ja energiaa, muuttamalla materiaalikoostumusta, tai kasvattamalla tuotteesta saatavaa hyötyä.

Ekotuotteen määrittelyn kannalta voidaan pitää ongelmana, ettei MIPS-arvo ota huomioon monia tärkeitä toimia, joilla valmistajat pyrkivät pienentämään tuotteidensa ympäristökuormitusta. Näitä ovat mm. siirtyminen ympäristölle haitattomampiin kemikaaleihin sekä vähemmän päästöjä tuottaviin valmistusprosesseihin.

Ekologinen jalanjälki

Ekologinen jalanjälki arvioi ihmisen vaikutusta luontoon käyttäen mittayksikkönä ekologisesti tuottavaa maa-alaa (Hakanen 1999). Siinä siis pyritään mittaamaan, kuinka suuren maa-alan tietty ihmismäärä tarvitsee a) tuottamaan tarvitsemansa resurssit ja b) sulauttamaan takaisin luontoon tuottamansa päästöt ja jätteet. Esimerkiksi elintarvikkeille otetaan huomioon niiden tuotannon vaatima pinta-ala (hehtaaria tuotettua kilogrammaa kohti) sekä tuotannossa tarvittu energiamäärä (joka myös muunnetaan pinta-alaksi tietyllä periaatteella).

Ekologista jalanjälkeä on käytetty havainnollistamaan tietyssä maassa tai kunnassa asuvan ihmisen ympäristövaikutuksia. Sillä on myös havainnollistettu yksilön elämäntapojen (asumispinta-ala, liikkumisvälineet) ja kulutusvalintojen (lähi-ruoka vai 'lento-tomaatit') ympäristövaikutuksia. Sen ensisijainen käyttötarkoitus onkin kulutusrakenteen (eli käytettyjen tuotteiden valikoiman ja käyttömäärien) ympäristökuormituksen arviointi, eikä niinkään samaan tarkoitukseen ostettavien tuotteiden vertailu. Siten sen ensisijainen käyttövaihe julkisissa hankinnoissa voisi olla tarveharkintavaihe. Ekotuotteen määrittelyn kannalta ekologisen jalanjäljen ongelmana voidaan myös pitää (kuten MIPS-menetelmänkin), ettei se ota huomioon monia tärkeitä toimia, joilla valmistajat pyrkivät pienentämään tuotteidensa ympäristökuormitusta.

Kuvailulehti

Julkaisija	Suomen ympäristökeskus (SYKE)	Julkaisu-aika	Helmikuu 2004
Tekijä(t)	Ari Nissinen		
Julkaisun nimi	Julkisten hankintojen ympäristöopas		
Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut	Julkaisu on saatavana myös internetistä www.ymparisto.fi/julkaisut		
Tiivistelmä	<p>Valtioiden ja kuntien hankintapolitiikan ympäristöpäämääriin on viime vuosina kiinnitetty paljon huomiota, ja ympäristönäkökohtien merkitys kasvaa entisestään EU:n yhdenmetytyn tuote- ja politiikan sekä YK:n kestävän kulutuksen ja tuotannon toimintaohjelman myötä. EU:n uudistettujen hankintadirektiivien myötä myös oikeudellinen perusta on nyt entistä selkeämpi.</p> <p>Tämän oppaan pyrkimyksenä on edistää ympäristönäkökohtien huomioon ottamista julkisissa hankinnoissa. Opas sisältää neljä lukua, joiden tavoitteet ovat: 1. Perustella, miksi julkisissa hankinnoissa on tärkeää ottaa huomioon ympäristönäkökohtia. 2. Kuvata työpaikan toimia, jotka edistävät hankintojen ympäristönäkökultmia. 3. Kertoa, miten tavaroiden ja palvelujen erilaiset ympäristönäkökohdat voidaan ottaa huomioon hankintamenettelyissä ja tarjouspyynnöissä. 4. Tarjota tietoa ympäristöä säästävien tuotteiden tunnistamisesta ja tuotekohtaisten ympäristötietojen ja ympäristökriteerien lähteistä.</p> <p>Ympäristönäkökulmasta tärkeimpiä hankinnan vaiheita ovat tarveharkinta, tarjouspyynnön laatiminen, ja tarjousten vertailu. Tarveharkinta on tärkeä vaihe, koska siinä tehdään usein ympäristön kannalta suurimmat valinnat, eivätkä hankintadirektiivit ja muu hankintalainsäädäntö juurikaan rajoita tarveharkintaa ja tarjouksen kohteen määrittelyä. Tarjouspyyntö tulee suunnitella huolellisesti, koska se määrää varsin pitkälle hankinnan lopputuloksen. Sen tulee sisältää kaikki ne tiedot ja kysymykset, joilla hankittava tuote rajataan ja joilla tarjouksista valitaan hankintayksikön kannalta paras hankinta. Ympäristönäkökohdat voidaan ottaa huomioon teknisissä eritelmissä, vaihtoehdoissa, tarjoajan teknisessä kelpoisuudessa, sopimusehdoissa, sekä kokonaistaloudellisen edullisuuden arviointiperusteissa (eli tarjousten vertailuperusteissa). Näistä kolme ensimmäistä kohtaa sisältävät luonteeltaan ehdottomia vaatimuksia, eli tarjous pääsee mukaan kilpailuun vain jos se täyttää mm. tekniset eritelmit. Erittäistä huomiota kiinnitetään ympäristömerkintöjen, ympäristöjärjestelmien ja tavaranvalmistuksen ympäristövaikutusten huomioimiseen hankintamenettelyissä.</p> <p>Oppaassa kerrotaan, millainen on ympäristöä säästävä tuote, miten sen voi tunnistaa ympäristökriteerien ja ympäristömerkkien avulla, ja mitä muita menetelmiä on tuotteen ympäristömyötäisyyden arviointiin. Edelleen kerrotaan, mistä löytää ympäristökriteerejä eri tuotteille.</p>		
Asiasanat	valtio, kunnat, julkiset hankinnat, ostokset, lainsäädäntö, hankintapolitiikka, yhdenmetyt tuote- ja politiikka, IPP, ympäristöä säästävät tuotteet, ympäristömyötäiset tuotteet, ympäristömerkit, ympäristöjärjestelmät		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Ympäristöopas 113		
Julkaisun teema	Ympäristönsuojelu		
Projektihankkeen nimi ja projektinumero			
Rahoittaja/ toimeksiantaja			
Projektiryhmään kuuluvat organisaatiot			
	ISSN 1238-8602	ISBN 952-11-1625-0	952-11-1626-9 (PDF)
	Sivuja 79		Kieli Suomi
	Luottamuksellisuus Julkinen		Hinta 6 e
Julkaisun myynti/ jakaja	Edita Publishing Oy, PL 800, 00043 Edita, vaihde 020 450 00 Asiakaspalvelu: puh. 020 450 05, telefax 020 450 2380 Sähköposti: asiakaspalvelu@edita.fi , www.edita.fi/netmaket		
Julkaisun kustantaja	Suomen ympäristökeskus, PL 140, 00251 Helsinki		
Painopaikka ja -aika	Edita Prima Oy, Helsinki 2004		

Presentationsblad

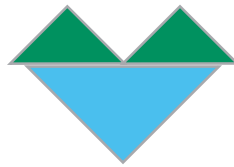
Utgivare	Finlands miljöcentral (SYKE)	Datum	Februari 2004
Författare	Ari Nissinen		
Publikationens titel	Handbok i miljöanpassad offentlig upphandling		
Publikationens delar/ andra publikationer inom samma projekt	Publikationen finns tillgänglig på internet www.ymparisto.fi/julkaisut		
Sammandrag	<p>Under de senaste åren har man fäst stort avseende vid miljömål i upphandlingar av stater och kommuner, och miljöaspekterna kommer att bli allt viktigare i och med EU:s integrerade produktpolicy och FN:s program för hållbar konsumtion och produktion. Tack vare EU:s omarbetade upphandlingsdirektiv är också den lagliga grunden klarare nu än förut.</p> <p>Syftet med denna handbok är att främja miljöhänsyn vid offentlig upphandling. Handboken innehåller fyra kapitel som har följande mål: 1. Motivera och ange skäl som visar vikten av miljöhänsyn vid offentlig upphandling. 2. Beskriva åtgärder på arbetsplatser för att främja miljöhänsyn i upphandlingarna. 3. Ange vilka möjligheter det finns att beakta miljöaspekter på olika varor och service i upphandlingsprocessen och i anbudshandlingarna. 4. Tillhandahålla information om identifiering av miljöanpassade produkter och om källor för produktspecifika miljöuppgifter och -kriterier.</p> <p>Ur miljöperspektiv kan behovsanalys, uppläggning av anbudshandlingar samt utvärdering och jämförelse av anbud betraktas som de viktigaste faserna i ett anbudsförfarande. I behovsanalysen gör man ofta de ur miljöhänsyn största valen och samtidigt ligger den nästan helt utanför upphandlingsdirektiven och de andra upphandlingsreglerna. Man borde planera anbudsberäran och anbudshandlingarna ingående eftersom de i hög grad bestämmer slutresultatet av upphandlingsprocessen. Anbudshandlingarna måste innehålla alla sådana uppgifter och frågor som behövs för att definiera produkten som ska upphandlas och för att välja den bästa offerten ur den upphandlande enhetens synvinkel. Man kan ta hänsyn till miljöaspekter i tekniska specifikationer, i alternativa utföranden, i krav på anbudsgivarnas tekniska kapacitet, i kontraktsvillkor och i utvärderingskriterier för det ekonomiskt mest fördelaktiga anbudet (dvs. tilldelningskriterier). De första fyra punkterna innehåller oeftergivliga krav, dvs. anbud som inte fyller kraven måste uteslutas från upphandlingen. Handboken betonar särskilt beaktande av miljömärken, miljöledningssystem och miljöeffekter av tillverkningsprocesser.</p> <p>Handboken beskriver en miljöanpassad produkt, hur man kan identifiera den med hjälp av miljökriterier och miljömärken och vilka andra metoder det finns för bedömning av produktens miljövänlighet. Vidare beskriver den var man kan hitta miljökriterier för olika produkter.</p>		
Nyckelord	stat, kommuner, offentliga upphandlingar, inköp, lagstiftning, upphandlingspolitik, integrerad produktspolitik, IPP, miljövänliga produkter, miljöanpassade produkter, miljömärken, miljöledningssystem		
Publikationsserie och nummer	Miljöhandledning 113		
Publikationens tema	Miljövård		
Projektets namn och nummer			
Finansiär/ uppdragsgivare			
Organisationer i projektgruppen			
	ISSN 1238-8602	ISBN 952-11-1625-0	952-11-1626-9 (PDF)
	Sidantal 79		Språk Finska
	Offentlighet Offentlig		Pris 6 e
Beställningar/ distribution	Edita Publishing Ab, PB 800, FIN-00043 Edita, Finland, växel 020 450 00 Postförsäljningen: Telefon +358 20 450 05, telefax +358 20 450 2380 Internet: www.edita.fi/netmarket		
Förläggare	Finlands miljöcentral, PB 140, FIN-00251 Helsingfors, Finland		
Tryckeri/ tryckningsort och -år	Edita Prima Ab, Helsingfors 2004		

Documentation page

Publisher	Finnish Environment Institute (SYKE)	Date	February 2004
Author(s)	Ari Nissinen		
Title of publication	Guidebook on environmentally sound public purchasing		
Parts of publication/ other project publications	This publication is also available in the Internet www.ymparisto.fi/julkaisut		
Abstract	<p>Integration of environmental considerations into the purchasing policies of states and municipalities has recently gained a lot of attention, and it will even grow due to EU's integrated product policy and UN's program for sustainable consumption and production. The legal ground is also more clear now than it used to be due to rewritten purchasing directives.</p> <p>The aim of this guidebook is to promote environmental considerations in public procurement. The four chapters of the book have the following objects: 1. To show, why it is important to take environmental aspects into account in public purchases. 2. To describe promoting and supporting activities and organization in workplaces. 3. To tell, how the environmental aspects can be taken into account in the purchasing process and incorporated in the calls for tenders and related documents. 4. To give information about the methods to assess the environmental soundness of products and the sources of product-specific knowledge and environmental criteria.</p> <p>Regarding environmental focus, the most important stages in the purchasing process include the definition of the product or service that will be purchased, preparation of the calls for tenders and related documents, and comparison of the tenders. The product or service can usually from the beginning be defined as environmentally sound one, this phase being almost totally outside the scope of the purchasing directives and other legislation. Calls for tender and related tender documents should be carefully planned, as the outcome of the purchasing process is to a large degree fixed by them. The documents should include all the information and questions that define the purchase and are needed to choose the best contract. Environmental aspects can be taken into account in technical specifications, in variants, in the technical capacity of the candidates, in contract clauses, and in the criteria that are used to define the most economically advantageous tender (award criteria). Special attention is paid in the guide to environmental labels, environmental management systems and the environmental effects of manufacturing processes.</p> <p>The guidebook also describes use of environmental criteria and labels to identify environmentally sound products and services, and other methods to assess the environmental soundness. Further, sources of environmental criteria for various products and services are advised.</p>		
Keywords	state, municipalities, public procurement, GPP, green public procurement, purchases, legislation, integrated product policy, IPP, environmentally friendly products, environmentally sound products, environmental labels, environmental management systems		
Publication series and number	Environment Guide 113		
Theme of publication	Environmental Protection		
Project name and number, if any			
Financier/ commissioner			
Project organization			
	ISSN 1238-8602	ISBN 952-11-1625-0	952-11-1626-9 (PDF)
	No. of pages 79	Language Finnish	
	Restrictions Public	Price 6 e	
For sale at/ distributor	Edita Publishig Ltd., P.O. Box 800, FIN-00043 Edita Finland, Phone +358 20 450 00 Mail orders: Pohne +358 20 450 05, telefax +358 20 450 2380 Internet: www.edita.fi/netmarket		
Financier of publication	Finnish Environment Institute, P.O.Box 140, FIN-00251 Helsinki, Finland		
Printing place and year	Edita Prima Ltd, Helsinki 2004		

Ympäristöopas, aiemmin ilmestyneet

70. Tuominen, Ulla; Alanen, Sinikka & Sirviö, Ulla-Maija: Aravakiinteistöjen tilinpäätösopas. Ympäristöministeriö. 2000.
71. Nikunen, Esa; Leinonen, Riitta; Kemiläinen, Birgit & Kultamaa, Arto: Environmental properties of chemicals. Volume 1 & 2. Finnish Environment Institute & Edita. 2000.
72. Kerrosalan laskeminen. Ympäristöministeriö. 2000.
- 72sv. Uträkning av våningsytan. Miljöministeriet. 2000.
73. NR-kattorakenteen jäykistyksen suunnittelu. Ympäristöministeriö. 2000.
74. Tuomainen, Jouko; Pennanen, Jaana; Sahivirta, Elise & Väänänen, Katja: Ympäristölainsäädännön laillisuusvalvonta. Suomen ympäristökeskus. 2000.
75. Typgodkännande i byggbranschen 2000. Miljöministeriet. 2000.
76. Pientalotyömaan valvonta ja tarkastusasiakirja. Ympäristöministeriö. 2000.
77. Pirttilahti, Malla: Romanikulttuurin erityispiirteet asumisessa. Ympäristöministeriö. 2000.
78. Mykkänen, Erkki: Öljyntorjuntaveneen hankintaopas. Suomen ympäristökeskus. 2000.
79. Övervakning och inspektionsprotokoll vid småhusbyggen. Miljöministeriet. 2000.
80. Koskinen, Sakari & Waris, Reetta: Vedenhankintaa koskeva lupa ja sen määräykset. Suomen ympäristökeskus. 2000.
81. Kilpinen, Petri & Kosola, Marjaleena: Toiminnanharjoittajan vakavaraisuus ja riittävä vakuus jäteasioissa. Suomen ympäristökeskus. 2000.
82. Haapasaari, Heli & Hietala, Meri (toim.): Laittomat päästöt merellä. Ympäristörikosten ja -rikkomusten oikeuskäsittelyn varmistaminen. Suomen ympäristökeskus. 2000.
83. Alanko, Kati & Järvinen, Kimmo: Pilaantuneen maa-alueen kunnostuksen yleissuunnitelma. Suomen ympäristökeskus. 2001.
84. Type approval in the building sector 2000. Ministry of the Environment. 2001.
85. Maa-ainesten ottaminen ja ottamisalueiden jälkihoito. Ympäristöministeriö. 2001.
- 85sv. Tagande av marks substans och eftervård av täktområden. Miljöministeriet. 2001.
86. Lapinlampi, Toivo; Sipilä, Annika; Hatva, Tuomo; Kivimäki, Ilmo; Kokkonen, Pauliina; Kosunen, Jarmo; Lammila, Jyrki; Lipponen, Annukka; Santala, Erkki & Rissanen, Johanna: Kysymyksiä kaivoista. Frågor om brunnar. Suomen ympäristökeskus & Edita. 2001.
87. Kantola, Liisa; Koskenniemi, Esa; Paavola, Riku & Heikkinen, Mirja: Ohjeita järvien ja jokien pohjaeläimistöseurannan näytteenottoon ja raportointiin. Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskus. 2001.
88. Vikman, Hannu & Santala, Erkki: Vesihuollon alueellinen yleissuunnittelu. Suomen ympäristökeskus & maa- ja metsätalousministeriö & ympäristöministeriö. 2001.
89. Kaatopaikkojen lopettamisopas. Suomen ympäristökeskus. 2001.
90. Jolma, Kalervo (toim.): Kemikaalivahinkojen torjunta merellä. Kansainvälisen merenkulkujärjestön IMO:n opas osa I. Ongelman määrittely ja torjunnan järjestäminen. Suomen ympäristökeskus. 2002.
91. Kallio, Johanna & Santala, Erkki: Maito huoneen jätevesien käsittely. Suomen ympäristökeskus, Maa- ja metsätalousministeriö & Ympäristöministeriö. 2002.
92. Siitonen, Hannu (toim.): Vesitaloushankkeiden hakemussuunnitelmien laatiminen. Suomen ympäristökeskus. 2002.
93. Finland's National Land Use Guidelines. Issued by the Council of State on November 30, 2000. Ympäristöministeriö. 2002.
94. Kuusela, Tuula: Henkilökohtaiset suojavarusteet kemikaalipäästötilanteessa merellä. Suomen ympäristökeskus. 2002.
95. Rakennustuotteiden CE-merkintä rakennustuotedirektiivin mukaisesti. Uusi käytäntö rakennustuotteiden kelpoisuuden osoittamiseen. Ympäristöministeriö. 2002.
96. Lindström, Marianne & Sahivirta, Elise (toim.): Ympäristönsuojelulain mukainen ilmoitusmenettely. Suomen ympäristökeskus. 2002.
97. Raideliikennemelun laskentamalli. Beräkningsmodell för buller från spårbunden trafik. Ympäristöministeriö. 2002.
98. Dahlbo, Helena: Jätteen luokittelu ongelmajätteeksi - arvioinnin perusteet ja menetelmät. Suomen ympäristökeskus. 2002.
- 99.
100. Salonen, Sakari & Salminen, Esa: Kaatopaikoille sijoittamista koskevat rajoitukset - nestemäisen jätteen sijoituskielto. Ympäristöministeriö. 2003.

YMPÄRISTÖN- SUOJELU

Julkisten hankintojen ympäristöopas

Valtioiden ja kuntien hankintapolitiikan ympäristöpäämääriin on viime vuosina kiinnitetty paljon huomiota, ja ympäristönäkökohtien merkitys kasvaa entisestään EU:n yhdenmetytyn tuotepolitiikan sekä YK:n kestävän kulutuksen ja tuotannon toimintaohjelman myötä.

Tämän oppaan pyrkimyksenä on edistää ympäristönäkökohtien huomioon ottamista julkisissa hankinnoissa. Oppaan neljässä luvussa perustellaan ympäristönäkökohtien tärkeys, kuvataan hankintayksikön toimia ympäristötiedon hankkimiseksi ja käyttämiseksi, kerrotaan mitä hankintamenettelyissä ja tarjouspyynnöissä olisi hyvä ottaa huomioon, ja tarjotaan tietoa tuotteiden ympäristönäkökohdista ja valintaperusteista. Oppaassa on otettu huomioon EU:n uudistuneet hankintadirektiivit, joiden myötä ympäristönäkökohtien oikeudellinen perusta on selkeämpi kuin ennen.

Julkaisu on saatavana myös Internetistä:
www.ymparisto.fi/julkaisut

ISBN 952-11-1625-0
ISBN 952-11-1626-9 (PDF)
ISSN 1238-8602

Edita Publishing Oy
PL 800, 00043 EDITA, vaihde 020 450 00
Asiakaspalvelu:
puhelin 020 450 05, faksi 020 450 2380
Edita-kirjakauppa Helsingissä:
Annankatu 44, puhelin 020 450 2566

